

TAMPEREEN YLIOPISTO

Ihanteena luontokeskeisyys
Kotkan kuudesluokkalaisten luontosuhteet

Kasvatustieteiden tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos, Hämeenlinna
Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
PIIA INNANEN
Syksy 2008

Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa lasten luontosuhteita siitä käsin, millaisia luontoasenteita lapsilla on ja millaisia arvoja lapset luonnolle antavat. Tutkimus oli siis luonteeltaan deskriptiivinen. Luontoasenteita tarkasteltaessa käytettiin teoriakirjallisuudesta noussutta jakoa kuuteen erilaiseen luontoasenteeseen, joista kolme oli ihmiskeskeisiä ja kolme luontokeskeisiä. Arvoista puolestaan tutkittiin sitä, millaisia itseis- ja välinearvoja lapset näkivät luonnolla olevan.

Tutkimuskohteena olivat Kotkan peruskoulujen kuudesluokkalaiset, joita tutkimukseen osallistui viidestä eri koulusta yhteensä 130. Tutkittavat koulut valittiin mukaan harkinnanvaraisesti erilaisista ympäristöistä eri puolilta Kotkaa. Aineistonkeruuta varten muodostettiin teoriakirjallisuuden pohjalta kyselylomake, joka koostui joukosta suljettuja kysymyksiä sekä kahdesta valintakysymyksestä, joissa tutkittavien tuli valita mielestään tärkeimmät asenteet ja arvot annetuista vaihtoehdoista. Tutkimuksen aineisto kerättiin toukokuussa 2008 ja analysoitiin kvantitatiivisin menetelmin.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että tutkittujen lasten luontosuhde oli varsin luontomyönteinen. Lasten asenteet luontoa kohtaan olivat hyvin luontokeskeisiä kun taas kaikkein välineellisimmät ihmiskeskeiset asenteet saivat selvästi vähemmän kannatusta. Kokemus eläinten hyvinvoinnin tärkeydestä oli erityisen voimakas. Selvimmin ikätovereistaan erottuivat kaikkein välineellisimmin luontoa kohtaan asennoituvat: heidän ajatuksensa olivat muita johdonmukaisemmin keskittyneet yhden asenteen kannalle. Lasten arvovalinnat olivat hyvin samansuuntaisia heidän asenteidensa kanssa. Niiden mukaan lapset ovat taipuvaisia antamaan luonnolle arvoa niin sen itsensä kuin sen elintärkeiden vaikutustenkin vuoksi, ei ainoastaan välineenä ihmisen tarkoituksiin. Luontokeskeisen ajattelun ja sen mukaisen toiminnan yleistyminen vallitsevaksi suhteeksi luontoon vaatisikin ihmis- ja luontokeskeisyyden vastakkainasettelun uudelleenymmärtämistä ja ympäristömyönteisten vahvojen sosiaalisten normien luomista. Arvo- ja asennekasvatuksena ympäristökasvatus on keskeisessä asemassa ihmisen luontosuhteen uudelleenmäärittelytyössä.

Avainsanat: luontosuhde, asenteet, arvot, ympäristöetiikka, ympäristökasvatus

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	6
2.1	YMPÄRISTÖETIIKKA.....	6
2.2	IHMISEN JA LUONNON SUHTEEN HISTORIA.....	7
2.3	LUONNON ARVOT.....	10
2.3.1	<i>Itseisarvot</i>	11
2.3.2	<i>Välinearvot</i>	13
2.3.3	<i>Arvojen hierarkia</i>	14
2.4	LUONNONSUOJELU.....	16
2.4.1	<i>Konservationismi</i>	18
2.4.2	<i>Preservationismi</i>	19
2.5	LUONTOASENTEIDEN LUOKITTELU.....	19
2.5.1	<i>Ihmiskeskeiset asenteet</i>	21
2.5.2	<i>Luontokeskeiset asenteet</i>	24
2.6	YMPÄRISTÖKASVATUS.....	28
2.7	AIEMPI TUTKIMUS.....	31
3	TUTKIMUSONGELMAT.....	35
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	37
4.1	TUTKIMUSMENETELMÄ JA –VÄLINEISTÖ.....	37
4.2	TUTKIMUSKOHDDE.....	38
4.3	AINEISTON ANALYSOINTI.....	39
4.4	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN TARKASTELU.....	40
5	AINEISTON ANALYYSI JA TULOKSET.....	43
5.1	VASTAAJAT.....	43
5.1.1	<i>Taustatietoja</i>	43
5.1.2	<i>Vastaajien käsityksiä ympäristön tilasta ja ihmisen yhteydestä luontoon</i>	45
5.2	LASTEN LUONTOASENTEET.....	47
5.2.1	<i>Asenteet asenneväittämien mittaamina</i>	47
5.2.2	<i>Asenteet valintatilanteessa</i>	55
5.3	LASTEN LUONNOSSA NÄKEMÄT ARVOT.....	60
5.3.1	<i>Arvot valintatilanteessa</i>	60
5.3.2	<i>Arvot lajinsuojelun perusteina</i>	63
5.4	EROT RYHMIEN VÄLILLÄ.....	65
5.4.1	<i>Ryhmien väliset erot taustoissa ja käsityksissä</i>	65
5.4.2	<i>Ryhmien väliset erot luontoasenteissa</i>	67
5.4.3	<i>Ryhmien väliset erot arvoissa</i>	75
6	POHDINTA.....	79
	LÄHTEET.....	84
	LIITTEET.....	89

1 JOHDANTO

Ympäristön laatu ihmisen hyvinvoinnin osatekijänä on selvästi korostunut viimeisten vuosikymmenten aikana ja tämän seurauksena on alettu pohtia, miten kehityksen kulkua saataisiin muutettua ekologisesti kestävämpään suuntaan. Tänä päivänä uutisoidaan lähes päivittäin ilmastonmuutoksesta, energiakysymyksistä, luonnonvarojen riittävydestä tai muista luontoon ja ympäristöön liittyvistä asioista. Ympäristön tila ihmisen tilan, hyvinvoinnin ja tulevaisuuden kuvastajana on siis tunnustettu. Mutta luonnon ja muun ympäristön hyvinvoinnissa ei ole kysymys ainoastaan nyt elävien ihmisten tarpeista ja haluista. Ihmisen toiminnan vaikutukset ulottuvat nykyään ajallisesti ja paikallisesti kauemmas kuin koskaan ennen, joten kysymys eettisestä suhteesta niin luontoa, eläimiä kuin tulevia ihmiskupolviakin kohtaan on noussut erittäin ajankohtaiseksi nyt, kun pystymme näitä ryhmiä vahingoittamaan tai hyödyttämään (Vilka 1993, 187). Ympäristöetiikan herättämää kiinnostusta voidaankin pitää merkinä siitä, että perinteinen länsimainen ihmiskeskeisyys on väistymässä ja ihmisen suhde luontoon sekä luonnon perimmäinen arvo aletaan ymmärtää toisella tavalla kuin ennen (Pietarinen 1994, 39).

Muutokset ihmisen suhteessa luontoon ovat väistämättä myös muutoksia hänen maailmankatsomuksessaan, jonka osa luontosuhde on. Ja koska maailmankatsomukseen kuuluvat niin maailmankuva, eli käsitykset siitä millainen luonto ja muu ympäristö on, kuin arvot, eli käsitykset siitä, millaisia niiden tulisi olla (ks. Niiniluoto 1993, 53–54), on jokaisella ihmisellä näin ollen oma ympäristöfilosofiansa, oma käsityksensä ihmisen ja luonnon suhteesta (Vilka 1999, 119). Luontosuhteen voidaan siis ajatella koostuvan ihmisen asenteista luontoa ja luontoa koskevia asioita kohtaan sekä niistä arvoista, joita ihminen luontoon liittyy. Monissa ympäristöasennetutkimuksissa on pyritty selvittämään ihmisten ympäristöasenteita tutkimalla heidän tietojaan ja huolestuneisuuttaan ympäristöongelmista. Mikäli kuitenkin asenne määritellään hankituksi tai opituksi emotionaaliseksi suhtautumistavaksi, joka sisältää informaation perustuvia harkittuja ja ajateltuja aineksia (Järvinen 1995, 10), eivät tiedot ja huolenaiheet yksin riitä kuvaamaan ihmisten asenteita luontoa kohtaan, puhumattakaan niistä arvoista, joita ihmiset luontoon liittävät. Lisäksi on otettava huomioon, että asenne on todellakin suhtautumistapa, ei toimintatapa, joten henkilön asenteet eivät välttämättä aina näy hänen toiminnastaan. Yksinomaan toiminta ei siis kerro kaikkea ihmisen suhtautumisesta luontoon ja muuhun ympäristöön.

Puhuttaessa maailmankatsomuksen ja asenteiden muutoksesta, ovat lapset tärkeässä asemassa. Koska myös lapsi elää jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, ovat käsitykset ympäristöstä osa jo lapsen maailmankuvaa, joka käsittää alusta saakka niin kotiseutua kuin maailmaakin koskevia aineksia (Aho 1987b, 13–14). Lasten arvojen ja asenteiden muotoutuminen aidosti edellisten sukupolvien luontosuhdetta eettisemmäksi ja luontomyönteisemmäksi on yksi välttämätön keino niin ihmisen kuin luonnonkin kannalta kestävämmän tulevaisuuden rakentamisessa. Tähän pyrittäessä ei kuitenkaan tule hypätä suoraan pohtimaan sitä, millä keinoin lapsia voitaisiin kasvattaa terveempään luontosuhteeseen, vaan tarvitaan myös tietoa siitä, millainen luontosuhde lapsilla on, jotta tiedämme, minkä kanssa työskentelemme – ja jotta tiedämme, millainen muutos on tarpeen. Onkin tärkeää ottaa selvää, millaisia ajatuksia lapsilla on luonnon hyödyntämisestä ja säilyttämisestä tai siitä, millaisin perustein luontoon liittyviä päätöksiä tulisi tehdä. Tieto lasten näkemyksistä ihmisen ja luonnon suhteesta sekä siitä, millaisessa maailmassa he haluaisivat elää, on ennen kaikkea apuna kasvattajille, sillä kasvatuksen vaikutusta lasten arvojen ja asenteiden muotoutumisessa ei voida kieltää.

Kasvatuksen vaikutukset eivät näy lapsissa ainoastaan niinä tietoina ja ajattelutapoina, joita heille kotona ja koulussa opetetaan. Luontosuhde on yksi tärkeä osa sitä henkistä kulttuuriperintöä, jonka jätämme tuleville sukupolville, ja nykyisellään näyttäisi siltä, että välineellinen ihmiskeskeisyys, jossa luonnolle annetaan arvoa vain ihmisen toiminnan välineenä, on entisestään vahvistumassa (Vilkkä 1993, 202). Kasvatus- ja koulumaailma ei siis voi sulkea silmiään ympäristökysymyksiltä tai ihmisen suhteelta luontoon ja muuhun ympäristöön. Se tosiasia, että luonnon prosessit eivät ole loputtomasti muovattavia eikä niiden perimmäinen ja ainoa tarkoitus ole ihmisen jatkuva selviytyminen (Passmore 1980, 214), on seikka joka olisi tunnustettava ja otettava huomioon opetuksen kehittämisessä, jotta lasten luontosuhteiden kehitystä voitaisiin ohjata eettisesti kestävämpään suuntaan.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Ympäristöetiikka

Ihminen on olento, jonka eloonjääminen ja hyvinvointi ovat riippuvaisia luonnon hyödyntämisestä (Paloheimo 1989, 139–140). Ihmisen riippuvuussuhde luontoon on kokonainen ja jakamaton, mutta siinä voidaan erottaa piirteitä niin biologisesta riippuvuudesta (ravinto, elämän edellytykset), toiminnallisesta riippuvuudesta (toimintaympäristö, raaka-aineet, energia), henkisestä riippuvuudesta (virkistys, mielenterveys, kasvu, oppiminen) kuin myös hengellisestä riippuvuudesta tai suhteesta luontoon (pyhyys, hartauden kokeminen, merkityksellisyys) (Jääskeläinen & Nykänen 1994, 43). Jo tämän riippuvuussuhteen vuoksi ihmisen tulisi kiinnittää huomiota siihen, miten luontoa kohdellaan. Luonnon tasapainon liiallinen horjuttaminen ihmisen tarpeita, haluja ja toiveita tyydytettäessä voi nimittäin johtaa myös ei-toivottuihin, pahimmillaan ihmislajin eloonjäännin kannalta tuhoisiin seurauksiin (ks. esim. Jokinen & Järvikoski 1994, 46–47; von Wright 1981, 161). Keskeinen kysymys ympäristöetiikassa onkin se, miten meidän tulee elää suhteessa ympäristöömme (Vilkkä 1993, 155). Ihmisen eloonjääminen ja hyvinvointi eivät kuitenkaan ole ainoita asioita, joiden vuoksi ympäristöetiikkaa tarvitaan.

Ympäristöetiikka voidaan ymmärtää usealla eri tavalla. Se on etiikan ala, joka kyseenalaistaa vallitsevan etiikan ihmiskeskeisyyden, tutkii ympäristökysymyksiin liittyviä filosofisia ongelmia sekä soveltaa eettisiä periaatteita ympäristökysymyksiin. Ympäristöetiikka on siis ajankohtaisia eettisiä ongelmia pohtiva soveltava etiikan ala. Samalla siinä on kyse etiikan uudelleenymmärtämisestä: ympäristöetiikassa eettisen huolenpidon alaa pyritään laajentamaan nykyisten ihmisten välisistä suhteista tuleviin ihmissukupolviin sekä ihmisistä eläimiin, kasveihin, ja kokonaisesti ekosysteemeihin asti. (Vilkkä 1993, 38, 44; 1999, 10.) Keskeiseksi kysymyksiä ympäristöetiikassa nouseekin se, pitäisikö etiikkaa laajentaa koskemaan luontoa ja jos pitäisi, kuinka pitkälle tämä laajennus voidaan viedä, miten se oikeutetaan ja miten ne velvollisuudet, joita ihmisillä (kenties) on luontoa kohtaan, ovat suhteessa ihmisen arvoon ja etuihin (Taylor 1986, 9–10; Vilkkä 1996, 34). Pohdittaessa ihmisen suhdetta luontoon nousee esille monia eettisiä kysymyksiä niin luonnon arvoista, luonnonsuojelusta ja sen perusteista kuin erilaisista asenteista luontoa kohtaan. Ihmisen ja luonnon suhteen historia auttaa ymmärtämään miten nykyisenlaiseen

luonnon hyväksikäyttökulttuuriin on tultu. Lisäksi kun huomio kiinnittyy lasten luontosuhteisiin, on ympäristökasvatus eräs tärkeä ympäristöeettinen kysymys.

2.2 Ihmisen ja luonnon suhteen historia

Ihmisen suhde luontoon on kokenut historian saatossa valtavan muutoksen metsästäjä-keräilijästä maanviljelijäksi ja siitä uuden ajan mullistusten kautta teollisuuden ja tieteen voittokulkuun. Käsitys luonnosta on tuon kehityksen myötä muuttunut lähes pääläelleen. Entisaikojen luonto, itsenäisesti toimiva agentti, jonka armoilta ja ikeen alta ihminen on sen herraksi ja hallitsijaksi vuosituhansia halunnut, on ironisesti muuttunut suojeleamme tarvitsevaksi huolenpidon kohteeksi, heikommaksi osapuoleksi (Vilka 1993, 59). Historian kuluessa luonto on toistuvasti hakenut paikkaansa akselilla luonto–ihminen–yliluonnollinen. Antiikissa, etsittäessä suhdetta todellisuuteen, kohotettiin luonto hallitsevaksi. Keskiajalla puolestaan kristillinen Jumala nousi korkeimmaksi mahdiksi vieden luonnolta sen positiivisen arvon. Renessanssin myötä suhteet löydettiin uudelleen ja ihminen nousi luonnon herraksi, irti kirkon kahleista. (von Wright 1981, 156.) Luonnon hyötykäyttö on kuitenkin niin ihmisen kuin muidenkin eläinlajien eloonjäämisen ehto (Paloheimo 1989, 139–140), sillä ravintonsa ja suojansa ihmisen on luonnosta, luonnon kustannuksella saatava, mutta eloonjäämisen takaavan hyötykäytön rajat ihminen on ylittänyt jo kauan sitten.

Metsästäjä-keräilijänä ihminen eli hyödyntäen luontoa pääasiassa eloonjäämisen tarpeidensa mukaan ja vaikka metsästäjä-keräilijä on tarvinnut laskelmien mukaan noin 20 kertaa suuremman maapinta-alan ravinnontarpeensa tyydyttämiseen kuin maanviljelijä (Tahvanainen 1987, 19), hän on muokannut käyttämäänsä luontoa erittäin vähän. Metsästäjä-keräilijän ajatellaan usein olleen osa luontoa, petoeläin omassa ekologisessa lokerossaan, mutta tästä huolimatta ihmisen aikaansaaman muun luonnon eliöyhteisöjen horjuttamisen voidaan katsoa alkaneen jo ihmisen opittua käyttämään tulta ja aseita metsästämisessä apukeinoina sekä toimimaan organisoituina laumoina isoja eläimiä kaataakseen (Leinonen 1979, 170).

Maanviljelyn synty viimeisen jääkauden jälkeen oli vallankumouksellinen ravinnonhankintamenetelmä, joka mahdollisti ihmisen menestystehon maapallolla, mutta sysäsi alkuun järjestelmällisen ja tehostetun luonnon hyväksikäytön ihmisen tarpeiden tyydyttämiseksi. Tähän hyväksikäyttöön sisältyi luonnon prosessien kulun merkittävä muuttaminen. (Tahvanainen 1987, 18.) Maatalouskulttuuriin siirtymisen kiihdyttämisenä luonnon köyhtyminen, luonnonvaraisen eliöstön elinehtojen kaventuminen ja ihmisen toiminnan aiheuttamat sukupuuttokuolemat ovat siis tuttuja jo niinkin kaukaa kuin 7000-8000 vuoden ajalta (Leinonen 1979, 172). Maanviljelys-

kulttuurissa elämisestä huolimatta esimerkiksi antiikin Kreikassa, jossa luonnonjärjestystä pidettiin ihanteellisena ja kunnioitettavana, ajatus luonnon hallitsemisesta oli vielä vieras (Tahvanainen 1987, 19; von Wright 1981, 66). Ristiriitaisen sävöyksen kreikkalais-roomalaisen perinteen luonnonihailulle antaa tosin se, että ihailtu luonto ei ollut karkea ja epätäydellistynyt villi erämaamaisema vaan pikemminkin oliivilehto, pelto tai hedelmätarha (Passmore 1980, 107). Antiikin aikana tapahtui kuitenkin orastavia muutoksia älyllisessä suhtautumisessa luontoon kun tieteelliset ja rationaaliset luonnonilmiöiden ja ihmisen luontosuhteen erittelyt tekivät tuloaan mystisen ja rituaalein väritetyn luontosuhteen rinnalle (Tahvanainen 1987, 19). Maanviljelyskulttuurin sisältämästä luonnon hyväksikäytöstä huolimatta luonnon- ja elämänsuojelija Pentti Linkolan mukaan ihmisen on kuitenkin mahdollista harjoittaa luonnon kannalta kestävää taloutta vain luontaistalouden, metsästys-, kalastus- ja maanviljelyskulttuurin puitteissa (Linkola 1979, 40).

Keskiajalla luonto menetti asemansa ehdottomana esikuvana, mikä antoi lopullisen sysäyksen alistussuhteelle, johon luonto on ihmisen ajattelussa vähitellen ajautunut (Tahvanainen 1987, 20). Ajatus luonnonvarojen käytöstä, luonnon kulkuun puuttumisesta ja sen voimien ohjailusta katsotaan ainakin osaksi olevan kristinuskon peruja, sillä ihminen, Jumalan kuva ja luomakunnan kruunu, on kristillisessä ajattelussa nähty olevan luonnon yläpuolella (von Wright 1981, 157). Usko siihen, että kaikki on luotu ihmistä varten ja hänen vapaaseen käyttöönsä, on ollut vallitseva länsimaisessa kulttuuriperinteessä. Uskomus ei kuitenkaan kaikkien näkemysten mukaan pohjaudu Vanhaan Testamenttiin, sillä vaikka siellä annetaan ihmiselle lupa hallita maata ja sen eläviä, samalla se kuitenkin opettaa, että maailma oli hyvä ennen kuin ihminen luotiin ja että kaikki on luotu pikemminkin Jumalan kunniaksi kuin ihmisen tarpeiksi. (Passmore 1980, 27.) Ihmiskeskeisellä luontosuhteella nähdään kuitenkin olevan vahvat juutalais-kristilliset juuret.

Uusi aika toi mukanaan uskonnollisen ja tieteellisen ajattelun, jonka mukaan luontoa voitiin hallita ja käyttää vapaasti ihmisen tarpeiden tyydyttämiseen (Tahvanainen 1987, 20). Luonnon ymmärrettävyyttä lisäävä tiede järjestelmällisesti käytettynä merkitsi uudenlaista tekniikkaa, joka mahdollisti luonnon herruuden saavuttamisen (von Wright 1981, 72–73). Uusien maanosien valloittaminen synnytti ihmisille mielikuvan maapallon luonnonvarojen rajattomuudesta. Luonnontieteiden ja tekniikan nopean kehittymisen myötä ihminen ottikin haltuunsa uusia elinalueita ja tehosti luonnon hyväksikäyttöä monella tavalla. Kehitystä seurasi ihmispopulaation valtava kasvuräjähdykäs, jonka tuoma ihmismäärää kuormitti maapalloa entisestään. (Leinonen 1979, 180, 195.) Höyryvoiman ja tuotantotekniikan koneellistumisen mukanaan tuoma teollinen vallankumous lisäsi kaupungistumista ja nosti valtavan ihmismäärän elintason ja kulutus-tottumukset aivan uudelle tasolle. Teollisen vallankumouksen yhteydessä opittu elottoman luonnon energialähteiden ja raaka-aineiden hyödyntäminen ihmistyövoiman korvaamiseksi ja luonnon-

varojen hyväksikäytön tehostamiseksi sai aikaan valtavia muutoksia ympäröivässä luonnossa niin teollisuuden päästöjen kuin sen hyväksikäytön piiriin kuuluvien alueiden levitessä laajemmalle kuin koskaan.

Luonnon hallitseminen teknologian ja tieteen avulla on edennyt huimaa vauhtia viimeisten vuosisatojen aikana. Ihmistä vuosituhansia painaneet luonnonsäätelyn kahleet ovat tähän päivään tultaessa suurelta osin katkenneet ja eikä luonto näyttäydä enää arjessa pelottavana ja kunnioitusta herättävänä voimana (Tahvanainen 1987, 21). Voidaan kuitenkin ajatella, että ihmisen älyllinen ja eettinen kehitys ei ole pysynyt muun kehityksen vauhdissa mukana. Tieteen ja tekniikan vallankumous ja niistä seurannut nykyajan teknologinen elämänmuoto ovat tuoneet mukanaan odottamattomia vaikeuksia ihmisen sopeutua sosiaalisesti ja poliittisesti ulkoisten ehtojen muutoksiin (von Wright 1981, 85) eikä ympäristön saastumista, luonnon tuhoutumista ja maapallon elinolojen muuttumista enää voi kieltää missään päin maailmaa. Ympäristöongelmien keskeisenä taustana on ihmisen välineellinen suhde luontoon, jossa luonto nähdään vailla omaa arvoa olevana raaka-aineena ja välineenä tuotannollisten, taloudellisten ja teknologisten päämäärien saavuttamiseksi (Vilka 1996, 29). Luonnon hallintaan pyrkiessään ihminen on luottanut liikaa tieteeseen ja teknologiaan unohtaen luonnon olevan äärettömän monimutkainen kokonaisuus, jonka toiminta on paljon enemmän kuin kaikkien sen osatoimintojen summa. Tahvanainen (1987, 22) toteaaakin osuvasti, että

”Ihminen hallitsee loistavasti yksittäisiä osasuorituksia, mutta hän ei hallitse kokonaisuutta. Hän hallitsee monia elottomia ja elollisia luonnonilmiöitä, mutta hän ei hallitse itseään.”

Tämä luonnon kokonaisuus, jonka osana ihminen on biologisesti riippuvainen sen tasapainotilasta, ei kestä loputonta luonnonvarojen käyttöä ja luonnonvoimien ohjailua, sillä ne merkitsevät aina puuttumista luonnon kulun yksittäisiin osiin (von Wright 1981, 160).

Yhdeksi myöhäismodernin ajan keskeisistä kysymyksistä onkin noussut huoli ympäristöstä. Lujasta tekniikkauskosta huolimatta tekninen tieto toimintamme aiheuttamista ympäristöhaitoista ei näyttäisi vaikuttavan huolestuneisuuteemme ympäristön tilasta eikä huolestuneisuuden lisääntyminen näyttäisi johtavan ympäristöstä huolehtivaan ja sitä säästävään käyttäytymiseen (Piispa 1994, 44). Ympäristömyönteinen ajattelu on kuitenkin lisääntynyt ja ympäristöetiikka on saanut kannatusta paljon nopeammin kuin esimerkiksi ihmisoikeuksien etiikka, jolla kesti yli 2000 vuotta saada poliittista kannattavuutta. Pietarisen mukaan nopean teknisen kehityksen aikaansaama luonnon tuhoutuminen nostaa luonnon arvoa sitä mukaa kun luonnon määrä vähenee. (Pietarinen 1994, 38–39). Myös monissa tutkimuksissa on havaittu luonnon ja muun ympäristön olevan

ihmisten mielestä tärkeä hyvinvointitekijä ja ympäristönsuojelua kannatetaankin nykyisin varsin yleisesti – tänä päivänä kukaan ”ei tunnu(sta) vastustavan(sa)” ympäristönsuojelua vaan voidaan jopa sanoa, että ympäristönsuojelun kannattaminen ja huoli ympäristöstä ovat vakiintuneet jonkinlaiseksi sosiaalisiksi normiksi, jota ei ainakaan kysyttäessä tohdita kyseenalaistaa (Lybäck 2002, 220–221).

Myöhäismodernille ajalle on kuitenkin muodostunut tyypilliseksi kollektiivisen moraalin puuttuminen, mikä on lisännyt henkilökohtaista vastuuta myös ympäristöasioissa. Aiempaa paremmat mahdollisuudet oman elämän hallintaan ja itsensä toteuttamiseen ovat tuoneet mukanaan sekä omaa yhteiskuntaamme että koko maailmaa koskevien moraaliratkaisuiden tekemisen, sillä jokaisen tekemät kulutusvalinnat ovat nousseet aiempaa merkityksellisemmiksi. (Lybäck 2002, 218.) Ekologin silmin eivät edes erilaiset yhteiskuntajärjestelmät kuten kapitalismi ja sosialismi näytä eroavan toisistaan, sillä kummassakin päämääränä on kaikin keinoin tapahtuva ihmisten aineellisen elintason nopea kasvu (Leinonen 1979, 205). Korkean elintason länsimaissa vallitsevaan asemaan nousseen liberalistisen ajattelun mukaan luonnosta tehdyt arvostelmat ovat henkilökohtaisia eikä julkisen vallan tule ottaa niihin kantaa. Valtion rooli on olla puolueeton siinä, millaiset luonnon arvottamisen ja niihin liittyvät hyväksikäytön muodot ovat moraalisesti oikeita tai vääriä. Koska yksilöiden päätöksiä on liberalismin mukaan pidettävä moraaliselta arvoltaan yhtäläisinä, sallii puolueeton valtio myös sellaiset yksilöiden tekemät päätökset, jotka kuluttavat tarpeettomasti luonnonvaroja ja vaikuttavat haitallisesti luontoon ja omaan elinympäristöömme. Yhteiskunnassa, joka on sitoutunut moniarvoisuuteen, ympäristönsuojelukysymykset tuottavatkin keskustelua siitä, voidaanko ekologisesti tuhoisiin asenteisiin ja käyttäytymiseen puuttua loukkaamatta moniarvoisuutta, joka kaihtaa rajojen asettamista ja pakotteita. (Oksanen 2000b, 83, 86–87.)

2.3 Luonnon arvot

Länsimaisessa filosofiassa eettisyys ja arvokysymykset ovat perinteisesti rajoittuneet ihmistenvälisiin suhteisiin (Vilkkä 1996, 34), mutta ympäristöetiikassa kysymys luonnon arvoista on keskeinen, sillä mikäli luonnossa myönnetään olevan arvoja, tästä seuraa ihmisen toimintaa koskeva kannanotto, sillä arvon liittäminen johonkin edellyttää aina myös eettistä kannanottoa sen kohtelusta (Vilkkä 1993, 125). Arvojen, etiikan ja vastuun ulottaminen ihmisistä eläimiin, kasveihin ja elottomaan luontoon asti on ympäristöfilosofian keskeisiä teemoja. Ympäristöfilosofit ja biologit näkevät, että ympäristöongelmien syynä on ihmisen muun luonnon yläpuolelle nostava ja elinympäristöstään irrottava maailmankuva ja ihmiskäsitys. Ratkaisuksi ympäristöongelmiin

vaaditaan heidän mukaansa perustavanlaatuisia muutoksia ihmisen arvoissa ja asenteissa luontoa kohtaan. (Vilka 1999, 10.) Arvoja voidaan määritellä olevan hyvinä, kauniina tai muulla tavoin arvokkaina pidetyt asiat eli asiat, joihin otamme positiivisen arvoasenteen (Sajama 1993, 68). Voidaan myös ajatella, että ”Arvot eivät määräydy siitä, mitä ihmiset todella valitsevat, vaan siitä, mitä he valitsisivat, jos he olisivat ihanteensa mukaisia.” (Airaksinen 1987, 132). Luontoa koskevista arvoista puhuttaessa on oleellista erottaa toisistaan jonkin päämäärän saavuttamisen kannalta hyödylliset ja myötävaikuttavat välinearvot sekä itseisarvot, jotka ovat arvokkaita itsensä perusteella, päämääriä sinänsä (Niiniluoto 2000, 61).

2.3.1 Itseisarvot

Luonnon tai sen osan näkeminen sellaisenaan arvokkaana, ilman muuta tarkoitusta tai päämäärää, ei ole ristiriidassa vallitsevien arvoteorioiden kanssa. Ihminen voi siis antaa luonnolle itseisarvon siinä missä välinearvonkin. (Vilka 1993, 127.) Usein käytetään synonyymeinä käsitteitä itseisarvo ja välitön arvo (ks. esim. Paloheimo 1989; Pietarinen 2000). Paloheimo (1989, 41) määrittelee itseisarvon seuraavasti:

Arvoksi kutsumme arvokasta asiaa. Mutta välittömän arvon, itseisarvon täytyy olla arvokas sellaisenaan, ei vasta liitettynä johonkin toiseen, ei vasta jonkun välityksellä, ei siksi, että se aiheutuu jostakin toisesta, eikä siksi että jokin muu on olemassa. Välittömän arvon tulee olla jotain omaehtoista, ei välineellistä vaan lopputulos.

Itseisarvot ovat siis perusta muille arvoille. Välinearvojen kautta tavoittelemme nimenomaan niitä päämääriä, joita pidämme itseisarvoisina (Vilka 1996, 38). Itseisarvot määrittelevät lopulta sen, millainen on käsityksemme hyvän elämän sisällöstä, kuinka arvojärjestelmämme muotoutuu ja mitkä ovat toimintamme perimmäiset tavoitteet (Niiniluoto 1993, 61).

Itseisarvolla voidaan kuitenkin tarkoittaa jossain määrin eri asioita. Sillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi (1) päämääräarvoa eli kun joku asia tai sen saavuttaminen on arvokasta sellaisenaan, (2) kokemusarvoa eli koettujen elämysten, oivallusten ja tuntemusten arvoa, (3) itsen arvoa eli subjektin arvoa itselleen, sen kykyä arvottaa itse omaa olemassaoloaan ja (4) sisäistä arvoa eli kohteeseen liitettyjä laatuominaisuuksia, jolloin kohteen itseisarvo riippuu sen omista ominaisuuksista (Vilka 1998, 20–21; ks. myös Taylor 1986, 73–75). Näitä neljää itseisarvon lajia Vilka kutsuu luontoperäisiksi arvoiksi erotuksena ihmisperäisistä arvoista. Luontoperäiset (itseis)arvot ilmenevät ihmisen olemassaolosta ja käsityksistä riippumatta luonnossa ja eläimissä. Tällaiset arvot eivät itsessään ole lähtöisin ihmisestä vaan luonnosta, mutta ihminen voi tuki joko

edistää tai tuhota näiden arvojen olemassaoloa. (Vilkkä 1998, 21.) Sen lisäksi, että luonnon itseisarvolla voidaan tarkoittaa luontoperäistä itseisarvoa kuten luonnon arvoa sille itselleen, voi luonnolla olla itseisarvo ihmisen sille antamana arvona (Vilkkä 1996, 38).

Luonnon arvo sille itselleen kuuluu arvo-objektivismi piiriin. Tämän arvoteorian mukaan kohteella voi olla itseisarvo riippumatta siitä, miten muut yksilöt sen arvottavat eikä arvo näin ole riippuvainen arvottamiseen kykenevien henkilöiden tai olentojen olemassaolosta (Vilkkä 1996, 37). Itseisarvo ihmisen antamana arvona on puolestaan subjektiivinen. Vallitsevan arvo-subjektivistisen käsityksen mukaan arvot edellyttävät aina arvottajan, jonka on oltava tietoinen ja tajuinen olento, ei kuitenkaan välttämättä ihminen. Arvosubjektivismikaan ei siis sulje pois luonnon itseisarvoa, sillä ihminen arvottajana voi antaa luonnolle arvoja, jotka ovat luonteeltaan itseisarvoisia. (Vilkkä 1996, 37–38.) Mikäli ajatellaan, että arvottajaksi kelpaa vain ihminen, on kyseessä ihmiskeskeinen ajattelutapa ja kun arvottajana voidaan ajatella olevan muukin kuin ihminen, on kyse luontokeskeisestä arvosubjektivismista (Vilkkä 1993, 141). Arvosubjektivismi näyttää kuitenkin luonnon kannalta hankalalta ja vajavaiselta arvoteorialta, sillä jos määrittelemme Paloheimon (1989, 41) tavoin arvon muodostuvan ”vasta tuntevan olennon, kokijan, eläjän mielessä”, syntyy väistämättä kysymys siitä, miten tällöin tulisi suhtautua esimerkiksi puhtaan veden tai oikeanlaisen maaperän arvoon kasville. Näiden tekijöiden biologinen arvo kasvin selviytymiselle ja hyvinvoinnille on osoitettavissa, mutta arvosubjektivismin mukaan niillä ei ole arvoa kasville, koska sen ei tiedetä olevan tietoinen ja tuntemiskykyinen olento, joka voisi antaa arvon näille elämänsä edellytyksille. Tällainen ajattelu puoltaisi arvo-objektivismia luonnon arvottamisen kannalta kattavampana arvoteorian.

Subjektiivisuutensa ja objektiivisuutensa lisäksi itseisarvojen, kuten muidenkin arvojen, voidaan ajatella olevan joko kategorisia tai suhteellisia. Itseisarvo kategorisena ominaisuutena tarkoittaa sitä, että arvottamisen kohde joko on tai ei ole itseisarvoinen ja suhteellisenä ominaisuutena puolestaan sitä, että itseisarvoisella kohteella voi olla itseisarvoa enemmän tai vähemmän (Vilkkä 1998, 19). Suhteellisia arvoja ovat esimerkiksi tavaroiden ja palveluiden hinnat: ne vaihtelevat ja niihin vaikuttavat kysyntä ja tarjonta – niiden vaihtoarvo syntyy siis ihmisten halujen ja uskomusten ja niihin liittyvän sosiaalisen kanssakäymisen tuloksena. Näin määriteltynä arvot eivät kuitenkaan perustu kohteen sisäisiin ominaisuuksiin. (Oksanen 2000a, 12–13.) Itseisarvo suhteellisenä arvona ajateltuna johtaa helposti ajatukseen, että eläimillä ja luonnolla olisi vähemmän itseisarvoa kuin ihmisellä, mikä vie kokonaan merkityksen niille annettulta itseisarvolta. Kun tunnustetaan eläinten ja luonnon itseisarvo, on myös hyväksyttävä ajatus, että ihminen ei ole ainoa itseisarvoinen olento. (Vilkkä 1998, 26.) Kategorisena ominaisuutena (itseis)arvo puolestaan on tai ei ole, välimuotoja tai minkäänlaisia arvon suuruusvaihteluita ei ole olemassa (Oksanen

2000a, 12). Näin määriteltynä itseisarvo näyttäisi sopivan loogisemmin kohteen kategoriseksi ominaisuudeksi. Luonnon itseisarvon pelkistäminen kysyntään ja tarjontaan, siihen millaisia asioita milloinkin pidettäisiin itsessään arvokkaina, ei anna kovin vakaata tai eettistä pohjaa luonnon arvottamiselle.

2.3.2 Välinearvot

Monet luonnon arvoista, kuten esimerkiksi esteettinen arvo tai elämää ylläpitävä arvo näyttävät itseisarvoilta, mutta ovatkin tosiasiaassa luonteeltaan välineellisiä (Piispa 1994, 41). Voidaan ajatella, että luonnolla on itseisarvon lisäksi sekä sellaisia välineellisiä arvoja, kuten erämaan esteettisyys, virkistyskäyttö ja luonnontieteellinen arvo, jotka ovat sopuosoinnussa luonnon itseisarvon kanssa, että puhtaasti välineellisiä arvoja kuten samaisen erämaan taloudellinen arvo sellun raaka-aineena (Vilkka 1993, 137). Välinearvo on siis jotain, joka tuottaa hyviä ja haluttuja seurauksia. Esimerkiksi luonnonsuojelulla on välineellistä arvoa silloin, kun luonnonsuojelun motiivina ovat siitä ihmiselle aiheutuvat toivotut seuraukset. (Vilkka 1996, 39.)

Holmes Rolston III (1988, 3–27) on tehnyt kattavan luokituksen luonnon erilaisista välinearvoista. Hänen mukaansa luonnolla on itseisarvon lisäksi ainakin seuraavanlaisia välinearvoja: (1) taloudellinen, rahassa mitattava arvo, (2) elämän ylläpitämisen arvo, (3) ajanvietteellinen arvo, joka näkyy luonnosta nauttimisena ja siitä koettuna mielihyvä, (4) tieteellinen arvo, (5) esteettinen arvo, (6) elämänarvo, elämän kunnioitus, (7) geneettisen monimuotoisuuden arvo, (8) historiallinen arvo, (9) kulttuurisymbolinen arvo, (10) luonteenrakentamisarvo, (11) monimuotoisuuden ja yhtenäisyyden arvot, (12) vakauden arvo eli luonnon ylläpitämä säännöllisyys, lait ja luotettavuus sekä spontaaniuden arvo eli luonnossa esiintyvä sattumanvaraisuus ja ainutlaatuisuus, (13) dialektinen arvo, luonto vs. ihminen –asetelma sekä (14) sakramentillinen arvo, jossa luonto näyttäytyy myös filosofisena ja herättää ihailua, kunnioitusta ja nöyryyttä. Samantapaisia arvoluokitelmia on löydettävissä muidenkin kirjoittajien teoksista, joskin jokainen käyttää hieman erilaisia nimityksiä hyvin samoista arvoista (ks. esim. Käpylä 1989; Vilkka 1996; Vuorisalo 1998).

Luonnon välineellistäminen ja sille annettu vaihtoarvo kuvaavat hyvin länsimaista etiikkaa ja siinä vallitsevan talousteorian kasvuhakuisuutta (Piispa 1994, 26). Välinearvojen luonteeseen kuuluu usein suhteellisuus, jolloin eri kohteiden välinearvoja on mahdollista vertailla keskenään. Voidaan siis sanoa, että yhdellä kohteella on enemmän kyseistä välinearvoa – esimerkiksi esteettistä arvoa – kuin toisella tai että kohteelle on mahdollista määritellä kysyntään ja tarjontaan perustuva vaihtoarvo, hinta. Koska välinearvoilla tavoitellaan aina jotakin hyvää ja toivottua

jollekin muulle kuin arvon kantajalle itselleen, eivät välinearvot voi olla objektiivisia, riippumattomia kohdetta arvottavista olennoista. Välinearvot ovatkin luonteeltaan subjektiivisia sillä ne edellyttävät, että olemassa on joku, joka pitää kohdetta (välineellisesti) arvokkaana, keinona jonkin päämäärän saavuttamiselle. Arvottamista tapahtuu toki koko ajan myös markkinoiden ulkopuolella kaikenlaisina luontoa koskevinä päätöksinä (Oksanen 2000a, 13).

Pohdittaessa luonnon ja sen osien ekologista arvoa, yksi tapa ajatella on, että arvo rakentuu ihmisen antamien arvojen ja luonnon omien (itseis)arvojen kokonaisuudesta. Eräs tällainen on Niemelän (2000, 218–219) arvoluokitelmä, jonka mukaan luonnonkohteen arvon voidaan ajatella koostuvan neljästä tekijästä perustuen lajietetiikkaan eli lajin ulkonäköön, sen välittömään hyötyyn ihmiselle, lajin toimintaan ja hyödyllisyyteen ekosysteemissä sekä lajin harvinaisuuteen / uhanalaisuuteen. Näistä kaksi ensimmäistä näkökulmaa ovat Niemelän mukaan välinearvoja ja kaksi viimeistä itseisarvoja.

2.3.3 Arvojen hierarkia

Arvokysymyksiä pohdittaessa ei voida sivuuttaa puhetta siitä, millainen hierarkia (luonnon) arvoilla on toisiinsa nähden. Lisäksi herää kysymys siitä, miten ihmisen tulisi elää maapallolla, kun hänen elämisensä väistämättä tapahtuu luonnon kustannuksella (Pietarinen 1993, 110). Eräs tapa on erottaa toisistaan ensisijaiset intressit eli vahvat perusarvot kuten hengissä pysyminen, perustarpeet ja turvallisuus sekä toissijaiset intressit, ns. korkeat yksilölliset arvot kuten nautinnot tai harrastukset. Näistä arvohierarkian pohjalla olevilla ensisijaisilla intresseillä on tietysti suurempi painoarvo, toissijaiset intressit ovat hierarkian huipulla, sillä niillä ei ole merkitystä yhteisön tai sen jäsenten elintärkeiden intressien kannalta. (Pietarinen 1993, 110; Sajama 1993, 82.) Tämän ajatuksen mukaan ihmisen tulisi elää siten, että tyydyttäessään omia toisarvoisia intressejään hän ei saisi toimia muiden elävien olentojen ensisijaisia intressejä vastaan (Pietarinen 1993, 110). Vahva arvo voidaan siis katsoa olevan elämällä ja sille välttämättömillä edellytyksillä, jotka suojataan moraalisisilla ja juridisisilla normeilla, korkeiden arvojen voidaan sen sijaan ajatella tekevän ”elämästä elämisen arvoisen” (Sajama 1993, 82–83). Esimerkiksi kaikilla ihmisillä on samat perustarpeet, mutta toissijaiset tarpeet vaihtelevat yksilöiden päämäärien ja arvostuksenkohteiden mukaan (Taylor 1986, 273).

Luonnon arvoista keskusteltaessa on myös huomioitava kysymys ihmisen asemasta ja arvosta luontoon nähden. Ihminen on tähän päivään tultaessa korottanut itsensä muun luonnon yläpuolelle sen hallitsijaksi ja herraksi alistaen luonnon itseisarvottomaksi välineeksi omiin tarpeisiinsa tai mikäli luonnolle on voitu ajatella annettavan myös itseisarvoa, on ihminen

kuitenkin ollut sen yläpuolella arvon antajan roolissa. Elämänsuojelija Pentti Linkola näkee ajatuksen ihmisestä ylimpänä tai ainoana arvona ”verrattoman typeränä”. Hänen mielestään on tavattoman epäloogista ajatella, että ennen ihmistä elonkehän miljoonat lajit ja kaikki niiden yksilöt olisivat olleet arvottomia ja maapallo olisi vain odottanut ihmistä. Ihminen, puhtaasti sattumalta evoluution tuloksena syntynyt olento on ollut olemassa vain sata tuhatta vuotta, eikä Linkola voi sen vuoksi uskoa että ihminen yksin antaisi arvon kaikelle olevaiselle. (Linkola 1989, 164.) Viime vuosikymmeninä on herätty näkemään luonnon ja muun ympäristön katoavaisuus ja ihmisen asema arvoasteikon ylimpänä olentona on alettu kyseenalaistaa. Monet filosofit näkevätkin nykyään ylimpänä arvona elämän ja sen arvokkuuden; ihmisarvon eli yksilön hyvän sijasta nähdään ja arvostetaan ympäristön elinvoimaisuutta eli kokonaisuuden hyvää (Vilka 1998, 26) ja ihminen pyritään jälleen mieltämään maapallon eliöyhteisön tasavertaiseksi osaksi, eläinlajiksi muiden joukossa (Taylor 1986, 101, 116). Elämän monimuotoisuuden ja rikkauden säilyttämisen voidaan ajatella olevan hyödyllinen, välttämätön sekä – edellisiä ylevämpänä – kaunis ja hyvä päämäärä (Paloheimo 1989, 137).

Eräs mielenkiintoinen teoria luonnon arvojen keskinäisistä suhteista on Eero Paloheimon (1989; ks. myös Rolston 1988, 216–217) porrasyrämidi. Paloheimo kuvailee maailman arvojen kokonaisuutta porrasyrämidin kaltaiseksi rakennelmaksi. Sen alimmaisesta kerroksen, perustavimman ja ehdottoman sen varassa oleville ylemmille kerroksille, muodostaa maapallon eloton luonto: alkuaineet, veden kiertokulku ja auringon säteilevä energia. Seuraava, edellistä kapeampi kerros, on ei-tunteva elämä, joka tarvitsee elääkseen alemman mutta ei sen yläpuolella olevia kerroksia. Näillä kahdella on Paloheimon mukaan vain välillistä arvoa, ei itseisarvoa. Kolmas kerros, kapeampi kuin edelliset, mutta täysin niiden varassa, muodostuu tuntevista elollisista. Tuntevalla on Paloheimon mukaan välitön arvo, itseisarvo, sillä sen olennoilla on elämysmaailma. Neljäntenä, päällimmäisenä ja kapeimpana kerroksena on ihminen. Paloheimo kuitenkin huomauttaa epäilevänsä suuresti ihmisen asettamista ylimmälle kerrokselle, erilleen muusta tuntevasta elollisesta. Hän perustelee kuitenkin ratkaisunsa ihmisen maailmatietoisuudella. Maailmatietoisuutensa tähden ihminen voi joko rajata omaa kerrostaan alempia kapeammaksi ja säilyttää näin rakennelman tasapainon tai halutessaan, teknisen tietämyksensä avulla, kasvattaa oman kerroksensa niin leveäksi, että murskaa näin alemmat ja romauttaa koko rakennelman. Neljäs kerros on alemmilleen tarpeeton (ei-välttämätön), mutta tarvitsee itse jokaista alempaansa. (Paloheimo 1989, 104–105.) Jos ihminen eläisi niin kuin maapallon elämän säilymisen kannalta olisi parasta, hän kuuluisi kolmanteen kerrokseen.

Paloheimo kuitenkin huomauttaa, että välittömien ja välineellisten arvojen asettaminen keskinäiseen arvojärjestykseen ei aina ole perusteltua, sillä usein välittömät arvot tarvitsevat

välineellisiä arvoja ollakseen olemassa (Paloheimo 1989, 106). Tämä tarkoittanee sitä, että vaikka Paloheimo ei sentientistinä, tuntoisten olentojen itseisarvon ajajana, myönnä itseisarvoa elottomalle tai ei-tuntevalle elolliselle, hän pitänee niitä hyvinkin arvokkaina niiden tuntevaa elämää ylläpitävän luonteensa vuoksi. Vaikka niillä voidaan sentientistin näkökulmasta katsottuna sanoa olevan vain välillistä arvoa, eivät ne välttämättä ole itseisarvoisia tuntevia olentoja ja ihmisiä vähempiarvoisia. Myös pyramidin kerrosten järjestys on looginen: yksikään kerros ei tule toimeen ilman sen alapuolella olevia. Alemmat kerrokset ovat ylempiään suurempia, jotta pyramidi pysyisi pystyssä, mutta kerrosten koko on varmasti myös verrattavissa niiden todelliseen määrään maapallolla.

Kun kuitenkin ajatellaan sitä, millaisessa arvossa elotonta, ei-tuntevaa, tuntevia olentoja ja ihmistä todella pidetään ja miten ne otetaan nykypäivänä eettisesti huomioon, on pyramidi enemmänkin käänteinen. Suurimman arvon ihmisen mielessä saa ehdottomasti ihminen itse. Sen alapuolella, ihmisen arvon määrää ja ensisijaisuutta kuvastavan valtavan kerroksen katveessa ovat muut tuntevat olennot. Niille annettu arvo on ihmiseen verrattuna huomattavasti pienempi ja ne ollaan valmiita ottamaan moraalisesti huomioon usein vain silloin, kun niiden huomioiminen ei ole ristiriidassa ihmiselle annetun arvon kanssa. Seuraavassa, jo hyvin pieneksi kutistuneessa kerroksessa ovat ei-tuntevien olentojen arvo ja alimmassa tuskin juuri lainkaan arvostusta osakseen saava eloton luonto. Tällä tavalla hahmoteltuna ihmisen antamat arvot näyttävät heikkoutensa: pyramidi, jossa valtava ylin kerros keikkaa toinen toistaan pienempien alempien kerrosten varassa on kestävä järjestelmä, joka arvojensa nurinkurisuuden vuoksi on vaarassa romahtaa.

2.4 Luonnonsuojelu

Puhuttaessa luonnonsuojelusta ei voi olla törmäämättä ympäristönsuojelun käsitteeseen, jota tarvitaan osittain myös luonnonsuojelun määrittelemisen avuksi. Nykyään sana luonnonsuojelu ymmärretään suppeammin kuin ennen: ympäristönsuojelu nähdään laajempina käsitteenä ja luonnonsuojelu sen osa-alueena (Vilka 1993, 30). Ympäristönsuojelun ja luonnonsuojelun täsmällisistä merkityksistä ei kuitenkaan ole täyttä yksimielisyyttä. Vilkan (1993, 33) mukaan kyseisten käsitteiden määrittelyssä on kysymys suojelun päämääräeroista, siitä halutaanko ”---turvata ihmisen elinympäristön terveellisyys ja viihtyisyys, vai kannetaanko huolta myös muiden lajien ja koko luonnon hyvinvoinnista.” Ympäristönsuojelu ja luonnonsuojelu voidaan siis määritellä niihin sisältyvien erilaisiin päämääriin tähtäävien toimintojen mukaan, jolloin luonnonsuojelu on alkuperäisluonnon suojelua ja ympäristönsuojelu esimerkiksi saastuttamisen vähentymiseen tähtääviä toimenpiteitä. Luonnonsuojelussa tärkeää on elämän moninaisuuden, sen

mahdollisimman runsaan geneettisen potentiaalın turvaaminen (Linkola 1979, 184). Luonnonsuojelulla tarkoitetaan siis eläinten ja kasvien elämän, oikeuksien ja elintilan puolustamista, niiden ehtojen suojelua siltä tuhoavalta vaikutukselta, joka ihmisellä niihin on. Tällöin luonnonsuojelu on pakostakin samalla ihmisen oikeuksien, elintilan ja elinkeinoelämän kaventamista, sillä ihminen on väistämättä uhka elämän rikkaudelle. (Linkola 1979, 121; 2004, 64.)

Näin määriteltynä sanalla *ympäristö* viitataan ihmisen välittömään elinympäristöön, joka koostuu sekä ns. kulttuuriympäristöstä että luonnonympäristöstä, ja sanalla *luonto* suppeammin luonnontilaiseen alkuperäisluontoon (Vilkkä 1993, 31). Linkola kirjoittaa, että ”Luonnolla tarkoitetaan suomen kielessä kaikkea sellaista, jota ihminen ei ole sorkkinut.” Luontoa ei siis Linkolan mukaan ole pelto, puisto, hakattu metsä, järvi rantaan rakennettuine mökkeineen tai paikka, jonne ihmisen aiheuttamat äänet kantautuvat. Luonnoksi laskettavalta metsältä Linkola vaatii, että siellä on niin eläviä, keloina töröttäviä kuin maatuviakin puita, viimeksi mainittuja määrällisesti eniten. (Linkola 1989, 55–56.) Taylor (1986, 3–4) puolestaan puhuu luonnosta luonnollisina ekosysteemeinä, joiden kasvien ja eläinten yhteisöt säilyvät ihmisestä riippumatta, erottaen näin luonnon kulttuuriympäristöistä. Joskus on myös järkevää erottaa toisistaan luonnon ja koskemattoman luonnon määritelmät, jolloin luonnoksi voitaneen mieltää myös niin hakkuun jälkeinen nuorehto metsä, ”mökkitetyt” järvet kuin rehottavat pellonpientareetkin.

Ero luonnon- ja ympäristönsuojelun käsitteiden välillä näyttäisi siis yksinkertaistettuna olevan siinä, että ympäristönsuojelu on ihmisen ja hänen elinympäristönsä suojelemista ja luonnonsuojelu luonnonalueiden, kasvien ja eläinten suojelemista. Ero ei kuitenkaan ole näin selvä, sillä ympäristö ja ympäristöongelmat voidaan nähdä sekä ihmisen että luonnon näkökulmasta. Ihmiskeskeinen näkökulma määrittelee ympäristöongelman inhimillistä elämää häiritseväksi tekijäksi, jossa ympäristön pilaantuminen häiritsee ihmistä ja hänen mahdollisuuttaan terveelliseen, turvalliseen ja viihtyisään ympäristöön (Vilkkä 1993, 25–26). Luontokeskeisestä näkökulmasta ympäristöongelma taas on maapallon elämää uhkaava tekijä, luonnon oman tapahtuman, tulivuorenpurkauksen tai meteoriitin, tai inhimillisen toiminnan aiheuttama elämää ylläpitävän luonnonjärjestelmän vaurio (Vilkkä 1993, 26).

Tässä yhteydessä ei ole oleellista paneutua suojelun erilaisiin keinoihin, mutta mainittakoon esimerkkinä neljä erilaista suojelumallia: reservaatiosuojelu, jossa suojellaan tietyn alueen luontoa kokonaisuudessaan, restoraatiosuojelu, jossa päämääränä on ihmisen käyttöönotettaman alueen palauttaminen luonnontilaan, integraatiosuojelu, jossa pyritään mahdollistamaan ihmisen ja suojeltavien lajien yhteiselo samoilla alueilla sekä totaalisuojelu, jossa ihmisen aiheuttamat häiriöt suojelun kohteelle minimoidaan, esimerkiksi lajisuojelu (Vilkkä 1998, 54). Ympäristöhoito

puolestaan on eliöyhteisön toiminnan ohjailupyrkimyksiä, päämääränä taloudellisen tuoton maksimointi (Vilka 1993, 29). Olennaisempaa sen sijaan on paneutua suojelun perusteisiin. Vuorisalon (1998, 96–99) luokitelman mukaan luonnonsuojelun perustelut voidaan nykypäivänä jakaa viiteen ryhmään. Nämä ovat luonnon suojeleminen (1) elämän kunnioittamisen periaatteen nojalla, (2) esteettisten arvojen ja virkistyskäytön vuoksi, (3) luonnon tarjoamien ihmiselle välttämättömien ”ekologisten palvelujen” kuten ilmakehän kaasutasapainon, ilmasto-olojen ja aineiden kiertokulun ylläpitämisen takia, (4) luonnonvarojen suojelun perusteella sekä (5) tutkimus- ja opetuskäytön vuoksi. Perinteisin luonnonsuojelun perusteiden luokittelu on kuitenkin sen jakaminen konservatismiin ja preservationismiin, joissa molemmissa on kysymys luonnon suojelemisesta, mutta erilaisista lähtökohdista käsin.

2.4.1 Konservatismi

Konservatismi tarkoittaa luonnon(varojen) säästämistä ja säilyttämistä myöhempää käyttöä varten, ”*saving for something*” (Passmore 1980, 73). Konservatismiin eli luonnon hoidon periaatteen mukaan luonto on luonnonvaroja ja suojelun lähtökohtana on luonnonvarojen myöhemmän käytön turvaaminen. Lähtökohdat ja tavoitteet ovat taloudellispainotteisia. (Vilka 1996, 44.) Konservatismi ei tee lopullista päätöstä siitä, kuinka esimerkiksi jokin luonnonalue käytetään, vaan jättää päätöksen tuleville sukupolville (Vilka 1998, 52). Luonnonvarojen jättäminen tulevaisuudessa hyödynnettäväksi nähdään eettisenä tekona (Vilka 1993, 36). Esimerkiksi ilman, pohjaveden, jokien ja merien saastuttaminen on niiden tuhlaavaista käyttöä. Niiden saastuttaminen huonontaa niiden laatua ja tekee mahdottomaksi jälkipolvien jatkaa maailman sivistämistä tai jopa jatkaa siinä selviytymistä (Passmore 1980, 74).

Konservatismi törmää siis aina perustavanlaatuisen moraaliseen kysymykseen: pitäisikö meidän kiinnittää huomiota jälkipolvien tarpeisiin? Myöntävästi vastaaminen vaatii kaksi johtopäätöstä: ensinäkin jälkipolvet tulevat kärsimään, jos emme ota heidän tarpeitaan huomioon ja toiseksi, jos he kerran kärsivät siitä, on meidän velvollisuutemme toimia siten, että estämme tai ainakin vähennämme heidän kärsimystään. (Passmore 1980, 75.) Perusteluina tulevien sukupolvien eettiselle huomioonotolle voidaan pitää eettistä velvollisuutta muiden intressien huomioimiseen, rakkautta omia jälkeläisiään ja muuta lähitulevaisuutta kohtaan sekä ihmisen eettistä luonnetta, johon kuuluu taipumus välittää muista kuin itsestä (Vilka 1993, 188–189). Tulevien sukupolvien huomioonotto on vankka peruste ympäristönsuojelulle, mutta se ei kuitenkaan ole riittävä asennemuutos, sillä miksi olettaisimme tulevien sukupolvien haluavan meidän säästävän heille alkuperäisluontoa, jos emme itsekään välitä ympäristöstämme

itseisarvoisesti (Vilkkä 1993, 202). Passmoren mukaan meidän nautintomme puhtaasta vedestä, raikkaasta ilmasta, avarista maisemista sekä lintujen ja eläinten seurasta ei eroa millään tavalla nautinnosta, jonka jälkipolvet saavat näistä samoista asioista (Passmore 1980, 74). Konservationistinen ajatus ottaa eettisesti huomioon tulevien sukupolvien tarpeet on siis puhtaasti ihmiskeskeinen ja epäsuora perustelu ympäristönsuojelulle ja lisäksi siihen sisältyy eräs suuri ongelma: velvollisuus ottaa huomioon tulevien sukupolvien tarpeet edellyttää, että tiedämme, miten toimemme tulevaisuuteen vaikuttavat (Vilkkä 1993, 187, 190).

2.4.2 Preservationismi

Preservationismi puolestaan tarkoittaa lajien tai luonnonalueiden suojelemista ihmisen aiheuttamalta haitalta tai tuholta, ”*saving from something*” (Passmore 1980, 73). Preservationismi on luonnon suojelemisen periaate, jossa sellaisenaan arvokasta luontoa suojellaan ihmisen käytöltä – ei ihmisen tulevaa käyttöä varten (Vilkkä 1996, 44). Tavoitteena on luonnon käyttämättä jättäminen (Vilkkä 1998, 51–52). Preservationismilla tarkoitetaan Passmoren (1980, 101) mukaan yritystä säilyttää nykyisessä kunnossaan sellaiset alueet maapallon pinnasta, jotka eivät vielä kannan selviä jälkiä ihmisen käten töistä ja suojella sukupuuttoon kuoleminen riskiltä ne elävien olentojen lajit, joita ihminen ei vielä ole tuhonnut. Luontokeskeisestä lähtökohdasta nähtynä preservationismissa ajatellaan, että luonto on arvokas sellaisenaan ja luonnonsuojelu on teko, joka pitää tehdä: luonnon suojeleminen luonnon itsensä vuoksi on eettisesti oikein ja sen tuhoaminen väärin (Vilkkä 1993, 36). Luontokeskeisenä luonnonsuojelun perusteluna preservationismi pohjautuu luonnon kunnioittamisen periaatteeseen: luonnon suojelemisen perusteena ei ole suojelun hyöty ihmiselle vaan näkemys luonnon oikeudesta omaan olemassaolonsa (Vilkkä 1996, 46). Vilkkä (1993, 36) kuitenkin tulkitsee, että ainakin Passmoren esittäminä sekä konservationismi että preservationismi olisivat ihmiskeskeisiä luonnonsuojelun perusteluita, toisessa perusteenaan luonnon hyöty ihmisen käytössä ja toisessa esimerkiksi luonnon kauneus ihmisen silmissä. Preservationismi onkin usein ollut lähtökohdiltaan ihmiskeskeistä (Vilkkä 1996, 45) ja sen perusteet ovat olleet biologistieteellisiä ja luonnon kauneusarvoihin liittyviä (Vilkkä 1998, 52), eivätkä luonnon omaan arvoon, luonnon olemassaolo-oikeuteen nojautuvia.

2.5 Luontoasenteiden luokittelu

Ihmisen henkilökohtainen luontosuhde – ja siihen sisältyvät luontoasenteet – syntyvät kokemusten, elämysten, tiedon ja luonnon tuntemisen kautta (Jääskeläinen & Nykänen 1994, 44) ja lisäksi

niiden syntyyn vaikuttaa henkilön herkkyys luonnolle (Käpylä 1994, 14). Erilaisia luontoasenteita voidaan luokitella olevan esimerkiksi virkistykseellinen, biologinen, tieteellinen, humanistinen, moraalinen, esteettinen, uskonnollinen, terapeutinen, utilitaristinen, dominoiva, negatiivinen ja neutraali asenne luontoa kohtaan (Kellert 1992 Vilkan 1998, 39 mukaan). Selkeämpää on kuitenkin jakaa luontoasenteet, kuten jo useassa yhteydessä on tehty, ihmis- tai luontokeskeisiin asenteisiin. Suomalaisista ympäristöajattelijoista Juhani Pietarinen on perehtynyt ihmis- ja luontokeskeisten luontoasenteiden jaotteluun. Hänen lisäksi seuraavassa jaottelussa on piirteitä Leena Vilkan hyvin vastaavanlaisesta luokituksesta. Kun Pietarisen ja Vilkan tavat luokitella erilaisia luontoasenteita yhdistetään, syntyy kuusi asennetta luontoa kohtaan – kolme ihmiskeskeistä ja kolme luontokeskeistä. (Pietarisen ja Vilkan teorioita yhdistänyt myös esim. Pääsky 2005.)

Kukin luontoa koskeva asenne määrittelee samalla myös sen, ketkä tai mitkä kuuluvat eettisesti huomioonotettavien olentojen piiriin (Vilka 1998, 132). Ihmiskeskeisyys ottaa tavalla tai toisella huomioon vain ihmisen, luontokeskeisyys puolestaan luonnon tai sen tietyt osat. Eettisen huolenpidon laajentamisella tarkoitetaan ympäristöetiikassa huolenpidon ulottamista ihmisistä eläimiin, kaikkeen elolliseen ja aina elottomaan luontoon saakka (ks. esim. Vilka 1993). Tällaista eettisen huomioonoton laajentamista ihmisistä luontoon perustellaan usein sillä, että ihmisen luonne on olla eettinen. Eettisyys ulottuu näin myös olentoihin, jotka eivät itse ole eettisiä. Erotelluksi tulevat siis eettisesti vastuullinen toimija ja eettisen huolenpidon kohde. (Vilka 1996, 35.) Taylor (1997, 231) pitää luonnon kunnioittamisen asennetta luonnollisena kaikille moraalille toimijoille juuri heidän moraalisen luonteensa vuoksi. Moraalisuus ei Taylorin mukaan saa riippua siitä, rakastaako ihminen luontoa tai muuta moraalisen toiminnan kohdetta vai ei. Etiikan laajentaminen voidaan nähdä myös ekologisen evoluution prosessina (Leopold 1997, 120). Monesti historiassa ovat filosofit ja kirjoittajat jo puhuneet intressien yhtäläisestä huomioonottamisesta perustavan tärkeänä moraaliperiaatteena, mutta monet heistä eivät Singerin (1991, 7) mukaan ole huomanneet tämän periaatteen koskevan myös muiden lajien jäseniä, ei ainoastaan ihmisiä.

Ei pidä kuitenkaan ymmärtää, että yksittäinen ihminen omaisi puhtaasti jokin tietyn luontoasenteen. Luokitellut asenteet eivät esiinny puhtaina vaan pikemminkin erilaisina yhdistelminä. Eettisen huomioonoton laajennuksen ei myöskään tarvitse käytännössä edetä johdonmukaisesti asteittain ihmisistä eläinten kautta kasveihin ja ekosysteemeihin vaan luonnon kokonaisuutta tärkeänä pitävä voi olla piittaamaton esimerkiksi yksittäisen eläimen kärsimyksistä. (Vilka 1993, 57; 1996, 42.) Voidaan myös ajatella, että henkilö noudattaa jonkinlaista

yhdistelmäetiikkaa, jolloin eettisen huolenpidon kohteena voi olla useampi asia yhtä aikaa (Vilka 1993, 57).

2.5.1 Ihmiskeskeiset asenteet

Pietarinen erottaa toisistaan kolme erilaista ihmiskeskeistä asennetta luontoa kohtaan ja nimittää niitä utilismiksi, humanismiksi ja mystismiksi. Hänen mukaansa näistä ”Kuhunkin sisältyy tunnusomainen käsitys luonnosta, ihmisen asemasta siinä sekä ihmisen oikeuksista luontoon nähden.” (Pietarinen 1987, 42.) Vilkan jaottelusta löytyy selvät vastineet Pietarisen utilismille ja humanismille: Vilka nimittää näitä teknosentriseksi eli tekniikka- / tuotantokeskeiseksi luontoasenteeksi ja antroposentriseksi eli ihmiskeskeiseksi luontoasenteeksi (Vilka 1996; 1998). Kaikissa ihmiskeskeisissä asenteissa eettisen huolenpidon kriteerinä ovat ihmislajille ominaisina pidetyt ominaisuudet kuten itsetietoisuus, rationaalisuus ja moraalisuus (Vilka 1993, 53).

Utilismi

Utilismin voidaan nähdä olevan tulosta uuden ajan tieteestä ja omistamiseen tähtäävästä yksilökeskeisyydestä. Luonnolla on utilistille vain välinearvoa. (Pietarinen 1987, 44.) Tässä luontoasenteessa luonto nähdään pelkkänä raaka-aineena ja välineenä ihmisen päämäärien saavuttamiseksi. Luonto on puhtaasti resurssi, jota käytetään ja hoidetaan. Alkuperäisluonnon suojeleminen eli luonnonalueiden jättäminen koskemattomaksi on tällöin mahdotonta. (Vilka 1993, 91.) Utilistisessa ajatustavassa luonnon olemassaolon tarkoitus on ihmisen hyvinvoinnin palveleminen. Päämääränä utilismissa on tuotannon jatkuva lisääminen ja yhteiskunnan jäsenten mahdollisimman korkea hyvinvointi. Ihmisen oikeus käyttää luontoa tuotannon ja hyvinvoinnin lisäämiseen on rajaton. Tiede ja tekniikka auttavat ihmisiä luonnon hyödyntämisessä. (Pietarinen 1987, 43, 45.)

Utilismissa, jossa keskeisenä tavoitteena on auttaa ihmisiä ”--- kartuttamaan varallisuuttaan ja lisäämään jatkuvasti käytettävissä olevien hyödykkeiden määrää.” ei voida välttyä siltä, että hyvinvoinnin lisääminen tarkoittaa monesti itsekkyyttä, yllisyyttä, mukavuuksia ja nautintoja oikeudenmukaisuuden ja ympäristön kustannuksella (Pietarinen 1993, 95, 97). Utilisti ei olekaan huolissaan luonnon tuhoutumisesta sinänsä, vaan hän kokee huolestuttavaksi energia- ja raaka-ainevarastojen ehtymisen (Pietarinen 1984, 143). Vilka (1996, 41) käyttääkin utilismin kaltaisesta luontoasenteesta kuvausta, jossa eettinen suhde luontoon puuttuu siinä mielessä, että luonto näyttäytyy ihmiselle pelkkänä välineenä ja raaka-ainevarastona. Utilismille ominainen eettisen luontosuhteen puuttuminen heijastelee myös siitä, että yksilöllä ei tunnu olevan mitään vastuuta

yhteiskunnan ja luonnon tulevaisuuden suhteen, sillä utilistilta edellytetään ”--- uskoa siihen, että tiede, tekniikka, talouselämä ja politiikka löytävät uhkaaviin ongelmiin tehokkaita ratkaisuja.” (Pietarinen 1987, 45). Nykypäivänä voidaan kuitenkin nähdä, että sekä luonnonvarojen käyttö että ympäristönsuojeluksi määriteltävät kierrätys- ja saasteiden vähentämistoimet ovat luonteeltaan utilistisen luontoasenteen hallitsemia (Vilka 1993, 95).

Utilismista on länsimaissa tullut vallitseva yhteiskunnallinen tapa luonnon määrittelemiseen. Siinä, että luonto nähdään ekonomisena – resurssina, joka odottaa sen taloudellisen käyttömuodon suunnittelua (Vilka 1998, 32) – on myös utilismin heikkous. Luonto ei kestä ihmisten jatkuvaa pyrkimystä tuotannon lisäämiseen ja parempaan elintasoon. Eräänä kompastuskivenä on Linkola (1979, 56) mukaan se, että luonnon kiertokulun järkyttyä teolliset korjausmenetelmät johtavat aina uusiin korjauksiin, jotka osaltaan myös lisäävät maapallon kuormitusta – yhteisen edun mukaista sen sijaan olisi teollisen tuotannon määrän vähentäminen, ei ainoastaan sen laadun parantaminen. Vilka nimittää joissain yhteyksissä (ks. esim. Vilka 1993, 105) utilismia myös vahvaksi ihmiskeskeisyydeksi, jolle hänen mukaansa on ominaista juuri ihmisen tekniikkakeskeinen hallintavalta luontoon nähden.

Humanismi

Utilismin tavoin humanismi luontoasenteena on puhtaasti ihmiskeskeinen. Humanismissa luonnon tehtävä on ihmisen älyllisen ja eettisen kehityksen palveleminen. (Pietarinen 1987, 46.) Päämääränä humanistisessa asenteessa on tämän älyllisen ja eettisen kehityksen mahdollistama henkisesti tyydyttävä, järjellinen ja oikeudenmukainen elämä ihmisyksilöille. Luonto nähdään mahdollisuuksina edistää ihmisen henkistä kehitystä, sivistyksen raaka-aineena. Humanismin mukaan ihmisellä on oikeus käyttää luontoa henkisen täydellistymisensä edistämiseen, mutta vain siihen. Tekniikka palvelee tätä eettistä ja älyllistä täydellistymistä. Humanismissa luonnon tulee taata perusturvallisuus sekä tuottaa esteettistä tyydytystä ja edistää eettisen mielenlaadun kehittymistä. Luonnon muokkaamisessa esteettiset arvot ovatkin tärkeitä. (Pietarinen 1987, 48.) Pietarisen humanismin ja Vilkan luokittelun mukaisen antroposentrisyyden eli ihmiskeskeisyyden keskeinen yhdistävä tekijä onkin juuri pyrkimys lisätä luonnon kauneutta ja rationaalisuutta eli sen ymmärrettävyyttä ihmiselle. Passmoren mukaan humanismin tavoittelema luonnon täydellistyminen on sitä, että luonto on parhaimmillaan täyttäessään ihmisen tarpeita, sillä humanisti uskoo, että tätä tehtävää varten luonto on olemassa. Luonnon täydellistyminen on siis sen inhimillistämistä, sen tekemistä hyödyllisemmäksi ihmisen tarpeisiin, järjellä ymmärrettävämmäksi sekä kauniimmaksi ihmisen katsella. (Passmore 1980, 33.) Humanismiin sisältyy siis voimakas ”--- ajatus maailman muuttamisesta sellaiseksi, että se parhaalla

mahdollisella tavalla auttaa ihmisen henkistä kehitystä.” (Pietarinen 1984, 143). Voidaan jopa määritellä, että tekniikka on ”--- tieteellisen tiedon käyttöä todellisuuden muokkaamiseksi ihmisen tavoitteiden mukaiseksi.” (von Wright 1981, 63).

Humanistinen luontosuhde eroaa kuitenkin selvästi utilismista, sillä siinä asetetaan rajat ihmisen suhteelle luontoon: ympäristön pilaaminen ja turmeleminen sekä eläinten kaltoin kohtelu on kiellettyä. Perusteluna tälle ei kuitenkaan ole se, että eläimet ja luonto nähtäisiin ihmisen moraalisten velvoitteiden kohteiksi, vaan se, kuinka nämä toimet vaikuttavat ihmisten suhteeseen toisiin ihmisiin: se vähentää ihmisten mahdollisuutta turvalliseen ja viihtyisään elinympäristöön sekä edistää raakuutta. (Passmore 1980, 210; Vilkka 1993, 101.) Ihmiskeskeisestä näkökulmasta katsottuna kaikki ihmisten velvollisuudet kohdistuvat siis ihmisiin. Ihmisillä voi olla vastuuta ekosysteemeistä ja bioottisista yhteisöistä, mutta vain siksi, että nämä voivat auttaa heitä toteuttamaan inhimillisiä arvoja ja ihmisoikeuksia (Taylor 1997, 226).

Humanistisen luontoasenteen tärkeimpänä tuntomerkkinä on siis ihmisen kunnioittaminen. ”Ihminen on mittapuu, jolla on arvioitava kaikkien oikeudellisten ja moraalisten arvostelmien pätevyyttä.” (von Wright 1981, 16). Tärkeänä osana humanistista elämäntapaa on myös liberalismi, sillä humanismin ihanteellinen on mahdollinen vain vapaana ulkopuolisesta pakosta (von Wright 1981, 18). Liberalismin ajatuksen myötä humanismi törmää sen vakavimpaan ongelmaan: miten välttää ajautuminen utilismiin. Pietarisen (1987, 50) mukaan humanistisessa asenteessa utilismin vaara voidaan torjua jos vain halutaan, sillä humanismi sisältää ajatuksen harkitusta itsehillinnästä, joka tähtää tarpeettoman, lähinnä ylellisyyttä palvelevan kulutuksen karsimisesta. Mutta ongelmaksi jää, päästäänkö tällaiseen itsehillintään liberalismiin ihanteiden mukaan vapaaehtoisesti. Humanismiin sisältyy kuitenkin ajatus ehdottomasta optimismista, jonka mukaan ihmiskunta ja luonto ei voi tuhoutua – tällainen epäonnistuminen ei yksinkertaisesti ole mahdollista (Pietarinen 1987, 49). Toisenlaisen näkemyksen mukaan humanisti voi uskoa myös ehdolliseen optimismiin, joka tunnustaa, että ”--- lopullinen tuho saattaa olla mahdollinen, ja jos niin käy, se tapahtuu ihmisten vastuulla.” Se, mihin suuntaan kehitys kulkee riippuu siitä, mitä riittävä määrä ihmisiä haluaa. (Pietarinen 1987, 50.)

Mystismi

Mystismi, kolmas ihmiskeskeinen luontoasenne Pietarisen jaottelussa, eroaa selvästi kahdesta edellisestä. Mystismin päämääränä on ihmisen ja luonnon ykseyden kokeminen, ihmisen yhteys jonkin äärettömän suuren ja voimakkaan kanssa. Luonto nähdään olemukseltaan henkisenä ja jumalallisena, samoin ihminen. Luonto edustaa pyhyyttä ja tuon pyhyden tavoittelu on ihmisenelämän korkein arvo. Mystismi tuomitsee tieteen ja tekniikan, sillä ne tekevät väkivaltaa

luonnon henkisyydelle ja ihmisen mahdollisuudelle saavuttaa ykseys luonnon kanssa. Luonnon pyhyttä ei kuitenkaan ole mahdollista hävittää niin että mystiset kokemukset kävisivät mahdottomiksi. Luonnon pyhyden kunnioituksesta johtuen luonto halutaan säilyttää mahdollisimman koskemattomana. Mystismin ongelmaksi muodostuu kuitenkin ihmisen perustoimentulon turvaaminen yhtäaikaaisesti luonnon koskemattomuuden kanssa. (Pietarinen 1987, 51–52.) Luonnon ja ihmisen samanlaisuuteen päästään Pietarisen (1987, 53) mukaan tekemällä luonnosta henkinen. Mystismi on erilaisuudestaan huolimatta ihmiskeskeinen luontoasenne, sillä ”--- ykseyden kokemus on tyypillisesti ihmisen kokemus – mikään muu elävä olento ei siihen pyri.” (Pietarinen 1992, 38). Mystiikasta ja uskonnollisen kaltaisista kokemuksista nauttija on ihminen – luonto on tämän nautinnon tuottaja, ihailun kohde, jonka pyhydestä ja henkisyydestä ihminen pyrkii pääsemään osalliseksi.

2.5.2 Luontokeskeiset asenteet

Erotuksena edellä esitellyistä ihmiskeskeisistä luontoasenteista Pietarinen nimeää varhaisemmissa teksteissään (esim. Pietarinen 1987) yhden biosentrisen eli luontokeskeisen asenteen, naturismin, ja myöhemmissä teksteissään (esim. Pietarinen 1992) naturismin sijasta kaksi asennetta, sentientismin ja vitalismin. Näistä sentientismi ottaa eettisesti huomioon kaikki tuntevat olennot kun vitalismi puolestaan antaa arvon kaikelle elävälle. Omassa luokittelussaan Vilkka (1993, 107; 1996, 40) nimittää samaisia asenteita eläin- ja elämäkeskeisiksi luontoasenteiksi. Näihin Vilkka lisää vielä ekosysteemikeskeisyyden, jossa huomioonoton kohteisiin kuuluvaksi lasketaan myös eloton luonto. Ekosysteemikeskeisyys, siten kuin Vilkka sen määrittelee, vastaa Pietarisen ajatusta naturismista. Luontokeskeisissä luontoasenteissa eettinen huomioonotto laajenee siis ihmisistä eläimiin ja kaikkiin eläviin olentoihin sekä aina elottomaan luontoon ja kokonaisuun ekosysteemeihin saakka.

Eläinkeskeisyys

Eläinkeskeisyys, sentientismi ja zoosentriinen luontoasenne ovat kaikki nimityksiä näkemykselle, jossa piirteet kuten kyky kokea ja kärsiä sekä keskeisimpänä kyky tuntea kipua rajaavat eettisen huolenpidon tunteviin olentoihin (Vilkka 1993, 107; 1996, 38). Kaikilla eläimillä on keskeisenä intressinä elämän jatkaminen ilman kipua ja kärsimystä. Tuntevat eläimet ovat tällöin moraalisesti merkittäviä, eikä niiden kohtelu ole moraalisesti yhdentekevää. (Pietarinen 1992, 40.) Kun ihmiskeskeisissä luontoasenteissa ylin arvo nähdään olevan rationaalisella, inhimillisellä järjellä, nostaa eläinkeskeisyys itseisarvoiseksi hedonistisen ajatuksen, jonka mukaan merkityksellistä on

kyky kokea mielihyvää ja sen vastakohtana kipua ja kärsimystä (Vilka 1998, 43–44). Niin ihmisiin kuin muihinkin kärsimiskykyisiin olentoihin pätee Singerin (1991, 22) mukaan sama periaate: kipu on sinänsä paha asia riippumatta olennon muista ominaisuuksista, kivuntuntokyky riittää tekemään kivusta pahan. ”Kyky kärsiä ja nauttia on paitsi välttämätön, myös riittävä ehto sille, että voimme sanoa olennolla olevan intressejä – vähintäänkin intressi kärsimyksen välttämiseksi.” (Singer 1991, 8).

Eettisesti huomioonotettavien piirin rajaaminen eläinkeskeisyyden näkökulman mukaan kykyyn tuntea kipua nostaa esille keskustelun siitä, mistä tiedämme, että eläimet ovat kivuntuntokykyisiä. Singer (1991, 232) esittää kolme syytä olettaa, että eläimet pystyvät tuntemaan kipua: (1) niiden käyttäytyminen, (2) niiden hermojärjestelmän rakenne sekä (3) kivun evolutiivinen tarkoituksenmukaisuus. Usein eläinkeskeisyyden yhteydessä puhutaan myös eläinten tietoisuudesta. Paloheimon (1989, 77–78) mukaan tietoisuus on kuitenkin sidottu tunteisiin ja hän ehdottaa, että käsitteen tulisi itse asiassa olla tunteisuus, sillä tietoisuudella tarkoitetaan usein tilaa, jonka ytimenä ovat nautinnon ja kärsimyksen tunteminen. Toisen näkemyksen mukaan tietoisuus on todellisuuden jonakin kokemista: olento, joka kokee elämänsä jonkinlaiseksi, voi olla itsessään moraalisesti arvokas. Tämän kautta eläimillä on yksilöarvo. Juuri tietoisuuden katsotaankin useasti olevan se tekijä, joka antaa eläimille niiden arvon ja asettaa ihmiselle vaatimuksen kunnioittaa niiden hyvinvointia. (Aaltola 2004, 209.) Tietoisuuden käsitteen käyttäminen nostaa kuitenkin nopeasti esille eläinkeskeisyyden erään ongelman, jona voidaan pitää asenteen hierarkkisuutta: kyky kärsiä sivuutetaan keskeisenä määrittelevänä tekijänä ja eläimet jaetaan tuntevien ja ei-tuntevien sijasta tietoisuudentasonsa mukaan, jolloin syntyy järjestelmä, jossa tietoisuutta vielä hankalammin määriteltävissä oleva tietoisuuden taso määrää eliöiden saaman moraalisen arvon (Taylor 1997, 245; ks. myös Pääsky 2005, 76). Tällaisessa arvojärjestelmässä erilaiset arvot ja arvoluokitukset ovat luonteeltaan hyvin suhteellisia.

Eläinkeskeisyyden tärkeä kysymys on ihmisten eläimiin kohdistama julmuus. Monet filosofit ovat sitä mieltä, että eläimiin kohdistuva julmuus on väärin vain jos se rohkaisee ihmisiä julmuuksiin toisiaan kohtaan (vrt. humanismi). (Passmore 1980, 210; Vilka 1993, 101.) Ei kuitenkaan ole johdonmukaista kieltää tarpeettoman kivun tuottaminen ihmisille, mutta sallia se eläimille, mikäli eläimet ja ihmiset ovat samanlaisia kyvyltään tuntea kipua. Jos kuitenkin julmuus eläimiä kohtaan on itsessään väärin, silloin ei myöskään ole moraalisesti yhdentekevää miten ihminen käyttäytyy eläimiä ja muuta luontoa kohtaan. (Passmore 1980, 125, 210.) Singerin (1991, 241) mukaan asia on yksinkertainen: ”Eläinten intressit on otettava huomioon siksi, että niillä on intressejä.”

Elämäkeskeisyys

Elämäkeskeinen eli biosentrinen, vitalismiksikin kutsuttu luontoasenne pitää sisällään niin kutsutun vitalistisen itseisarvoteoria, jossa merkitsevää on eliön pyrkimys tai halu elää (Vilka 1998, 43–44). Elämäkeskeisyys eli elämän kunnioittamisen etiikka perustuu siis ajatukseen kaiken elävän, kaikkien elävien organismien välittömästä itseisarvosta (Pietarinen 1993, 109; Vilka 1993, 107). Koska perustavana arvona on elämä, on elävien olentojen itseisarvo luonteeltaan kategorinen, yhtäläinen, eikä ihminen näin ollen ole muita eläviä organismeja ylempi. Mikäli jostakin eliöstä voidaan sanoa, että (jonkun teon seurauksena) se voi hyvin tai huonosti, katsotaan sillä olevan ”oma hyvä” ja tuon hyvän kunnioittaminen on itseisarvoista ja siksi myös ihmisen velvollisuus. Keskeisinä tekijöinä elämäkeskeisyyteen liittyvät ajatukset puuttumattomuudesta muiden eliöiden elämään, harmin tuottamisen kielto sekä aiheutettujen vääryyksien korvaaminen. (Pietarinen 1992, 42–43; Taylor 1986.)

Elämäkeskeisestä näkökulmasta katsottuna meillä on moraalisia velvoitteita siis ei vain tuntevia eläimiä vaan myös ei-tuntevia eläimiä ja kasveja kohtaan niiden itsensä vuoksi. Niitä on suojeltava ja niiden hyvää on edistettävä muista asioista riippumatta, vain siksi että ne ovat Maan bioottisen yhteisön elollisia jäseniä. (Taylor 1997, 226.) Luonnon kunnioittamiseen kuuluu Taylorin (1997, 231) mukaan ”Taipumus tavoitella lopullisena ja puolueettomana päämääränä eliöiden, lajipopulaatioiden ja luonnontilaisten ekosysteemien eliöyhteisöjen hyvän tukemista ja suojelemista ja ryhtyä näitä toteuttaviin toimiin.” Tulisi siis päästä pois ajattelutavasta, jossa ihmisen ylemmyyttä puolustetaan ainoana arvosteluperusteena ihmisen hyvä (Taylor 1986, 130). Linkolan mukaan elämäkeskeisyydessä tärkeää on elämän itsensä lisäksi sen moninaisuuden ja monimuotoisuuden vaaliminen. Lukumäärältään tietynsuuruinen eliöstö, sen elämä, on elämänsuojelijalle sitä rikkaampi mitä monipuolisempi, laji- ja muotorikkaampi se on. Tämän taustalla on erilaistumiseen ja yhä useampien ekologisten lokeroiden täyttämiseen pyrkivän evoluution hyväksyminen ja kunnioittaminen. (Linkola 1989, 166.)

Evoluution kulkuun kuuluvien sukupuuttojen, jotka joksikin aikaa köyhdyttävät eliölajien rikkautta, Linkola (1989, 166) katsoo kuuluvan elämän kunnioittamisen periaatteeseen. Hänen mukaansa on kuitenkin tultu tilanteeseen, jossa valtava sukupuuttoaalto on ensimmäistä kertaa seurausta evoluution omasta aikaansaannoksesta, ihmisestä ja hänen toiminnastaan maapallolla. Pietarisen (1992, 44) mukaan niin eläin- kuin elämäkeskeinenkin luontoasenne vaativat perusteellista muutosta ihmisten elämässä: luopumista monista toiminnoista ja saavutuksista, joihin pääseminen on vaatinut ihmiseltä suuria ponnistuksia.

Ekosysteemikeskeisyys

Eettisen huomioonoton kaikkein laajimmalle vievästä luontoasenteesta, ekosysteemikeskeisyydestä Vilkka käyttää toisinaan myös nimityksiä luontokeskeinen tai fysiosentrinen luontoasenne. Pietarinen käyttää termiä naturismi. Itseisarveteorialtaan ekosysteemikeskeisyys on holistinen – siinä itseisarvoista on luonnon harmonia ja monimuotoisuus (Vilkka 1998, 43–44). Ekosysteemikeskeisen asenteen tärkeimpiä arvoja ovat näiden lisäksi luonnon eheys ja sen luontainen elämänrytmi (Vilkka 1993, 107). Selvänä erotuksena eläin- ja elämäkeskeisyyteen on ekosysteemikeskeisyydessä eettisen suhteen laajentaminen koskemaan kaikkia luonnon osia, myös elotonta luontoa kuten maaperä, vuoria tai vesiä (Vilkka 1996, 41).

Ekosysteemikeskeisyys palauttaa vielä muita luontokeskeisiä näkemyksiä vahvemmin ihmisen biologiseksi olennoksi, jolla ei ole etuoikeutta luonnon järjestyksessä. Ihmisen toiminnalle asetetaan ankarat vaatimukset ja luontoa kokonaisuudessaan kunnioitetaan itseisarvoisena. Toisin sanoen luonto nähdään ekologisena järjestelmänä, jonka kaikki osat ovat arvokkaita – ja ihminen on (vain) tämän järjestelmän osa. Päämääränä on luonnon itseisarvoisen toiminnan edistäminen kaikin tavoin. Luonnon itseisarvo toteutuu parhaiten, kun ihminen puuttuu mahdollisimman vähän muun luonnon kulkuun. Ihmisellä ei ekosysteemikeskeisyyden mukaan ole oikeutta käyttää luontoa pelkkänä välineenä ja niinpä tekniikan käyttö nähdään haitallisena, sillä se häiritsee luonnontaloutta ja saattaa lajeja vaaraan. Kuten elämäkeskeisyydessäkin, ekosysteemikeskeisyydessä kaikilla eliöillä on yhtäläinen olemassaolon oikeus. Kaikkein suurin arvo ekosysteemikeskeisessä luontoasenteessa on kuitenkin luonnon suurella runsaudella, mahdollisimman vakaalla ja monipuolisella ekologisella järjestelmällä. (Pietarinen 1987, 53–55.) Puhuttaessa ekosysteemikeskeisyydestä luonnon monimuotoisuus eli biodiversiteetti voitaneen määritellä Saariston & Lehesvirran (2004, 7) määritelmän kaikilla kolmella tavalla eli sekä (1) elinympäristölliseksi monimuotoisuudeksi, jossa keskeistä on lajien paikalliskannoille tarjolla olevien elinympäristöjen määrän ja niiden koostumuksen vaihtelu, (2) lajistolliseksi monimuotoisuudeksi eli samalla alueella elävien lajien lukumäärän runsaudeksi että (3) saman lajin sisällä ilmeneväksi perinnölliseksi vaihteluksi. Jotta luonnon itsesiarvoinen toiminta ekosysteemikeskeisyyden ajatusten mukaan olisi mahdollista, tulisi ihmisen ”--- vetäytyä keskeisestä asemastaan maapallolla, luopua hyvinvoinnistaan ja sivistyksestään.” Tähän vaadittavaa valtavaa elämäntavan muutosta pidetään hyvin vaikeana, usein jopa mahdottomana saavuttaa, ainakaan vapaaehtoisesti. On kuitenkin muistettava, että yksin ”Asenteen epärealistisuus ei tietenkään tee siitä eettisesti kelvotonta.” (Pietarinen 1987, 55–56, 59.)

2.6 Ympäristökasvatus

Ihmisen ja luonnon suhdetta tarkastellaan ympäristöetiikan ja -filosofian lisäksi myös ympäristökasvatuksen alueella. Lapsen suhde koko häntä ympäröivään maailmaan eli kulttuurisen ja sosiaalisen ympäristön lisäksi myös luontoon on olennainen osa ympäristökasvatusta (Aho 1987a, 188; Ojanen & Rikkinen 1995b, 12). Ympäristökasvatus paneutuu ihmisen ja luonnon vuorovaikutussuhteen tiedostamiseen ja tukemiseen ja sen prosessin tulisi olla jatkuva ja saada yksilössä aikaan omien tekojensa ja niiden seurausta pohdintaa. Käytännön koulutyössä ympäristökasvatus vaatii kuitenkin vastausta siihen, mitä on ihmisten hyvinvointi ja mihin arvoihin elämämme perustuu, sillä nämä ovat ympäristökasvatuksen keskeisiä kysymyksiä. (Ojanen & Rikkinen 1995b, 12–13.) Aho (1987a, 189) on vuosia sitten esittänyt huolensa siitä, että koulukasvatuksen edistämää luontosuhdetta ei ole pohdittu tarpeeksi perusteellisesti samoin kuin ei myöskään niitä teoreettisia lähtökohtia, joiden tulisi vaikuttaa opetukseen. Opetuksen taustalla vaikuttavien arvojen ja kattavien teoreettisten lähtökohtien pohtiminen on hänen mukaansa erittäin tärkeää käsiteltäessä ihmisen suhdetta ympäristöön, sillä arvosidonnaisessa opetuksessa, jollaiseksi ympäristökasvatus väistämättä lukeutuu, ei voida jättää pohtimatta, millaista luontosuhdetta koulun ympäristökasvatus edistää ja millaista sen haluttaisiin edistävän. Ympäristökasvatus on myös nähty mahdollisuutena ns. pehmeään laskuun ihmisen ja luonnon väliseen uuteen suhteeseen (Leinonen 1979, 211).

Opetuksen arvosidonnaisuus jakaa aina mielipiteitä, mutta kasvatukseen liittyvää yleisetiikkaa yksiselitteisempää on kuitenkin perustella ympäristöetiikan kaltaista opetusta, jossa on selkeänä tavoitteena elämän säilyminen maapallolla (Matikainen 1995, 206). Matikaisen (1995, 206) mukaan ”Ihanteena on maltillinen ja perusteltu ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen suuntaava ohjaava ympäristökasvatus, johon kuuluu sekä tietojen että tunteiden käyttö.”. Kasvattajan koulutuksesta, kokemuksesta ja maailmankatsomuksesta riippuu se, millaiselle tielle hän ympäristökasvatuksessaan lähtee. Paljon vaikuttaa se, millainen käsitys kasvattajalla on ympäristöä säästävän elämäntavan oppimisen perusteista ja edellytyksistä. (Nykänen 1992, 41.) Ympäristökasvatuksen opetuksen kannalta opettajaopiskelijoiden ympäristöetiikan perinpohjainen reflektointi olisi erittäin tärkeää, sillä heidän on havaittu olevan tottumattomia ympäristöeettisten pohdintojen tekemiseen: Matikaisen havaintojen mukaan opettajaopiskelijat valitsivat eri kerroilla täysin ristiriitaisia vaihtoehtoja omaksi etiikakseen eikä monikaan pohtinut kannattamansa etiikan ja oman arkipäivän käyttöetiikkansa vastaavuutta. Matikainen on useana vuonna vetänyt ympäristöfilosofian ja -etiikan kurssia opettajaopiskelijoille ja on hämmästynyt siitä, miten sellaisetkin opiskelijat, jotka vaikuttivat olevan hyvin luonto- ja ympäristöystävällisiä, korostivat,

että oppilaille on välitettävä tietoa ympäristöstä neutraalilla ja tieteellisellä tavalla, vältettävä tunteisiin vetoamista ja annettava oppilaiden heidän iästään riippumatta valita itse noudattamansa etiikka. (Matikainen 1995, 206.)

Joidenkin näkemysten mukaan taas arvokasvatuksen tulisi olla jopa keskeisin osa ympäristökasvatusta (Käpylä 1989, 212). Arvokasvatuksen keskeisyys tulee esille siinä, että luonnosta ja sen toiminnoista kertova tieto, jota ihminen käyttää ympäristöä koskevia päätöksiä tehdessään, ei yksin riitä rakentamaan hänen suhdettaan luontoon (Aho 1987b, 176). Ympäristökasvatuksessa tulisikin yhdistyä tieto, tunne ja tahto sekä toiminta (Käpylä 1994, 12). Tiedollisen kasvatuksen ytimessä olisi oltava ymmärrys ihmisen täydellisestä riippuvuudesta niin elollisesta kuin elottomastakin luonnosta sekä hänen henkilökohtaisten ratkaisujensa vaikutuksesta näihin elintärkeisiin tekijöihin. Ympäristökasvatuksen painopisteen siirtämiselle tiedoista sosiaaliseen, eettiseen ja emotionaaliseen kasvatukseen olisi kuitenkin Käpylän mielestä tarvetta. (Käpylä 1989, 211.)

Arvo- ja asennekasvatuksena ympäristökasvatus on haastavan tehtävän edessä pyrkiessään vaikuttamaan lasten ja nuorten arvoihin ympäristön kannalta positiivisella tavalla. Asenteiden muodostuminen on osa persoonallisuuden muodostumisprosessia, jossa ympäröivällä kulttuurilla on ratkaiseva osa. Luontoon liittyvien asenteiden peruslähteenä ovat lapsena saadut ympäristökokemukset, ensimmäisen 5–6 vuoden ajalta erityisesti lapsi-vanhemmat suhteen kautta koetut asiat, sekä myöhemmät yhteydet näihin yksilöihin ja viiteryhmiin. Voidaan siis sanoa, että asenteet muodostuvat oppimisen kautta, mikäli oppiminen nähdään sosiaalisena ilmiönä, jonka avulla kokemus johtaa tiedon, tuntemusten ja käyttäytymisen muutoksiin. Asenteiden koostuessa tiedosta, tunteista ja aikomuksesta käyttäytyä tietyllä tavalla, asenteiden muuttuminen tarkoittaisi muutosta vähintään yhdessä näissä. (Rynning 1992, 71.) Kognitiivinen psykologia kuitenkin olettaa, että ihmisellä on pyrkimys ristiriidattomaan tilaan, ns. sisäiseen tasapainoon tietojensa ja asenteidensa sekä asenteidensa ja käyttäytymisensä välillä (Uusitalo 1986, 53). Pelkän teoreettisen, valmiina tarjotun tiedon pohjalta on kuitenkin vaikea muuttaa käyttäytymistään, koska käyttäteorian juuret ulottuvat niinkin syvälle kuin varhaiseen vuorovaikutukseen eivätkä ihmiset useinkaan tiedosta asenteidensa ja tekojensa välistä yhteyttä. Käyttäytymisen taustalla vaikuttavat tiedostamattomat ja itsestään selvät oletukset, jotka ovat syntyneet asenteiden ja niiden syntyyn vaikuttaneiden arvojen ja kokemusten myötä. (Ojanen 1995, 65.) Usein ei kuitenkaan edes nähdä tarvetta oman toiminnan muuttamiselle. Ympäristöystävällisen käyttäytymisen esteenä voi tällöin olla esimerkiksi uskomus, että toimii jo ympäristöystävällisesti, ettei omalla toiminnalla ole varsinaista vaikutusta ympäristön tilaan tai että ympäristöongelmat saadaan ratkaistua teknologian avulla. Kun motiivia muutokseen ei ole, ei muutosta myöskään tapahdu. Ympäristöystävällistä

käyttäytymistä voivat estää myös tarvittavan tiedon puute tai väärät uskomukset sekä olennaisen tiedon suodattamisen vaikeus informaatiopaljoudesta. Informaatiotulva voi sisältää myös ristiriitaista tietoa. (Lybäck 2002, 222–225.) Tavaksi tullut tekeminen ja yhteiskunnan vallitsevat asenteet eivät myöskään tee ajattelu- ja toimintatapojen puolueetonta pohtimista helpoksi (Singer 1991, 209). Lisäksi usein puhutaan vapaamatkustamiseksi kutsutusta ongelmasta, jolla tarkoitetaan tilannetta, jossa yksilö pyrkii hyötymään yhteisön ympäristön hyväksi tekemistä toimista osallistumatta toimintaan itse lainkaan (Konkka 2002, 235).

Koska tiedot ja arvot ovat vain heikosti riippuvaisia toisistaan, ympäristökasvatuksessa usein käytetty menetelmä – jakaa tietoa ja olettaa sen muuttavan arvoja, minkä puolestaan odotetaan johtavan toivottuun käyttäytymiseen – toimii harvoin käytännössä. Arvokasvatusnäkökulma onkin Käpylän mielestä paras ympäristökasvatuksen jäsentäjä. (Käpylä 1994, 15.) Luonnon monimuotoisuuden ja ympäristön elinkelpoisuuden säilyttäminen sekä yhteisöllisyyden ja vastuullisuuden edistäminen löytyvät uusimmasta opetussuunnitelmasta jo perusopetuksen arvopohjan määrittelystä (Opetushallitus 2004, 14), joten arvokasvatuksen osuus näyttäisi tämän perusteella olevan vahva osa suomalaista peruskoulua. Yleisen arvopohjan lisäksi sekä luonnon että ihmisen muun elinympäristön huomioiminen tulee selvästi esille eheyttävissä aihekokonaisuuksissa. Käpylän (1994, 10) mukaan nämä läpäisyaineet edustavat opetussuunnitelmassa moraalikasvatusta ja yleistä kansalaiskasvatusta. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2004, 41) määrittelee aihekokonaisuuden Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta seuraavasti:

”Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta – aihekokonaisuuden päämääränä on lisätä oppilaan valmiuksia ja motivaatiota toimia ympäristön ja ihmisen hyvinvoinnin puolesta. Perusopetuksen tavoitteena on kasvattaa ympäristötietoisia, kestävään elämäntapaan sitoutuneita kansalaisia.”

Tulevaisuutta pyritään rakentamaan ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäville ratkaisuille. Tavoitteiksi kyseiselle aihekokonaisuudelle on asetettu, että oppilas oppii ymmärtämään ihmisen hyvinvoinnin ja ympäristönsuojelun välttämättömyyden välisen yhteyden, havaitsemaan muutoksia ympäristössä ja ihmisten hyvinvoinnissa sekä toimimaan elinympäristönsä hyväksi ja hyvinvoinnin lisäämiseksi, arvioimaan oman kulutuksensa ja arkikäytäntöjensä vaikutuksia sekä ymmärtämään, että yksilö rakentaa valinnoillaan sekä omaa tulevaisuuttaan että yhteistä tulevaisuuttamme. Keskeisinä sisältöinä aihekokonaisuudessa ovat mm. yksilön ja yhteisön vastuu elinympäristön tilasta ja ihmisten hyvinvoinnista, ympäristöarvot ja kestävä elämäntapa, ekotehokkuus arjen toimintavoissa, tuotteen elinkaari ja kuluttajan

vaikuttamiskeinot, toivottava tulevaisuus sekä sen edellyttämät valinnat ja toiminta. (Opetushallitus 2004, 41.) Oppilaiden kasvattaminen motivoituneiksi ja sitoutuneiksi paremman huomisen rakentajiksi tuntuisi sopivan ympäristökasvatuksen tietoa, tunnetta ja toimintaa yhdistävään menetelmään, mutta puutteena kuitenkin on, että esimerkiksi tavoitteissa peräänkuulutettua hyvinvointia, samoin kuin myöskään termejä elinympäristö (vain ihmisen elinympäristö?) ja toivottava tulevaisuus, ei määritellä millään tavalla. Luontosuhdeteemaa sivutaan myös Ihminen ja teknologia –aihekokonaisuudessa, sillä sen päämääränä on auttaa oppilasta ymmärtämään ihmisen suhdetta teknologiaan ja auttaa näkemään teknologian merkitys arkielämässä johdattamalla oppilas pohtimaan teknologiaan liittyviä eettisiä, moraalisia ja tasa-arvokysymyksiä (Opetushallitus 2004, 42). Eettisyyttä painottavista päämääristä huolimatta tavoitteissa korostuvat kuitenkin teknisten laitteiden toimintaperiaatteiden ymmärtäminen ja niiden käytön opettelu.

2.7 Aiempi tutkimus

Ihmisten luontosuhdetta on Suomessa tutkittu varsin vähän, mutta joitain asenne- ja mielipidetutkimuksia ympäristöön liittyen on tehty. Näistä laajimpia ovat Uusitalon (1986) tutkimus suomalaisten ympäristöasenteista ja taloudellisen käyttäytymisen rationaalisuudesta, Tulokkaan (1990) Tilastokeskukselle tekemä tutkimus sekä Kaila-Kangas, Kangas & Piiraisen (1994) ympäristöasennebarometri. Lisäksi on tehty monia paikallisempia selvityksiä ja opinäytetöitä ihmisten suhteesta luontoon ja ympäristöön (ks. esim. Harlin, 1999, pro gradu-tutkimus Kotkan ja Pyhtään seudun asukkaiden ympäristöasenteista). Nuorten ympäristöasenteita ovat tutkineet Siitonen (1990) sekä Järvinen (1995) laajassa selvityksessään nuorten asenteista ympäristönsuojelua kohtaan. Mainituissa tutkimuksissa ympäristöasenteita on kuitenkin lähestytty ympäristötietoisuuden ja ympäristöasioista huolestuneisuuden kautta, joten niiden näkökulma ympäristöasenteisiin on erilainen kuin tässä tutkimuksessa, jossa suhdetta luontoon ja ympäristöön pyritään kartoittamaan asenteen luonto- ja ihmiskeskeisyydestä sekä luontoon liitetyistä arvoista käsin. Hieman erilaista asennetutkimusta on tosin tehty tutkittaessa lasten asenteita, suhtautumista ja luontoon liittämistä mielikuvia. Lapsitutkimuksia aiheesta ovat tehneet esimerkiksi Aho (1987b), Kuru (1996, lisensiaatintyö), Keino & Keino (2003, pro gradu) sekä Hakala (2004, pro gradu).

Uusitalon (1986, 26) mukaan voidaan väittää, että suomalaisilla on kiinteämmät siteet luontoon ja omavaraistalouteen kuin pitkälle teollistuneissa maissa on yleistä, mutta tuo suhde on usein pikemminkin tradition kuin tietoisien valinnan tulosta ja sille on tyypillistä luonnon hyötykäyttö oman talouden tarpeisiin. Yleisesti tutkimuksissa saaduista tuloksista voidaan

kuitenkin sanoa, että ympäristöarvot saavat varsin paljon kannatusta. Suomalaisessa yhteiskunnassa onkin havaittavissa niin sanottua yhteiskunnan läpiekologisoitumista, joka Järvisen (1995, 9) mukaan tarkoittaa sitä, että ympäristönsuojelun kannattamisesta on tullut sosiaalinen normi, jota lähes kaikki kysyttäessä kannattavat. Uusitalon (1986, 9) tutkimuksen mukaan ympäristönsuojelua koskevat asenteet ovat kuitenkin usein ristiriidassa lopullisen käyttäytymisen kanssa. Ihmiset eivät hänen mukaansa ympäristöystävällisistä asenteistaan huolimatta ole valmiita kannattamaan keinoja, jotka vaatisivat uhrauksia itseltä. Voidaankin siis perustellusti todeta, että ”Ympäristönsuojelun kannattaminen on eri asia kuin ympäristöystävällisen käyttäytymisen valitseminen.” (Uusitalo 1986, 123). Ristiriita muodostuu vanhojen aineelliseen hyvinvointiin liittyvien ja ympäristönsuojelun ynnä muiden, uusien, ei-rahassa mitattavien elämän laatuarvojen välillä, mutta on myös epäselvyyttä siitä, mitä nämä uudet arvot pitävät sisällään ja minkälaista käyttäytymistä ne edellyttävät. Uusitalon mukaan voidaan olettaa, että ympäristöasenteiden muodostumisessa ratkaisevassa asemassa on sosiaalista hyvinvointia koskeva tieto, kun taas käyttäytymisen valintaan vaikuttaa ratkaisevasti yksilöllinen hyötyinformaatio. (Uusitalo 1986, 8, 58–59.) Mutta vaikka asenteellisella tasolla kollektiivisia etuja vilpittömästi kannatettaisiinkin, asenteiden ja toiminnan välinen ristiriita johtuu siitä, että omakohtaiset välittömät hyödyt ajavat kollektiivisen edun edelle käyttäytymismallia valittaessa. Ihmiset ovat siis huolissaan panosten ja uhrausten epäoikeudenmukaisesta jakautumisesta, sillä harva on valmis omakohtaisiin panoksiin ilman, että ovat selvillä muiden uhrauksista. (Lybäck 2002, 228–229.)

Ympäristön ja talouden ristipaineessa monissa tutkimuksissa tärkeäksi ympäristöasennemittariksi onkin noussut kysymys, jossa vastaajien tulee ottaa kantaa ympäristön ja talouskasvun suhteeseen. Esimerkiksi vuonna 2002 44 prosenttia suomalaisista asetti ympäristönsuojelun etusijalle siinäkin tapauksessa, että taloudellinen kasvu jonkin verran kärsisi, 51 prosenttia vastaajista olivat sitä mieltä, että ympäristönsuojelu ja taloudellinen kasvu ovat mahdollisia samanaikaisesti, ja vain 5 prosentin mielestä taloudellinen kasvu tulisi asettaa etusijalle siinäkin tapauksessa, että ympäristö jonkin verran kärsisi (Lybäck 2002, 221). Ympäristönsuojelu on useissa yhteyksissä valittu tärkeimmäksi tavoitteeksi, jota useimmin kannattavat naiset, 15-24 -vuotiaat sekä yleissivistävältä koulutukseltaan ylioppilaat (Tulokas 1990, 9). Vuonna 1994 61 prosenttia suomalaisista puolestaan oli sitä mieltä, että ympäristöasioista huolehtiminen ei kuulu ainoastaan päättäjille ja asiantuntijoille (Kaila-Kangas, Kangas & Piirainen 1994, 60). Naiset ovat kuitenkin systemaattisesti miehiä enemmän ympäristöarvojen kannattajia (Uusitalo 1986, 127). Naiset hyväksyvät herkemmin elämäntapojen ratkaisevatkin muutokset kun miehet puolestaan uskovat naisia enemmän tieteen ja tekniikan mahdollisuuksiin ympäristöongelmien ratkaisemisessa. Miehet ja matalammin koulutetut suhtautuvat pessimistisemmin

tavallisen ihmisen vaikutusmahdollisuuksiin kun kaupunkialueiden asukkaat ovat taas maaseudulla asuvia enemmän huolissaan ympäristöstä. (Tulokas 1990, 30, 42.)

Suomalaisessa ympäristöasennetutkimuksessa ei kuitenkaan ole paljoa tarkasteltu asenteiden keskinäistä johdonmukaisuutta. Kaikkein selvimmin ristiriidat asenteissa näkyvät nuorilla. Yleisellä tasolla he asettavat ympäristönsuojelun kaiken muun edelle ja suhtautuvat myönteisesti luontoon ja ympäristöön (Siitonen 1990; Uusitalo 1992), mutta ovat muita ikäluokkia vähemmän huolestuneita ympäristöongelmista, pitävät kiinni taloudellisen kasvun ihanteesta, ovat vähemmän tyytyväisiä nykyiseen kulutustasoon, kannattavat vähemmän kollektiivisia keinoja ja käyttäytyvät vähemmän ympäristöystävällisesti. (Uusitalo 1992, 58, 61.) Nuoret myös pitävät teollisuutta merkittävimpänä ympäristöhaittojen aiheuttajana, mutta ovat silti sitä mieltä, että yksittäisen ihmisen tulee suojella ympäristöä ja jokaisen panos voi ehkäistä ympäristön tilan huononemista. Nuoret eivät myöskään tunnista arkipäiväisen käyttäytymisensä vaikutuksia, sillä vaikka he tietävät taloudellisen kasvun tuhoavan luontoa, ei elintasosta kuitenkaan haluta luopua. Kulutustavaroiden tuottamisen ympäristövaikutukset siis ymmärretään, mutta ristiriitaisesti kulutuksen ympäristövaikutuksia ei pidetä merkittävinä. (Järvinen 1995, 25–26, 32, 36.) Sukupuolierot näkyvät myös nuorten asenteissa, sillä pojilla on tietopainotteisempi asenne luontoon kun taas tytöt painottavat esteettisiä, tunnepohjaisia sekä eläinten ja kasvien suojelun kuvauksia (Järvikoski & Numminen 1987, 457).

Ympäristöasenteisiin liittyviä tutkimuksia ei lapsilla ole tehty samaan tapaan kuin aikuisilla, mutta useissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että 11-12 –vuotiaat pystyvät yllättävän hyvin pohtimaan luontoon liittyviä eettisiä kysymyksiä. Esimerkiksi Aho kertoo tutkimuksestaan, jossa 12-vuotiaita pyydettiin ottamaan kantaa ja perustelemaan näkemyksensä retkeilykeskuksen rakentamisesta luonnonalueelle. Lasten vastauksissa sekä puoltavia että vastustavia näkemyksiä tarkasteltiin sekä ihmisen että luonnon kannalta. Perusteluissa esiintyi usein ekologisia ja sosiaalisia syitä, moni mainitsi yhteiskunnallis-taloudellisia perusteluita, lähes puolesta vastauksista löytyi eettisiä näkemyksiä, joissa luontoa pidettiin arvona sinänsä, ja joillain oli myös esteettisiä perusteluja ratkaisulleen. Useimmat 12-vuotiaat olivat olleet retkeilykeskuksen rakentamista vastaan ja heidän perusteluissaan eettiset arvot olivat muita korostuneempia. (Aho 1987a, 194.) Lasten omien määritelmien mukaan ”--- luonto on lähinnä sellainen ympäristö mihin ihminen ei ole kajonnut tai mitä ihminen ei ole muokannut ---”. Vain kolme Kurun tutkimukseen osallistuneesta hänen 22:sta oppilaastaan määritteli ihmisen kuuluvan luontoon. (Kuru 1996, 92.) Kysyttäessä lapsilta luonnon tärkeyttä oli suurin osa sitä mieltä, että luonto on tärkeä elämän ylläpitäjänä (happi, ravinto), mutta myös tärkeä mahdollisuuksien tarjoajana (voi mennä luontoon, voi kalastaa; välinearvoja) ja itseisarvoinen ekologisissa näkökohdissa (luonnon kauneus, eläinten

koti) (Kuru 1996, 98). Luonnon merkitykseen itselle lapset antoivat Keinon & Keinon tutkimuksessa hyvin monenlaisia humanistisia arvoja. Luonnossa voi mm. rentoutua, rauhoittua, ajatella, nauttia hiljaisuudesta ja harrastaa. Lisäksi tärkeää on luonnon esteettisyys ja sen rooli elämän perusedellytyksenä. Monet mainitsivat myös tunnepitoisen suhteen luontoon, kuten saadut kokemukset ja paremman olotilan, jonka luonnossa oleskelu tuottaa. Puhtaasti utilistisia arvoja, luonto luonnonvaroina, antoi kolme 35:stä 5.-6. -luokkalaisesta. (Keino & Keino 2003, 83–85.) Lapsia koskeneissa tutkimuksissa on lisäksi käytetty samantapaista luokitusta ihmis- ja luontokeskeisiin asenteisiin kuin tässä tutkimuksessa tullaan käyttämään. Esimerkiksi kysyttäessä opettajilta, millaisen luontosuhteen he toivoisivat heidän oppilaillaan tai ihmisillä yleensä olevan, yhdeksän neljästätoista määritteli tuon suhteen humanistiseksi, kaksi vitalistiseksi ja kolme yhdistelmäksi näistä kahdesta (Hakala 2004, 68). Keino & Keino (2003, 80–81) ovat puolestaan pyrkineet sijoittamaan lasten asenteita ihmis- ja luontokeskeisyyden akselille, mutta merkittävää tulosta asenteiden sijoittumisesta tiettyyn luokkaan ei ollut (44 prosentilla luontosuhde jokseenkin biosentrinen ja 50 prosentilla biosentrinen kun 71 prosentilla jokseenkin antroposentrinen ja 24 prosentilla antroposentrinen luontosuhde).

3 TUTKIMUSONGELMAT

Ottaen huomioon koko ajan lisääntyvät viestit ihmisen toiminnan valtaisista negatiivisista vaikutuksista niin luonnon kuin muunkin ympäristön hyvinvointiin sekä näiden viestien ihmisissä aiheuttaman huolen, nousee ihmisen suhde luontoon aiempaa tärkeämpään asemaan. Luonnon hälyttävä tila ja ihmisen halu parantaa sitä vaativat toimenpiteitä. Ja mikäli nojaudumme edellä esitellyn kaltaiseen asiantuntijatietoon, jonka mukaan luonnon tila on pääosin seurausta ihmisen liian välineellisestä luontosuhteesta, voidaan luonnon hyvinvointia parantaa parhaiten pyrkimällä muuttamaan ihmisen suhdetta luontoon. Tällöin keskeisenä muutoksen kohteena ovat luontosuhteen perustana olevat arvot ja asenteet.

Koska ihmisen arvot ja asenteet luontoa kohtaan alkavat kehittyä jo varhaislapsuudessa, ovat lapset tärkeässä asemassa luontosuhteen muutostyössä. Vähemmän välineellisen luontosuhteen omaksuminen lapsuudessa, jo asenteiden ja arvojen muotoutumisen yhteydessä, lienee helpompi ja pysyvämpi tapa itseisarvoiseen luonnon arvostamiseen kuin pyrkiä muuttamaan jo olemassa olevia arvoja ja asenteita myöhemmällä iällä. Lasten luontosuhdetta selvittääkseen ei kuitenkaan kannata kysyä, kuinka lapset toimivat ympäristöasioissa, sillä kotien toimintakulttuuri on varmasti omaa halua määräävämpi tekijä – tärkeää tulevaisuuden kannalta onkin se, miten lapset haluaisivat toimittavan ja mitä arvostettavan. Miten ihmisen siis tulisi lasten mielestä suhtautua luontoon? Tämänkaltaiseen kysymykseen voidaan vastata vain lasten omista vastuksistaan ilmenevien arvojen ja asenteiden kautta.

Lisäksi lasten luontosuhteiden tutkiminen antaa tärkeää tietoa kentästä, jolla luontosuhteiden muutostyö tapahtuu. Arvojen ja asenteiden nykytilanteen selvittäminen auttaa kasvatuksen parissa työskenteleviä ymmärtämään, millaisia ajatuksia lapsilla on luonnosta. Sitä kautta tiedämme ainakin, minkä kanssa työskentelemme – millainen on luontosuhde, jota yritämme muuttaa sekä ihmisen että luonnon kannalta kestävämpään suuntaan.

Tätä taustaa vasten pyrittiin tässä tutkimuksessa selvittämään lasten luontosuhteita seuraavanlaisen kysymyksenasettelun kautta:

1. Millaisia luontoasenteita lapsilla on?

- Ovatko lasten asenteet luontoa kohtaan enemmän ihmis- vai luontokeskeisiä?
- Onko kannatuseroja eri ihmiskeskeisten / eri luontokeskeisten asenteiden välillä?
- Millaisia luontoasenteita lapset kannattavat valintatilanteessa?
- Mitä voidaan sanoa asenteiden johdonmukaisuudesta?

2. Millaisia arvoja lapset antavat luonnolle?

- Miten tärkeinä lapset pitävät erilaisia arvoja luonnossa?
- Ovatko nämä arvot luonteeltaan itseisarvoja vai välinearvoja ja millainen hierarkia niillä on?

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimusmenetelmä ja –välineistö

Koska tutkimuksessa oli tarkoitus kartoittaa lasten luontosuhdetta heidän omista asenteistaan, arvoistaan, käsityksistään ja mielipiteistään nähden, valittiin tutkimusmenetelmäksi strukturoitu kysely ja sen kvantitatiivinen analysoiminen. Kyselytutkimuksen etuna oli mahdollisuus laajan aineiston keräämiseen: tutkittavilta voitiin kysyä monia asioita ja heitä voitiin saada mukaan paljon. Kun käytettiin strukturoitua kyselylomaketta, jossa samat asiat kysyttiin tutkittavilta täsmälleen samalla tavalla, oli tutkittavien vastauksia mahdollista vertailla keskenään. Lisäksi strukturoidulla lomakkeella oli mahdollista saada tietoa juuri niistä asioista, mitä haluttiin tutkia ja vastaukset olivat analysoinnin kannalta hallittavammassa muodossa.

Tutkimuksen aineistonkeruuta varten muotoiltiin kyselylomake (liite 1) johtamalla kysymykset teoriakirjallisuudesta. Mitattavien asioiden operationalistaminen tapahtui siten, että kirjallisuudesta poimittiin luontoasenteille, luonnolle annetuille arvoille ja luonnonsuojelun perusteille keskeisiä asioita, minkä jälkeen poimitut asiat muutettiin kysymysten ja väittämien muotoon. Joidenkin lomakkeen kysymysten laadinnassa käytettiin apuna myös aiempien ympäristöasennetutkimusten kyselylomakkeita. Vastausten käsittelyn helpottamiseksi ja keskinäisen vertailtavuuden mahdollistamiseksi valittiin suurimpaan osaan lomakkeen kysymyksistä vastaustavaksi viisiportainen Likert-asteikko, jonka vastausvaihtoehtoina oli (5) ”olen täysin samaa mieltä”, (4) ”olen jokseenkin samaa mieltä”, (3) ”en osaa sanoa”, (2) ”olen jokseenkin eri mieltä” ja (1) ”olen täysin eri mieltä”. Näihin kysymyksiin tutkittavat vastasivat siis ympyröimällä sen numeron, joka parahiten kuvasi heidän mielipidettään kyseisessä asiassa. Likert-asteikollisista kysymyksistä viisi ensimmäistä (kysymykset 1-5) koskivat tutkittavien käsityksiä ympäristöuhkien syistä ja ympäristön tilasta sekä yksittäisen ihmisen vaikutusmahdollisuuksista. Nämä kysymykset lainattiin hieman muokaten Järvisen (1995) tutkimuksesta (ks. myös Harlin 1999 ja Uusitalo 1986). Kysymykset 6-35 koskivat erilaisia luontoasenteita jaoteltuina Pietarisen ja Vilkan mukaan (ks. luku 2.5) sekä lajien arvokkaaksi tekeviä ominaisuuksia (kysymykset 8, 18, 22 ja 35, ks. Niemelän arvojaottelu, luku 2.3.2). Viimeiset Likert-asteikolliset kysymykset (kysymykset 36-42) koskivat tutkittavien ajatuksia siitä, millä tavoin ihminen on yhteydessä

luontoon, miten valmiita tutkittavat kokevat olevansa toimimaan luonnon puolesta sekä sitä, miten tärkeänä he luulevat muiden ihmisten pitävän luontoa nyt ja tulevaisuudessa.

Edellä esiteltyjen kysymysten lisäksi lomakkeeseen laadittiin kaksi kysymystä, joissa tutkittavien tuli valita tärkeimmiksi kokemansa asiat annetusta joukosta. Vastausten analysoitavuuden helpottamiseksi valittavien asioiden määrä oli kummassakin kysymyksessä rajattu. Asennevalintakysymyksessä esitettiin yhdellä lauseella kunkin kuuden luontoasenteen johtoajatus ja tutkittavia pyydettiin valitsemaan näistä kaksi mielestään tärkeintä luonnon kohtelun periaatetta. Suojeluperustevalinnassa tutkittavien tuli puolestaan poimia yhdeksän luonnonsuojelun perusteen joukosta kolme tärkeimpänä pitämäänsä arvoa. Näissä kysymyksissä tärkeimpien asioiden poimiminen oli Likert-asteikkoon verrattuna parempi vastaus tapa, sillä samaa / eri mieltä - vastausten antaminen tai asian tärkeyden / ei-tärkeyden ilmoittaminen annetulla skaalalla olisi tuskin tuottanut lainkaan eroja vastaajien välille, sillä kaikkia annettuja näkökulmia voidaan pitää hyvin tärkeinä jopa samanaikaisesti. Lomakkeen lopussa kysyttiin lisäksi taustakysymyksiä tutkittavista itsestään sekä heidän luontoon liittyviä harrastuksiaan.

4.2 Tutkimuskohde

Tutkimuksen perusjoukkona olivat Kotkan peruskoulujen kuudesluokkalaiset. Kuudesluokkalaiset eli 12-vuotiaat edustavat vielä iältään lapsia, mutta heillä on jo kyky ajatella tutkimusaiheen vaatiman taseisia abstraktejakin arvokysymyksiä. Kotkassa on 15 koulua, joissa annetaan yleisopetusta kuudennelle luokalle ja näistä tutkimukseen valittiin harkinnanvaraisesti viisi, jotka edustavat hyvin eri kokoisia erilaisissa ympäristöissä sijaitsevia kouluja Kotkan alueella. Koska koulut valittiin eikä arvottu, oli kyseessä näyte, ei otos. Tästä johtuen tutkimuksen tuloksista ei saa tehdä suoria johtopäätöksiä suhteessa perusjoukkoon, mutta niitä voidaan pitää suuntaa-antavina. Koulujen valitsemiseen päädyttiin kuitenkin, jotta saatiin varmasti mukaan erilaisia, eri puolella kaupunkia erilaisissa ympäristöissä sijaitsevia kouluja. Metsolan koulusta tutkimukseen osallistui kaksi luokkaa ja Haukkavuoren, Korkeakosken, Pihkoon sekä Rauhalan kouluista yksi kuudes luokka kustakin. Tietoa tutkimuksessa mukana olleista kouluista on nähtävissä taulukosta 1.

TAULUKKO 1. Tietoa tutkimukseen osallistuneista kouluista.

Koulun nimi	Koulun sijainti	Kyselyyn vastanneita /oppilaita luokalla	Koulun oppilasmäärä, noin	Koulun ympäristö
Haukkavuoren koulu	Kotkan kaupungin keskusta	22/25	300	Meri, hoidettuja puistoja
Korkeakosken koulu	Maaseutu	27/35	200	Kymijoki, metsää, peltomaisemaa
Metsolan koulu	Omakotitaloalue	17/18 14/20	270	Meri, luonnonsuojelualue, Kymijoki / Langinkoski
Pihkoon koulu	Maaseutu	23/24	120	Kymijoki, metsää, peltomaisemaa
Rauhalan koulu	Karhulan keskusta	27/27	360	Meri, Kymijoki, metsää, peltomaisemaa

Tutkimukseen osallistuneilla luokilla oli yhteensä 149 oppilasta. Kysely oli kontrolloitu, sillä oppilaat vastasivat siihen oppitunnin alussa, joten katoa syntyi vain satunnaisista poissaoloista sekä siitä, että kahdeksan oppilasta oli tutustumassa yläkouluun, minkä opettaja oli unohtanut kyselyn ajankohtaa sovittaessa. Tutkimukseen vastasi lopulta 130 Kotkan kuudesluokkalaista (vastausprosentti 87,3). Koska kato (12,7 prosenttia) aiheutui satunnaisista poissaoloista, jotka olisivat voineet sattua kenen tahansa luokan oppilaan kohdalle juuri tuona ajankohtana, joten ei ole syytä olettaa, että kato vaikuttaisi saatuihin tuloksiin. Kysely teetettiin vastaajille toukokuussa 2008. Kyselyiden pitäjänä oli tutkija itse. Ennen kyselylomakkeiden jakamista vastaajille annettiin kaikilla kouluilla samat lyhyet ohjeet, joissa kerrottiin vastaamisen nimettömyydestä ja Likertasteikolla vastaamisesta sekä korostettiin tutkimuksen tärkeyttä ja sitä, että kysymyksiin ei ole oikeita tai parempia vastauksia, vaan kyselyn tarkoituksena on saada selville vastaajien aitoja ja rehellisiä mielipiteitä.

4.3 Aineiston analysointi

Kerätty aineisto analysoitiin kvantitatiivisin menetelmin SPSS for Windows –ohjelmalla. Tilastollisessa päätöksenteossa käytettiin rajana yleisesti sovittua merkitsevyys- eli p-arvoa 0,05, jolloin kaikkien alle tuon luvun saavien testitulosten katsottiin olevan tilastollisesti merkitseviä. Joidenkin testien kohdalla on lisäksi saatettu raportoida, mikäli tulos on ollut alle 0,001 eli tilastollisesti erittäin merkitsevä. Saadut p-arvot on raportoitu kunkin testin tulosten yhteydessä.

Oikeanlaisten testien löytämiseksi aineiston kysymyksille suoritettiin aluksi Kolmogorov-Smirnovin testi muuttujien jakaumien vertaamiseksi normaalijakaumaan. Koska muuttujat eivät noudattaneet normaalijakaumaa, käytettiin analysoinnissa ei-parametrisia testejä, jotka sopivat lisäksi myös erojen etsimiseen aineiston järjestysasteikollisista kysymyksistä kuten luonto-harrastuskysymyksistä. Eroja kahden vertailtavan ryhmän välillä etsittiin siis Mann-Whitneyn U-testillä ja eroja useamman ryhmän välillä Kruskal-Wallis testillä. Lisäksi joidenkin ryhmien välillä löydettyjen erojen havainnollistamisen apuna käytettiin ristiintaulukointia, mutta varsinaiset tulokset ovat pienten ryhmien vuoksi peräisin edellä mainituista ei-parametrisista testeistä. Näiden testien ja yleisten tunnuslukujen lisäksi aineiston analysoinnissa käytettiin reliabiliteettianalyysiä mittauksen ei-sattumanvaraisuuden toteamiseksi.

4.4 Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelu

Kyselytutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa olennaisesti se, kuinka kysely otettiin vastaajien keskuudessa vastaan ja kuinka huolellisesti ja rehellisesti siihen vastattiin (ks. esim. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 190). Vastaustilanteessa ohjeistusta annettaessa vastaajille kerrottiin tutkimuksen tärkeydestä ja siitä, kuinka tärkeitä jokaisen rehelliset vastaukset ovat kuudesluokkalaisten aitojen arvojen ja asenteiden selvittämiseksi. Lisäksi, jotta vastaajat olisivat tunteneet vastaamisen turvalliseksi ja vastaaminen sosiaalisesti suotavalla tavalla olisi vähentynyt, korostettiin vastausten nimettömyyttä sekä sitä, että ne tulevat vain tutkimuskäyttöön – eivät siis esimerkiksi opettajien nähtäville. Strukturoidun lomakkeen käyttämisessä oli toistettavuuden kannalta se etu, että jokainen vastaaja sai saman lomakkeen ja samat ohjeet samalta henkilöltä samanlaisessa tilanteessa. Näin saadut vastaukset olivat mahdollisimman vertailukelpoisia keskenään. Valmiiksi annettujen vastausvaihtoehtojen myötä eivät myöskään erot kielellisen ilmaisun tasossa vaikuttaneet vastauksiin missään lomakkeen osiossa.

Lomakkeella totutettavassa kyselyssä validiuden kannalta keskeisimmässä asemassa oli kuitenkin muodostettu kyselylomake ja sen kyky mitata juuri niitä asioita, joita oli tarkoituskin mitata. Validiuden saavuttamiseksi lomake pyrittiin laatimaan mahdollisimman selkeäksi ja yksiselitteiseksi niin sanavalinnoiltaan, lausemuodoiltaan kuin ulkonäöltäänkin. Kysymykset muotoiltiin vastaajien ikätaso huomioiden siten, että asiaan perehtyneisyydellä tai sen puutteella ei saanut olla merkitystä kysymysten ymmärtämisessä tai niihin vastaamisessa, sillä tarkoitus oli tutkia nimenomaan kuudesluokkalaisten yleisiä käsityksiä asiasta, ei heidän tietonsa tasoa. Kysymykset pyrittiin pitämään lyhyinä ja huolehdittiin siitä, että jokaisessa kysyttiin vain yhtä asiaa, jotta ei tule epäselvyyttä, mitä asiaa kukin kysymys on mitannut. (ks. esim. Hirsjärvi ym.

2007, 197–198, 226.) Osa Likert-asteikollisista kysymyksistä muotoiltiin tietoisesti siten, että ne osoittivat positiivista suhtautumista luontoon ja osa siten, että niiden kanta luonnon arvostamiseen oli negatiivinen. Kysymysten positiivisen tai negatiivisen suunnan muuttuminen vaati vastaustilanteessa vastaajilta hieman enemmän tarkkuutta kuin pelkkien positiivisesti muotoiltujen kysymysten käyttäminen, mutta eri tavalla tutkittavaan asiaan suuntautuvien kysymysten käyttämistä pidettiin silti erittäin tärkeänä, jotta vastaajille ei kysymystenasettelun vuoksi syntyisi mielikuvaa siitä, miten heidän odotettiin tai toivottiin asennoituvan kysytyihin asioihin. Tutkittavaan asiaan sekä positiivisesti että negatiivisesti suunnattujen kysymysten toivottiin myös rohkaisevan vastaajia rehellisyyteen ja olemaan tarvittaessa myös selvästi erimielisiä esitettyjen väitteiden kanssa. Asenne- ja suojeluperustevalintakysymysten yhteydessä annettuja vaihtoehtoja ei muotoiltu eri tavalla positiivinen-negatiivinen –akselilla, sillä niissä oli kaikkein tärkeintä välittää lyhyesti ja selvästi kunkin asenteen johtoajatus tai kysyttävä yksittäinen arvo.

Suurimmassa osassa kysymyksiä käytetyn Likert-asteikon vastausvaihtoehdot pyrittiin tekemään vastaajille mahdollisimman helpoiksi ja yksiselitteisiksi käyttämällä sekä samaa että eri mieltä olemisesta samoja mielipiteen voimakkuutta kuvaavia sanoja *täysin* ja *jokseenkin*. Lisäksi vastaajia pyrittiin muistuttamaan siitä, että kyselyssä oli tarkoitus kartoittaa heidän todellisia omia asenteitaan ja ajatuksiaan kirjoittamalla vastausvaihtoehdot muotoon ”*olen täysin / jokseenkin samaa / eri mieltä*”. Vaihtoehdot numeroitiin siten, että suurin numero (5) vastasi vaihtoehtoa ”*olen täysin samaa mieltä*”, sillä numerojen suurenemisen samanmielisyyden myötä katsottiin olevan looginen ja intuitiivisesti mielekäs suunta numeroinnille. Jotta valmiiksi annetut vastausvaihtoehdot olisivat kattaneet kaikki odotettavissa olevat vastaukset ja jokainen vastaaja löytäisi omaa mielipidettään kuvaavan vaihtoehdon, oli yhdeksi vaihtoehdoksi jätettävä kohta, jossa vastaaja ei joutunut ottamaan kantaa kysymykseen. Se, että vastaaja, jolla ei syystä tai toisesta ollut kantaa kyseiseen asiaan, olisi pakotettu valitsemaan joko samaa tai eri mieltä oleminen, olisi vääristänyt tutkimuksen tuloksia. Vaihtoehto, jossa vastaaja ei ota kantaa kysymykseen, sijoitettiin keskimmäiseksi, jotta jo sen sijainti viestisi sen merkityksestä, olla jotain samaa ja eri mieltä olemisen välistä.

Kyseisen vaihtoehdon sanalliseksi vastineeksi valittiin ”*en osaa sanoa*”, koska se kattoi kaikki sellaiset tilanteet, joissa vastaaja ei voinut valita samaa tai eri mieltä olemista eli kun vastaajalla ei ollut mielipidettä asiasta, kun hän oli toisaalta sekä samaa että eri mieltä eikä osannut päättää kumpaa oli enemmän tai kun hän koki ettei ymmärtänyt kysymystä ja voinut sen vuoksi ottaa siihen kantaa. Myös vastaajille ennen lomakkeiden jakamista annetuissa ohjeissa viitattiin kyseisen vaihtoehdon useisiin käyttötarkoituksiin. Vaihtoehdon sanamuoto ”*vaikea sanoa*”, jota harkittiin käytettäväksi, ei olisi ollut täysin muita vastausvaihtoehtoja poissulkeva: jokseenkin

samaa mieltä oleva vastaaja olisi hyvinkin voinut samalla olla sitä mieltä, että on vaikea sanoa, mitä mieltä hän kyseisestä asiasta on. Lisäksi vaihtoehdon nimeäminen tällä tavalla olisi voinut houkutella valitsemaan sen, sillä tutkimuksen aihealueesta johtuen monet kysyttävistä asioista eivät olleet aivan helppoja ottaa kantaa. Vaihtoehdon nimeäminen ”en ole samaa enkä eri mieltä” – tyyppiseksi olisi puolestaan ollut liian suppea ja jättänyt kokonaan pois vaihtoehdot, joissa vastaaja ei osannut päättää mitä mieltä on tai ei ymmärtänyt kysymystä.

Mittauksen pysyvyyden tarkastelun apuna käytettiin lisäksi SPSS-ohjelman laskemaa reliabiliteettiä. Kaikkien Likert-asteikollisten kysymysten reliabiliteetti (Cronbachin alfa) oli 0,571 eli yli rajana käytetyn 0,5:n. Ja kun joukosta otettiin pois kysymykset 1-5 ja 36-42, joiden tarkoituksena oli kertoa taustatietoja vastaajien käsityksistä ja ajatuksista, oli varsinaisten Likert-asteikollisten tutkimuskysymysten reliabiliteetti 0,851. Tämä tarkoittaa, että 85,1 prosenttia muuttujien vaihtelusta oli todellista ja vain 14,9 prosenttia satunnaisvaihtelua.

5 AINEISTON ANALYYSI JA TULOKSET

5.1 Vastaajat

5.1.1 Taustatietoja

Kyselyyn vastanneista 130 Kotkan kuudesluokkalaisesta tyttöjä oli 48,4 ja poikia 51,6 prosenttia. Vastaajista 77,0 prosenttia vastasi asuvansa kaupungissa ja 23,0 prosenttia maaseudulla. Todellisuudessa maaseudulla asujia oli varmasti enemmän, sillä kyselyyn vastanneista 38,5 prosenttia kävi maaseutumaisessa ympäristössä sijainnutta koulua ja vain muutaman koulumatka oli niin pitkä, että he olisivat voineet tulla kaupungista asti. Erityisesti maaseudulla asuneiden kuudesluokkalaisten oli siis yllättävän vaikea mieltää, onko heidän asuinympäristönsä kaupunkia vai maaseutua. Kuten taulukosta 2 käy ilmi, lähes puolet maaseudulla sijainneiden Korkeakosken ja Pihkoon koulujen oppilaista olivat sitä mieltä, että heidän asuinympäristönsä oli kaupunkia enemmän kuin maaseutua.

TAULUKKO 2. Asuinpaikkaa koskeneen kysymyksen vastaukset kouluittain.

Koulun nimi	Asun kaupungissa	Asun maaseudulla	Yhteensä
Haukkavuoren koulu	21 100,0%	0 0,0 %	21 100,0 %
Korkeakosken koulu	11 45,8 %	13 54,2 %	24 100,0 %
Metsolan koulu	28 93,3 %	2 6,7 %	30 100,0 %
Pihkoon koulu	10 45,5 %	12 54,5 %	22 100,0 %
Rauhalan koulu	24 96,0 %	1 4,0 %	25 100,0 %
Yhteensä	94 77,0 %	28 23,0 %	122 100,0 %

Oman asuinseutunsa sijoittaminen kaupunki-maaseutu –akselille oli ollut yhtä vaikeaa niin tytöille kuin pojillekin. Lisäksi kahdeksan vastaajaa oli jättänyt kokonaan vastaamatta asuinpaikkaa koskevaan kysymykseen. Kaupunki- ja maaseutu ympäristön erojen mieltämisen vaikeudesta johtuen jatkossa ei käytetä taustamuuttujana lomakkeessa kysyttyä asuinpaikkaa (”Asun (1) kaupungissa (2) maaseudulla”), vaan luokittelua maaseutu- ja kaupunkikouluihin, joka vastaajien lyhyiden koulumatkojen vuoksi kuvanee paremmin heidän todellista asuin ympäristöään. Vastaajista 21,9 prosenttia asui kerrostalossa ja 78,1 prosenttia omakoti- tai rivitalossa. 63,3 prosentilla oli kotona jokin lemmikki ja joka viides (20 prosenttia) ilmoitti, että hänen lempi kouluaineisiinsa kuuluu joku luonnontieteellinen aine (biologia, maantieto tai fysiikka-kemia).

Jotta saatiin tietoa vastaajien kotien tottumuksista ympäristöasioiden hoitamisessa, vastaajille esitettiin kysymys ”Kotonani kierrätetään (1) paljon (2) jonkin verran (3) ei yhtään (4) en tiedä”. Lähes kaksi kolmasosaa (57,8 prosenttia) vastasi, että kotona kierrätetään jonkin verran kun 18,0 prosentin kotona kierrätettiin vastaajien mielikuvan mukaan paljon ja 3,1 prosentin kotona ei lainkaan. Sen sijaan joka viides (21,1 prosenttia) vastasi, että ei tiedä kierrätetäänkö kotona. Huomattavan suuren osuuden ”en tiedä” –vaihtoehdon valinneita saattoi aiheuttaa se, että vastaajat eivät osanneet yhdistää termiä kierrättää joka päivä tekemäänsä jätteidenlajitteluun, vaikka sen pitäisi olla heille ainakin koulusta tuttu tai heidän oli vaikea mieltää kotona tapahtuvan kierrätyksen määrää kysytyllä tavalla. Lisäksi on mahdollista, että vastaajien kotona kierrätetään, mutta he itse eivät kiinnitä huomiota siihen, mihin jätteensä laittavat, jolloin he eivät myöskään ole tietoisia siitä, miten heidän kotonaan on (muiden) tapana toimia kierrätysasioissa.

Taustakysymyksissä kartoitettiin lisäksi vastaajien luontoon liittyviä harrastuksia ja sitä, kuinka usein niitä harrastettiin. Vastausvaihtoehtoina olivat (3) harrastan usein, (2) harrastan joskus ja (1) en harrasta. Eniten sekä usein (37,2 prosenttia) että joskus (51,2 prosenttia) –vastauksia oli saanut luonnossa liikkuminen (retkeily, veneily, suunnistus, kävely, lenkkeily). Toiseksi suosituimmat luontoon liittyvät harrastukset olivat pihan tai puutarhan hoito sekä marjastus tai sienestys, joita kumpakaan vastasi harrastavansa joskus puolet vastaajista (49,2 prosenttia). Pihan tai puutarhan hoitoa usein harrastavia oli kuitenkin 14,8 prosenttia kun marjastusta tai sienestystä usein harrastavia 6,3 prosenttia. Kalastusta tai metsästystä vastasi harrastavansa joskus 41,9 prosenttia ja usein 7,0 prosenttia. Kolmasosa (27,9 prosenttia) vastasi harrastavansa joskus ja 3,9 prosenttia usein lintujen tai muun luonnon tarkkailua tai luonnon valokuvausta. Vähiten harrastettu luontoharrastus oli kasvien, perhosten tai hyönteisten keräily, jota sanoi harrastavansa joskus vain 11,5 prosenttia vastaajista. Lisäksi kysyttiin muuta luontoon liittyvää harrastusta: 20,4 prosentilla oli jonkin muu luontoon liittyvä harrastus, jota he harrastivat joskus tai usein. Muita luontoon liittyviä harrastuksia olivat esimerkiksi pyöräily, uiminen, airsoft

ja parkour. Näiden lisäksi avoimessa harrastuskysymyksessä löytyi partiolaisia (5,4 prosenttia) sekä ratsastuksen harrastajia (8,5 prosenttia vastaajista).

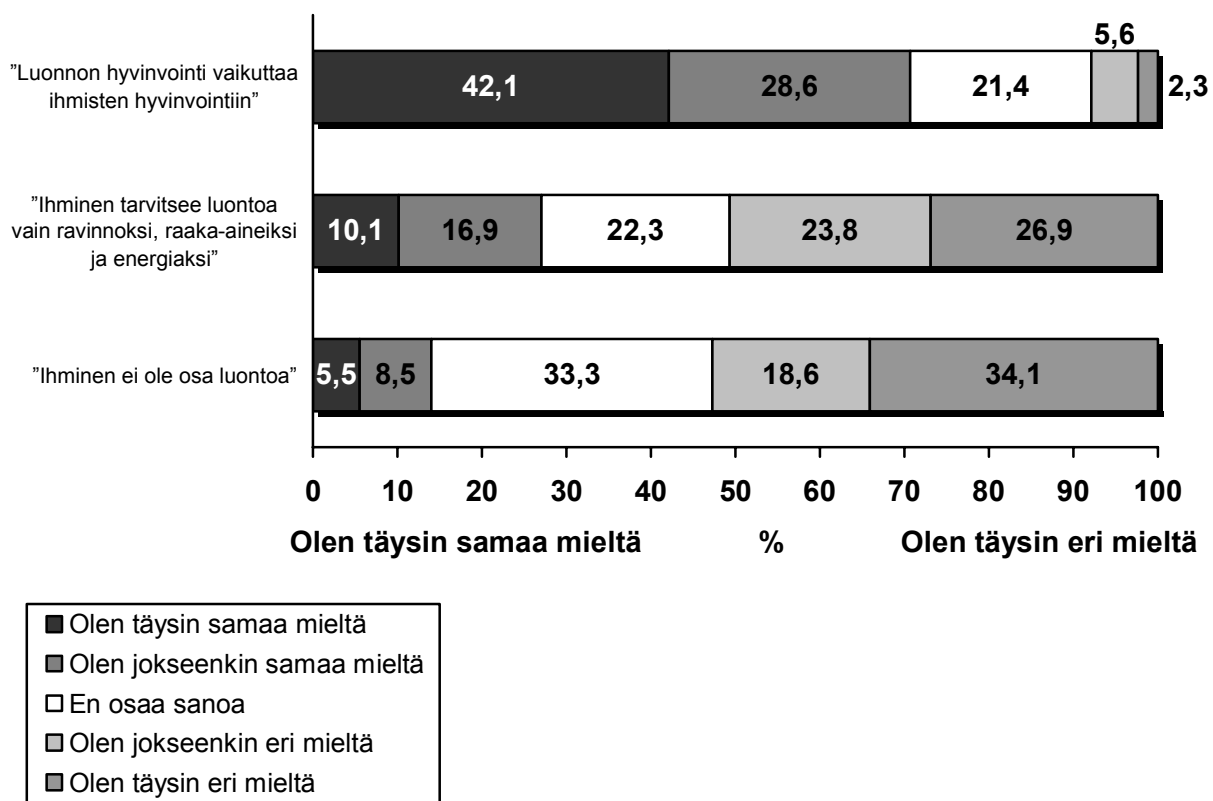
5.1.2 Vastaajien käsityksiä ympäristön tilasta ja ihmisen yhteydestä luontoon

Lomakkeen kysymyksillä 1-5 pyrittiin selvittämään vastaajien käsityksiä siitä, millainen ympäristön tila on ja mitkä asiat uhkaavat sitä. Kysymyksissä ”Teollisuus on pääsyyllinen ympäristön saastumisen, eivät tavalliset ihmiset”, ”Ulkomailta tulevat saasteet ovat ympäristömme suurin uhka” ja ”Tiedotusvälineet antavat liian synkän kuvan ympäristön tilasta” tyypillisin arvo oli ”en osaa sanoa”: kyseisen vaihtoehdon valinneiden osuus vastanneista oli näissä kysymyksissä 41,1-46,2 prosenttia, mistä voitaneen päätellä kysymysten aihealueiden olleen vastaajien mielestä erittäin vaikeita. Annetut vastaukset vaihtelivat kuitenkin koko skaalalla yhdestä viiteen. Teollisuuden syyllisyydestä ympäristön saastumiseen oli täysin samaa mieltä 8,5 ja jokseenkin samaa mieltä 31,8 prosenttia vastanneista. Teollisuutta pidetään siis ympäristön saastuttamisessa tärkeämpänä tekijänä kuin yksilöihmisiä. Myös ulkomailta tulevien saasteet koettiin uhaksi ympäristölle: vastaajista 34,7 prosenttia oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä asiaa koskeneen väitteen kanssa, erimielisiä oli kuitenkin 21,3 prosenttia. Vastaukset tiedotusvälineiden antamaan liian synkkään kuvaan ympäristön tilanteesta jakautuivat tasaisesti vaihtoehdon ”en osaa sanoa” ympärille: jokseenkin samaa ja jokseenkin eri mieltä olleita oli kumpiakin 16,2 prosenttia, täysin samanmielisiä oli 10,2 ja täysin erimielisiä 11,7 prosenttia. Tiedotusvälineiden antama kuva ympäristön tilasta jakoi siis vastaajien mielipiteet.

Mielipiteitä jakoi myös kysymys ”Suomen ympäristö on vielä niin hyvässä kunnossa, ettei siitä tarvitse olla kovin huolissaan”. Jokseenkin samanmielisiä oli 34,4 prosenttia ja jokseenkin erimielisiä 27,3 prosenttia. Täysin samaa ja täysin eri mieltä olleita oli kumpiakin hieman yli 10 prosenttia. ”En osaa sanoa” –vastausten osuus oli tässä kysymyksessä huomattavasti alhaisempi kuin kolmessa edellä esitellyssä. Kysymyksessä ”Tavallinen ihminen ei voi tehdä paljonkaan ehkäistäkseen ympäristön tilan huononemista” hieman yli puolet (54,3 prosenttia) vastaajista oli täysin tai jokseenkin eri mieltä kun taas 32,6 prosenttia oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteen kanssa. Hieman useampi siis koki, että yksilöihmisten valinnoilla on vaikutusta ympäristön tilaan. Ristiriitaista kuitenkin on, että näin moni koki tavallisten ihmisten voivan vaikuttaa ympäristön hyvinvointiin, kun aiemmissa kysymyksissä vastaajat olivat arvioineet teollisuuden ja ulkomailta tulevat saasteet ympäristömme suurimmiksi uhkakuviksi. Lasten vastauksissa ilmeni siis samanlainen ristiriita kuin Järvisen (1995) nuorilla tekemässä

tutkimuksessa, jossa myös nuoret pitivät teollisuutta suurimpana ympäristöhaittojen aiheuttajana mutta silti yksittäistä ihmistä vastuullisena, vaikutusvaltaisena ympäristön puolesta toimijana.

Kysymyksillä 36-42 pyrittiin selvittämään vastaajien käsityksiä ihmisen ja luonnon yhteydestä, heidän omasta valmiudestaan toimia ympäristön hyväksi sekä heidän mielikuviaan siitä, millaisena muut ihmiset näkevät luonnon arvon. Kuten kuviosta 1 nähdään, kaikkein yksimielisimpiä vastaajat olivat kysymyksessä ”Luonnon hyvinvointi vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin”, jossa samaa mieltä olleiden osuus oli 70,7 prosenttia. Erimielisiä väitteen kanssa oli vain 7,9 prosenttia. Vastaajat kokivat siis selvästi, että luonnon ja ihmisen hyvinvoinnilla on yhteyttä. Lisäksi vastaajat näkivät, että ihminen on tavalla tai toisella osa luontoa, sillä kysymyksessä ”Ihminen ei ole osa luontoa” vastaajista yli puolet oli eri mieltä. Kysymyksessä ”Ihminen tarvitsee luontoa vain ravinnoksi, raaka-aineiksi ja energiaksi” puolet vastaajista oli eri mieltä väitteen kanssa, samanmielisiä oli kuitenkin 26,9 prosenttia eli selvää yhteistä kantaa ei vastaajilla ollut. Voidaan siis sanoa, että noin puolet vastanneista olivat sitä mieltä, että ihminen on osa luontoa ja että ihminen tarvitsee luontoa muuhunkin kuin raaka-aineeksi. Ihmisen ja luonnon hyvinvoinnin selvästä yhteydestä oli samaa mieltä vieläkin useampi.

KUVIO 1. Vastaukset kysymyksiin ihmisen ja luonnon yhteydestä.

Hyvin vaikeaa vastaajien oli ollut vastata kysymyksiin siitä, miten paljon he arvelevat muiden ihmisten nyt ja tulevaisuudessa arvostavan luontoa. Näissä kysymyksissä vaihtoehdon ”en osaa sanoa” oli valinnut 41,1-54,3 prosenttia vastanneista. Kysymyksessä ”Muut ihmiset pitävät luontoa tärkeämpänä kuin minä” kolmannes (28,7 prosenttia) vastanneista oli kuitenkin täysin tai jokseenkin eri mieltä väitteen kanssa. Samanmielisiä oli vajaa viidennes (17,1 prosenttia). Enemmistö vastaajista arvioi siis, että hän itse pitää luontoa tärkeämpänä kuin ihmiset keskimäärin. Lisäksi vastaajat arvelivat, että luonnon arvostus heikkenee tulevaisuudessa entisestään. Kysymyksessä ”Tulevaisuudessa ihmiset arvostavat luontoa vielä vähemmän kuin nykyään” samanmielisiä oli 46,5 prosenttia kun erimielisiä vain 12,4 prosenttia.

Omasta valmiudestaan toimia ympäristön hyväksi vastaajat olivat melko yksimielisiä. Kysymykseen ”Olen valmis toimimaan ympäristöystävällisesti vaikka en tiedä, toimivatko muut ihmiset niin” 36,7 prosenttia oli vastannut täysin ja 29,7 prosenttia jokseenkin samaa mieltä. Erimielisiä oli vain 8,6. Puolestaan kysymyksessä ”En ole valmis toimimaan ympäristöystävällisesti jos siitä aiheutuu minulle vaivaa (esim. jätteiden lajittelu)” täysin erimielisiä oli 44,6 prosenttia ja jokseenkin erimielisiä 20,8 prosenttia vastanneista. Samanmielisiä väitteen kanssa oli 13,1. Ympäristöystävällisestä toiminnasta aiheutuva vaivannäkö tai tietämättömyys muiden samansuuntaisista toimista eivät siis vastausten perusteella estä vastaajia toimimasta ympäristön hyväksi. Vaihtoehdon ”en osaa sanoa” oli näissä kysymyksissä kuitenkin valinnut 21,5-25,0 prosenttia vastaajista.

5.2 Lasten luontoasenteet

5.2.1 Asenteet asenneväittämien mittaamina

Kyselylomakkeen kysymyksistä 6-35 muodostettiin summamuuttujia vastaamaan tutkimusongelmissa esitettyihin lasten luontoasenteita koskeneisiin kysymyksiin. Summamuuttujien muodostaminen oli tarkoituksenmukaista, sillä se vähentää tarkasteltavien muuttujien määrää ja saa näin aineistoa hallittavampaan muotoon, ja mikä tärkeintä, summamuuttujat lisäävät mittauksen luotettavuutta, sillä muodostetun summamuuttujan luotettavuus on parempi kuin siihen kuuluvien yksittäisten muuttujien. Summamuuttujat muodostettiin teoriakirjallisuudesta nousseen luontoasenneluokituksen pohjalta.

Koska kyselylomakkeen kysymysten muodostamisen apuna oli jo käytetty Pietarisen ja Vilkan luontoasenteiden luokittelua, voitiin kysymykset jakaa selvästi käytetyn luokittelun mukaisesti kuuteen ryhmään, joista jokainen koski tiettyä luontoasennettä. Näistä kysymys-

ryhmistä oli tämän perusteella tarkoitus muodostaa kuusi summamuuttujaa, mutta humanismia ja mystismia koskeneiden kysymysten reliabiliteetit olivat liian alhaisia summamuuttujien muodostamiseksi (Cronbachin alfa humanismikysymyksissä 0,028 ja mystismikysymyksissä 0,476). Kysymysten poistaminen ryhmästä ei parantanut reliabiliteettia niin, että näitä kahta summamuuttujaa olisi voitu käyttää. Tästä johtuen kaikista luontoasenteista ei saatu muodostettua omaa summamuuttujaansa. Niistä luontoasenteista, joissa alfa ylitti sen alarajana pidetyn arvon 0,5, summamuuttujat kuitenkin muodostettiin, jotta aineistoa saatiin edes niiden osalta hallittavampaan muotoon. Humanismia ja mystismia koskeneet kysymykset käsiteltiin erikseen yksittäisinä kysymyksinä.

Eräänä vaihtoehtona olisi myös ollut yhdistää kaikki kolme ihmiskeskeistä luontoasennetta yhdeksi summamuuttujaksi, sillä sen alfa olisi ollut varsin riittävät 0,75, mutta tästä luovuttiin ihmiskeskeisten asenteiden suurten eroavaisuuksien vuoksi. Koska jokaiseen ihmiskeskeiseen luontoasenteeseen liittyy oma tunnusomainen käsitys luonnosta ja ihmisen oikeudesta hyödyntää sitä, utilismin, humanismin ja mystismin yhdistäminen olisi kadottanut niiden erityispiirteet ja näin vääristänyt tuloksia sekä hävittänyt lomakkeella kerätyn tiedon määrää. Yllättävää ei kuitenkaan ollut, että ongelmia ilmeni juuri näissä luontoasenteissa, sillä mystismin ajatukset voivat yliluonnollisen luonteensa vuoksi olla vaikeasti ymmärrettäviä ja humanismi voi päällepäin vaikuttaa ristiriitaiselta, sillä siinä luontoa suojellaan ja pidetään tärkeänä ja kulutusta vähennetään, mutta perusteena kaikelle toiminnalle on ihmisen – ei luonnon – hyvä.

Koska kuhunkin summamuuttujaan tuli hyvin eri määrä muuttujia, käytettiin tulosten luettavuuden ja summamuuttujien keskinäisen vertailun helpottamiseksi keskiarvo-summamuuttujia, joissa summamuuttujan saama pistemäärä jaetaan mukana olleiden muuttujien määrällä. Näin saadut arvot palautuvat alkuperäiselle Likert-asteikon välille 1-5. Ennen summamuuttujien luomista osa kysymyksistä käännettiin siten, että kääntämisen jälkeen kaikissa kysymyksissä suuri arvo (5) tarkoitti hyvin luontokeskeistä ja pieni arvo (1) hyvin ihmiskeskeistä suhtautumista kysytyyn asiaan. Teoriataustaan nojaten muodostettiin siis neljä summamuuttujaa, jotka olivat eläinkeskeisyys, elämäkeskeisyys, ekosysteemikeskeisyys ja utilismi (ks. liite 2: Summamuuttujiin kuuluneet kysymykset). Lisäksi tässä yhteydessä esitellään humanismi- ja mystismikysymyksiin annetut vastaukset, jotta saadaan kuva vastaajien suhtautumisesta kaikkiin kuuteen luontoasenteeseen.

Eläin-, elämä- ja ekosysteemikeskeisyys sekä utilismi

Utilismisummamuuttuja muodostui seitsemästä kysymyksestä, jotka käsittelivät utilistisen ajattelun pääpiirteitä kuten luonnon välineellistä asemaa raaka-ainevarastona ihmisen tarpeisiin. Kysymysten reliabiliteetti 0,739 oli näistä summamuuttujista kaikkein korkein. Eläinkeskeisyyssummamuuttujassa oli lopulta kolme kysymystä ihmisen suhteesta eläimiin, kun ihmisten ja eläinten samankaltaisuutta koskenut kysymys 10 poistettiin sen alentaessa kysymysten reliabiliteettia alle 0,5:een. Lopullisen summamuuttujan reliabiliteetti oli 0,592. Elämäkeskeisyyssummamuuttuja muodostui neljästä kysymyksestä, joiden reliabiliteetti oli 0,552. Kysymykset koskivat ihmisen velvoitteita eläviä olentoja kohtaan. Ekosysteemikeskeisyyssummamuuttujan sisältämien neljän kysymyksen reliabiliteetti oli 0,583 ja kysymykset liittyivät ekosysteemikeskeisyyden periaatteisiin elottoman luonnon ja luonnon kokonaisuuden arvosta. Summamuuttujien tärkeimmät tunnusluvut näkyvät taulukosta 3. (Summamuuttujien frekvenssit löytyvät liitteestä 3.)

TAULUKKO 3. Summamuuttujien tunnusluvut.

	ELÄIN- KESKEISYYS	ELÄMÄ- KESKEISYYS	EKOSYSTEEMI- KESKEISYYS	UTILISMI
Vastanneita, N	130	130	130	130
Puuttuu	0	0	0	0
Keskiarvo	4,21	3,91	4,02	3,55
Mediaani	4,33	4,00	4,13	3,71
Moodi	5,00	4,75	4,50	3,71
Keskihajonta	0,76159	0,76562	0,67767	0,74964
Pienin arvo	1,00	1,50	1,75	1,00
Suurin arvo	5,00	5,00	5,00	4,86

Summamuuttujien mittaamien luontoasenteiden vastaukset on koottu taulukkoon 4 sen perusteella, kuinka ihmis- tai luontokeskeisesti vastaajat ovat niiden ajatuksiin suhtautuneet. Keskiarvosummamuuttujan pistemäärät 1,0-1,9 tarkoittavat hyvin ihmiskeskeistä ja 2,0-2,9 ihmiskeskeistä suhtautumista kun taas pistemäärät 3,0-4,0 luontokeskeistä ja 4,1-5,0 hyvin luontokeskeistä suhtautumista summamuuttujan kuvaamaan luontoasenteeseen. Taulukon 4 tiedot on havainnollistettu sivulla 51 kuviossa 2.

Kuten taulukoista 3 ja 4 huomataan, summamuuttujien mittaamista luontoasenteista vastaajien keskuudessa kaikkein suosituimmiksi nousivat luontokeskeiset asenteet. Lisäksi erot niiden välisessä kannatuksessa olivat hyvin pieniä.

TAULUKKO 4. Summamuuttujiin annetut vastaukset niiden ihmis- ja luontokeskeisyyden perusteella.

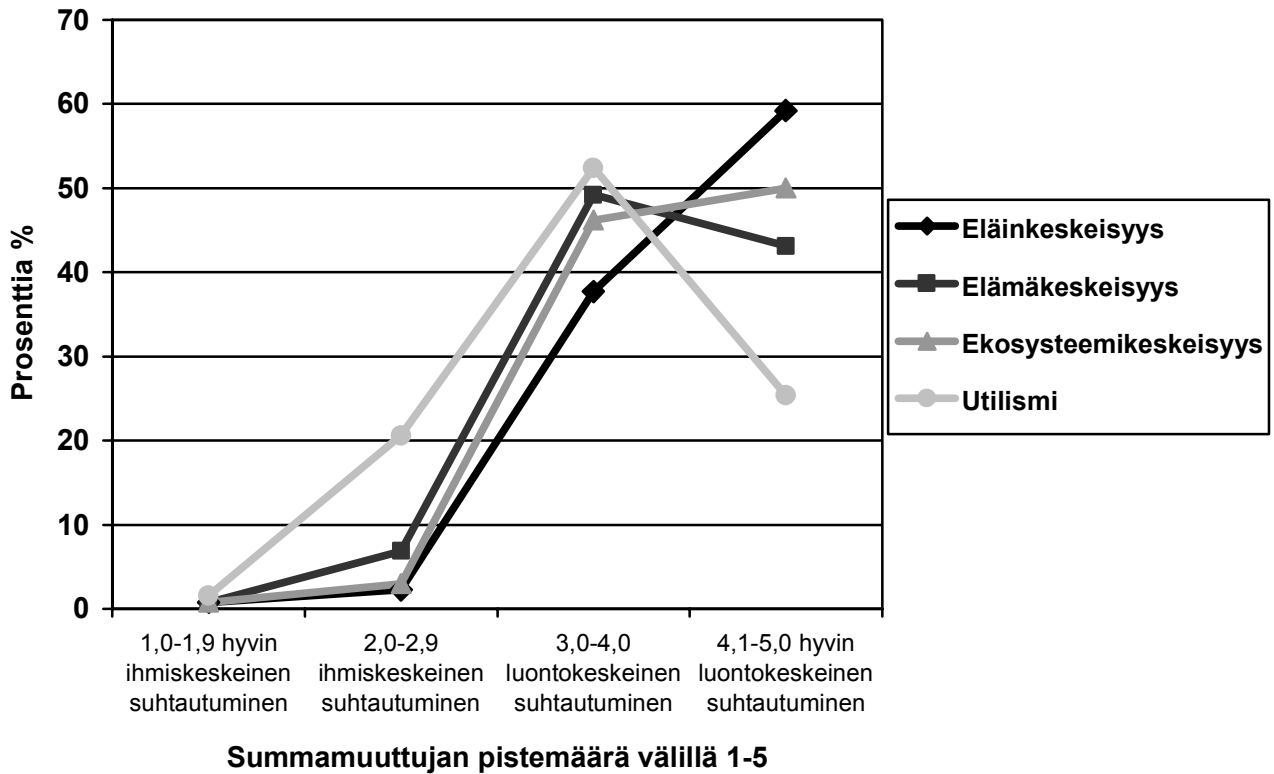
Luontoasenne	1,0-1,9 hyvin ihmiskeskeinen suhtautuminen	2,0-2,9 ihmiskeskeinen suhtautuminen	3,0-4,0 luontokeskeinen suhtautuminen	4,1-5,0 hyvin luontokeskeinen suhtautuminen
Eläinkeskeisyys	0,8 %	2,3 %	37,7 %	59,2 %
Elämäkeskeisyys	0,8 %	6,9 %	49,2 %	43,1 %
Ekosysteemikeskeisyys	0,8 %	3,0 %	46,2 %	50,0 %
Utilismi	1,6 %	20,6 %	52,4 %	25,4 %

Eläinkeskeisyydessä summamuuttujan vahva suosio näkyy jo sen tyypillisimmästä arvosta, joka oli 5,0 eli täysin samaa mieltä eläinkeskeisyyttä koskeneiden väitteiden kanssa, sekä keskiarvosta 4,21. Kaiken kaikkiaan 96,9 prosenttia vastaajista oli saanut summamuuttujassa pistemäärän kolme tai yli eli he olivat olleet pääasiassa samaa mieltä eläinkeskeisyyttä koskeneiden väitteiden kanssa. Vielä vahvempaa samanmielisyyttä eli hyvin luontokeskeistä suhtautumista osoittaneita yli neljän pistemääriä oli saanut 59,2 prosenttia. Ihmiskeskeisesti asiaan suhtautuneita eli alle kolmen pistemääriä saaneita eläinkeskeisyydessä oli vain 3,1 prosenttia vastaajista.

Toinen suosituin luontoasenne oli ekosysteemikeskeisyys, jonka tyypillisin arvo oli 4,5 ja keskiarvo 4,02 eli hieman alemmat kuin eläinkeskeisyydellä. Ekosysteemikeskeisyydessä kolmen tai sen yli olleita pistemääriä oli 96,2 prosenttia, mikä on itse asiassa vain 0,4 prosenttiyksikköä vähemmän kuin eläinkeskeisyydessä. Mutta mikäli verrataan hyvin luontokeskeistä ajattelua eli yli neljän vastauksia, joita ekosysteemikeskeisyydessä oli 50,0 prosenttia, nousee eläinkeskeisyys selvemmin suosituimmaksi luontoasenteeksi – se oli saanut ekosysteemikeskeisyyttä vahvemmin samanmielisiä vastauksia. Ekosysteemikeskeisyydessä ihmiskeskeisiä alle kolmen pistemääriä oli 3,8 prosenttia. Voidaan siis sanoa, että eläin- ja ekosysteemikeskeisyyttä kannatti vastaajista lähes yhtä moni, mutta eläinkeskeisyyden kannatus oli ekosysteemikeskeisyyttä voimakkaampaa.

Elämäkeskeisyys erottui hieman selvemmin eläin- ja ekosysteemikeskeisistä asenteista. Ihmiskeskeisesti suhtautuneita (eli alle kolmen pistemääriä saaneita) oli elämäkeskeisyydessä 7,7 prosenttia, mikä on kaksinkertainen määrä edellisiin verrattuna. Kolmen tai sen yli olleita pistemääriä eli luontokeskeisesti elämäkeskeisyyteen suhtautuneita oli kuitenkin 92,3 prosenttia ja yli neljän pistemääriä 43,1 prosenttia. Kuten taulukosta 4 ja kuviosta 2 näkyy, elämäkeskeisyyden vastaukset erosivat kahdesta muusta luontokeskeisestä asenteesta siinä, että hyvin luontokeskeisesti elämäkeskeisyyden ajatuksiin suhtautuneita oli vähemmän kuin luontokeskeisesti

suhtautuneita. Tyypillisin arvo elämäkeskeisyyssummamuuttujassa oli 4,75 ja keskiarvo 3,91. Kokonaisten ekosysteemien elinehtojen huomioiminen ja eläinten hyvinvointi nousivat siis luontokeskeisten asenteiden keskuudesta tärkeimmiksi arvoiksi, eläinten kohtelu kokonaisuuksien huomioimista voimakkaampana. Elävien olentojen kunnioitus tuli heti niiden jälkeen.

KUVIO 2. Summamuuttujien keskinäinen vertailu. Taulukon 4 tiedot havainnollistettuna viivadiagrammin avulla.

Utilismisummamuuttujaa tarkasteltaessa täytyy muistaa, että ennen summamuuttujien muodostamista kysymykset käännettiin siten, että kaikissa kysymyksissä lähellä viittä olevat vastaukset osoittavat luontokeskeisiä arvoja ja lähellä yhtä olevat vastaukset ihmiskeskeisiä arvoja. Utilismisummamuuttujaa onkin siis tulkittava ikään kuin päinvastoin kuin luontokeskeisten asenteiden summamuuttujia edellä: koska suuret pistemäärät summamuuttujassa tarkoittavat luontokeskeisiä arvoja eli utilismille päinvastaista ajattelutapaa, tarkoittavat vaihtoehtojen yksi ja kaksi valitseminen utilistisen ajattelutavan kannattamista.

Utilismisummamuuttujassa tyypillisin arvo oli 3,71 ja keskiarvo 3,55 eli kumpikin hieman enemmän luontokeskeisen ajattelun kuin utilismin puolella. Kuten taulukosta 4 ja kuviosta 2

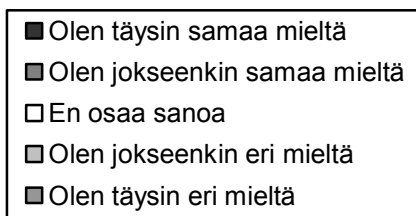
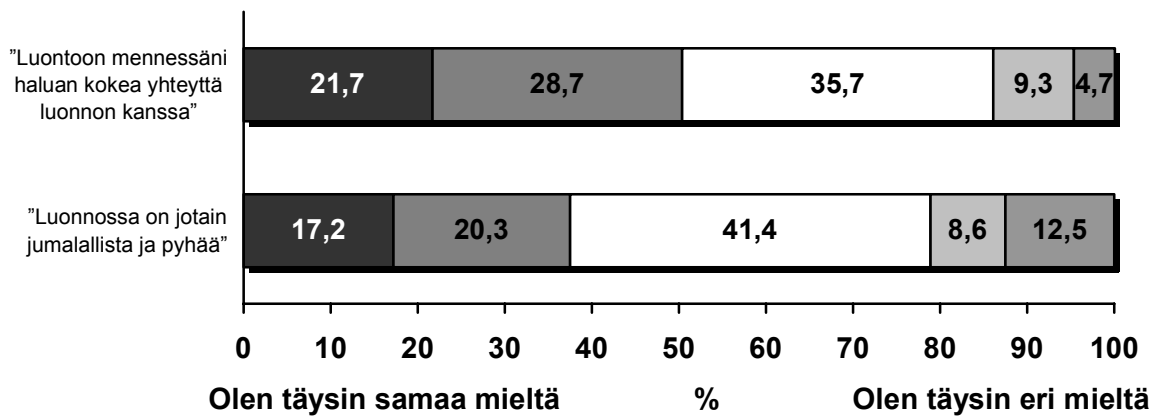
voidaan huomata, kolmen tai sen yli olleita pistemääriä eli osoituksia luontokeskeisestä ajattelusta utilismin sijaan oli 77,8 prosenttia. Hyvin luontokeskeistä ajattelua oli kuitenkin vain 25,4 prosenttia, mikä on huomattavasti vähemmän kuin luontokeskeisissä asenteissa. Vaikka vastaajien ajattelu oli siis utilismin pääpiirteitä tarkasteltaessa enemmän luontokeskeistä kuin utilistista, ei ihmiseltä oltu kuitenkaan valmiita ottamaan pois kaikkea luonnonkäyttöoikeutta. Tätä vahvistaa myös se, että utilistisia ajatuksia ilmentäviä ihmiskeskeisiä alle kolmen pistemääriä oli 22,2 prosenttia. Vain häviävän pieni osa näistä oli laadultaan hyvin ihmiskeskeisiä. Missään muussa summamuuttujassa ei kuitenkaan ollut vastaavanlaista määrää ihmiskeskeisen ajattelun kannattajia.

Luontoasenteita mitanneiden summamuuttujien perusteella vastaajien asennoituminen luontoa kohtaan näyttäisi siis olevan erittäin luontokeskeistä. Korkeat luonnon kannatusluvut eivät ole mitenkään yllättäviä siinä mielessä, että kuten aikuisten kohdalla on vastaavantyyppisissä tutkimuksissa aiemmin todettu, harva on kysyttäessä luonnon ja ympäristön hyvinvointia vastaan (ks. esim. Järvinen 1995; Uusitalo 1992). Sinänsä ristiriitaista on se, että vaikka luontokeskeisten asenteiden summamuuttujat antavat ymmärtää vastaajien olevan arvoiltaan ja asenteiltaan hyvinkin luontokeskeisiä, ei utilismisummamuuttujassa luontokeskeisyyden kannatus näykään yhtä voimakkaana. Tämä ristiriita voi kuitenkin olla täysin aito: vastaajat näkevät luonnon arvokkaana itsessään, mutta eivät siitä huolimatta ole valmiita luopumaan ajatuksesta luonnosta ihmistä palvelevana resurssina. Utilismisummamuuttuja voi siis olla juuri se tekijä, joka tuo esiin luontokeskeisten arvojen taustalle kätkeytyvän, periaatteessa niiden kanssa ristiriitaisen käyttäytymisaikomuksen. Mielenkiintoista on myös asenteiden kannatuksen järjestys, joka osaltaan kertoo lasten eettisen huomioonoton laajentamisesta. Eläimet helposti samaistuttavina tuntevina olentoina saavat yksimielisimmän ja voimakkaimman kannanoton kuulumisestaan eettisen huomioonoton kohteisiin. Tämän jälkeen etiikan laajennus näyttää kuitenkin summamuuttujien kysymyksiin saatujen vastausten perusteella hyppäävän elävien olentojen yli suoraan ekosysteemien tasolle, jossa eloton luonto ja luonnonkokonaisuuksien häiritsemätön toiminta ovat itseisarvoisia asioita, joiden kohtelu ei ole moraalisesti yhdentekevää.

Humanismi ja mystismi

Mystismiä luontoasenteena koskeneisiin kysymyksiin vastaaminen oli ollut vastaajille hyvin vaikeaa päätellen kokeista prosenttiluvuista vastauksen ”en osaa sanoa” osalta. Kuten kuviosta 3 näkyy, kyseisen vaihtoehdon valinneita oli 35,7 ja 41,4 prosenttia. Kysymyksissä samaa tai eri mieltä olleiden osuudet kertoivat kuitenkin, että halu kokea yhteyttä luonnon kanssa oli vastaajille tutumpaa kuin luonnon kokeminen jumalallisen ja pyhänä. Kysymykseen ”Luontoon mennessäni haluan kokea yhteyttä luonnon kanssa” täysin tai jokseenkin samaa mieltä olleita oli 50,4

prosenttia kun erimielisiä oli 14 prosenttia. Kysyttäessä luonnon kokemista jumalallisena tai pyhänä (kysymys 28) samanmielisiä oli 37,5 prosenttia ja erimielisiä puolestaan 21,1 prosenttia. Mystisten elementtien kokeminen luonnossa ei siis ollut vastaajille täysin vierasta.

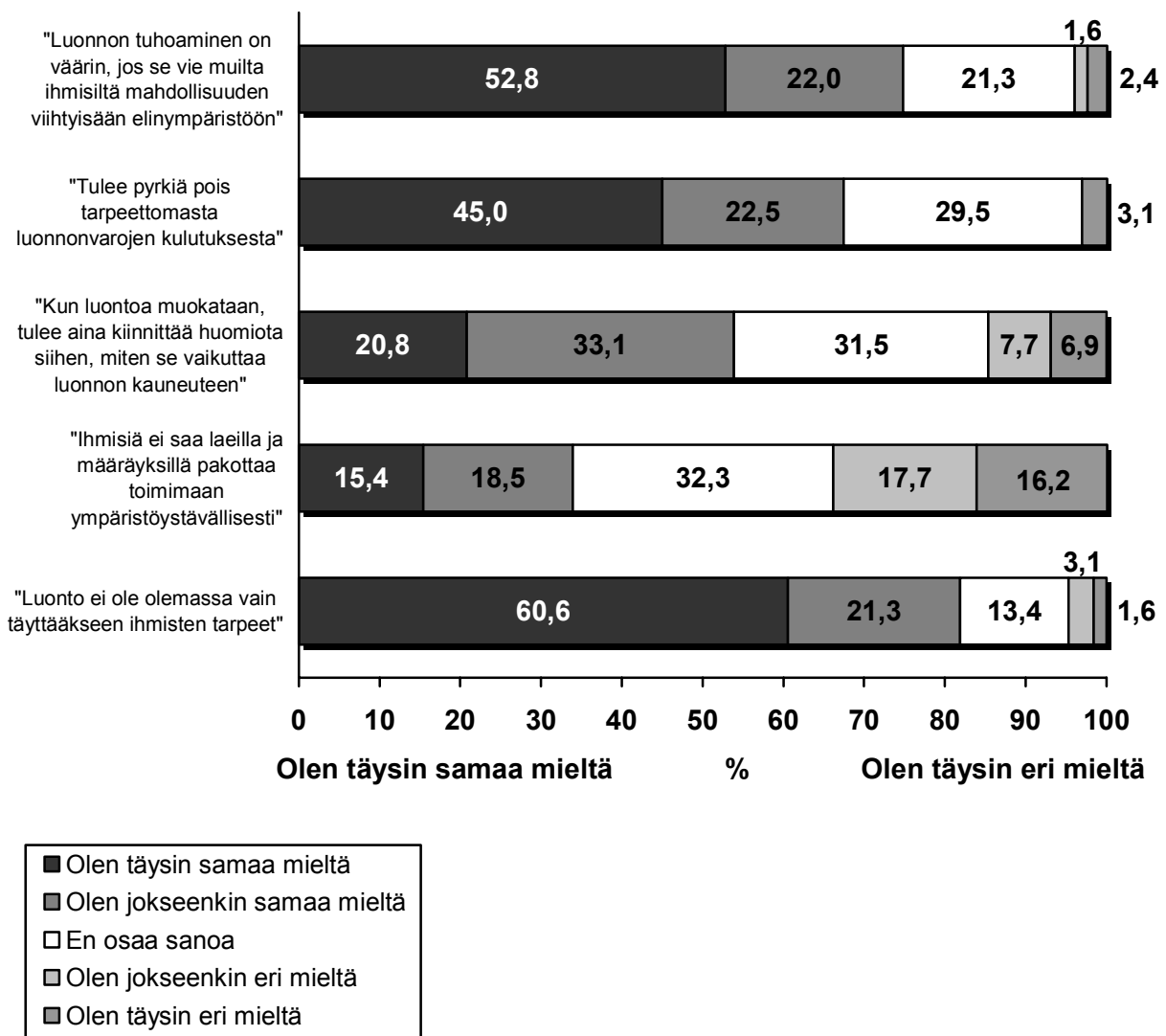

KUVIO 3. Mystismia koskeneiden kysymysten vastaukset.

Humanismia koskeneissa kysymyksissä kävi ilmi, että humanistiselle luontoasenteelle tyypillinen ajattelutapa sai joissakin kysymyksissä varsin paljon kannatusta vastaajien keskuudessa. Viidestä kysymyksestä kolmessa yli puolet vastaajista olivat olleet humanistisen asenteen kannalla, mutta yksi kysymys osoitti hyvin luontokeskeistä asennoitumista ja yksi jakoi vastaajien mielipiteet tasan humanismin ja luontokeskeisen näkökulman kesken. Jotta yksittäisistä kysymyksistä olisi mahdollista saada parempi kokonaiskuva lasten suhtautumisesta humanistisen luontoasenteen pääajatuksiin, koottiin humanismia koskeneiden kysymysten vastaukset kuvioon 4.

Kuten kuvioista 4 näkyy, olivat vastaajat olleet varsin vahvasti sitä mieltä, että luonnon tuhoaminen juuri ihmisten elinympäristön viihtyvyyteen vaikuttavana tekijänä on tuomittavaa (kysymys 15). Samanmielisiä tässä asiassa oli kaikkiaan 74,8 prosenttia. Myös turhasta luonnonvarojen kulutuksesta poispöyrkimisen kanssa samaa mieltä oli lähes yhtä moni vastaaja (kysymys 24). Huomioitavaa on, että kummassakin kysymyksessä noin puolet kaikista vastaajista oli vastannut olevansa täysin samaa mieltä eli vahvasti kysytyn humanistisen ajatuksen kannalla.

Luonnon kauneuden huomioiminen luontoa muokattaessa (kysymys 23) oli niin ikään tärkeällä sijalla 53,9 prosentille, mutta siinä vastaajat eivät olleet aivan niin vahvasti samaa mieltä kuin kahdessa edellisessä kysymyksessä. Nämä kysymykset, joissa vastaajat olivat hyvin selvästi olleet humanistisen asenteen kannalla, käsittelivät kaikki humanismille tyypillistä ajattelua, jonka mukaan luonto on olemassa ihmisen elinympäristönä, mutta sitä ei tule tarpeettomasti tuhota.

KUVIO 4. Humanismia koskeneiden kysymysten vastaukset.

Humanismikysymyksissä ilmeni myös luontokeskeisiä arvoja, sillä kuten kuviosta 4 näkyy, 81,9 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että luonto ei ole olemassa vain täyttääkseen ihmisen tarpeet (kysymys 20). Humanistiseen luontoasenteeseen puolestaan kuuluu ajatus, jonka mukaan luonto on olemassa vain ihmistä varten. Näin vastaajat eivät ajatelleet. Sen sijaan kysymyksessä ”Ihmisiä

ei saa laeilla ja määräyksillä pakottaa toimimaan ympäristöystävällisesti”, joka ilmentää humanismiin kuuluvaa liberalistista vapausajattelua, olivat vastaajien mielipiteet jakautuneet hyvin tasaisesti saman- ja erimielisten vastausvaihtoehtojen kesken. Liberalistinen ajattelu ympäristöasioiden hoidossa jakoi siis mielipiteitä hyvin selvästi. Toisin kuin tässä, aiemmissa tutkimuksissa yksittäisen ihmisen ympäristökäyttäytymiseen puuttuminen lainsäädännön ja valvonnan keinoin on saanut selvää kannatusta (Kaila-Kangas ym. 1994, 112–116).

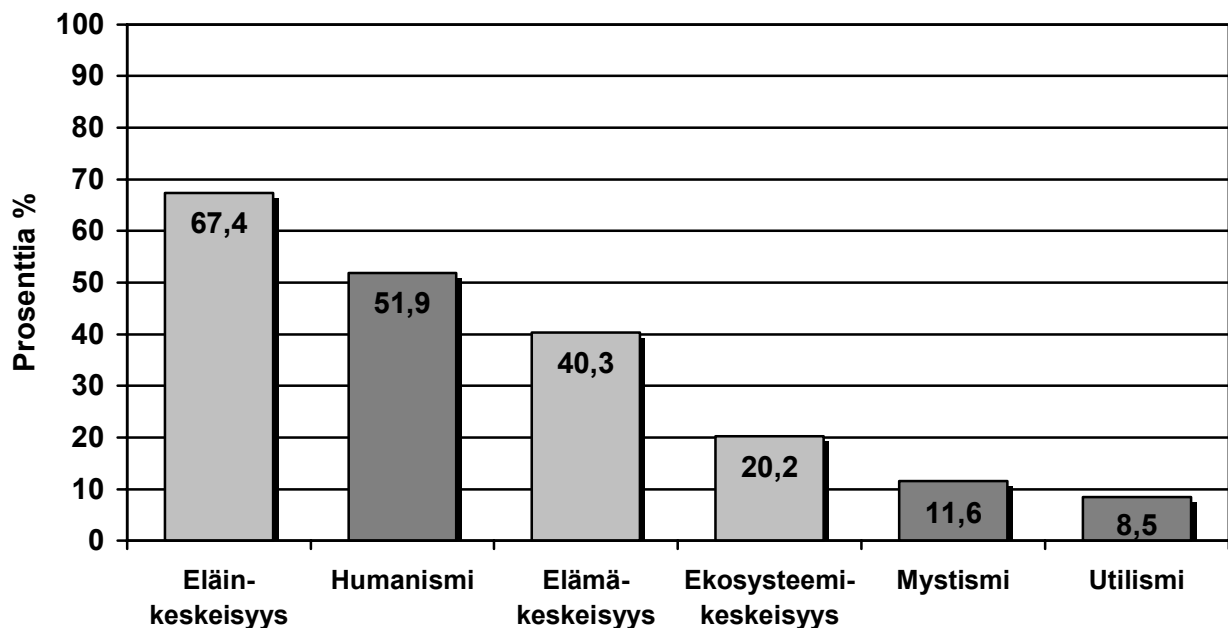
Yhteenveto luontoasenteista

Koska summamuuttajat oli mahdollista muodostaa vain osasta luontoasenteita, ei humanismia ja mystismiä voitu verrata muihin asenteisiin kuten summamuuttajia oli mahdollista verrata toisiinsa. Voidaan kuitenkin sanoa, että verrattaessa ihmiskeskeisiä luontoasenteita toisiinsa, utilismi sai vähiten kannatusta. Mystismin ja humanismin kohdalla oli se ero, että mystismin ajatusten kannatus oli kummassakin sitä mitanneessa kysymyksessä lähes yhtä suurta, joskaan ei kovin voimakasta, kun taas humanismin pääajatuksiin vastaajilla ei ollut selvää yhtenäistä kantaa – jotkut sen ajatuksista saivat hyvin suurta ja voimakasta kannatusta, mutta eivät kaikki. Niiltä osin, kun vastaajat olivat olleet humanististen ajatusten kannalla, oli humanismi kuitenkin mystismiin verrattuna suositumpi tapa asennoitua luontoon, mutta koska ilmeni selvää erimielisyyttä humanismin ajatusten sisällä, ei mystismiä ja humanismia voi asettaa selvään suosituimmuusjärjestykseen. Mikäli siis otetaan huomioon sekä asennetta kannattaneiden vastaajien määrä että heidän kannatuksensa voimakkuus, voidaan todeta, että suurinta kannatusta tutkituista luontoasenteista saivat luontokeskeiset asenteet – eläin- ja ekosysteemikeskeisyys kärjessä, elämäkeskeisyys heti niiden jälkeen. Seuraavaksi eniten kannatusta saivat humanistinen ja mystistinen luontoasenne. Utilismi sai tämän jaottelun mukaan vähiten kannatusta. Luontokeskeiset asenteet olivat siis selvästi ihmiskeskeisiä suositumpia ja niiden kesken ilmeni selvästi pienempiä kannatuseroja, kun taas ihmiskeskeisistä asenteista utilismi erottui joukosta.

5.2.2 Asenteet valintatilanteessa

Jotta saataisiin selville, miten erilaiset luontoasenteet asettuivat vastaajien mielestä tärkeysjärjestykseen valintatilanteessa, kysyttiin heiltä kysymys, jossa heidän täytyi valita annetuista luontoasenteista mielestään tärkeimmät tavat suhtautua luontoon. Lisäksi tähän valintakysymykseen annettuja vastauksia verrattiin summamuuttajien sekä yksittäisten tutkimuskysymysten vastauksiin tutkittaessa vastaajien luontoasenteiden johdonmukaisuutta.

Asennevalintakysymyksessä jokaisen vastaajan tuli valita kuudesta luontoasenteesta kaksi mielestään tärkeintä. (Koska jokainen vastaaja sai valita kaksi asennetta, on näiden prosenttilukujen summa 200 prosenttia.) Kutakin asennetta edustaneen lauseen valinneiden prosenttiosuudet on kuvattu kuviossa 5. Vastaajien keskuudessa selvästi suosituin oli eläin-keskeistä luontoasennetta kuvannut lause ”Eläimiä kohdellaan niin, että niille ei aiheudu turhaa kipua ja kärsimystä”, jonka oli valinnut 67,4 prosenttia vastaajista. Toiseksi eniten oli valittu humanistista asennetta, jota kuvasi lause ”Ihmiset käyttävät luontoa harkitusti ja kohtelevat sitä hyvin”. Kolmanneksi suosituin asenne oli elämäkeskeisyys sitä kuvanneella lauseella ”Elävät olennot saavat elää mahdollisimman rauhassa”. Kolmen useimmin valitun asenteen joukossa oli siis kaksi luontokeskeistä ja yksi ihmiskeskeinen luontoasenne, joka sekin, ihmiskeskeisestä perustastaan huolimatta, haluaa rajoittaa ihmisen mielivaltaista luonnon hyödyntämistä, eikä siten ole pahimmalla mahdollisella tavalla ristiriitainen luontokeskeisen ajattelun toimintaperiaatteiden kanssa. Ekosysteemikeskeisyyttä edustanut lause ”Koskematonta luontoa säilyy mahdollisimman paljon” oli neljänneksi suosituin. Sen jälkeen tuli ensin mystismi (”Ihmiset voivat kokea olevansa yhtä luonnon kanssa”) ja viimeisenä utilismi (”Ihmiset voivat käyttää luontoa juuri niin kuin he haluavat”). Utilismi, jota pidetään länsimaissa vallitsevana yhteiskunnallisena tapana suhtautua luontoon, sai siis myös tässä, kuten jo sitä koskeneessa summamuuttujassakin, vastaajilta hyvin niukasti kannatusta.

KUVIO 5. Asennevalintakysymyksen vastaukset. Kutakin luontoasennetta kuvanneen lauseen valinneiden määrä prosentteina.

Verrattaessa eettisen huomioonoton laajenemista tässä valintakysymyksessä summamuuttujissa annettuihin vastuksiin, ei asenteiden järjestys ollut aivan sama. Vahvimman kannatuksen kummassakin sai kipua tuntemaan kykenevien eläinten eettinen huomioiminen, eläinkeskeisyys, mutta elämä- ja ekosysteemikeskeisyyden järjestys oli summamuuttujien perusteella toinen. Valintakysymyksen perusteella lasten eettinen huomioonotto laajenee asteittain eläimistä elollisiin olentoihin ja siitä elottomaan luontoon kokonaisine ekosysteemeineen. Utilismi sai kummassakin kysymystyypissä kaikkein vähiten kannatusta. Humanismin ja mystismin kohdalla ei vertailua voida samalla tavoin tehdä, koska niistä ei voitu muodostaa summamuuttujia, mutta humanistista asennoitumista luontoa kohtaan koskeneet ajatukset saivat voimakasta kannatusta niin tässä kuin Likert-asteikollisissakin kysymyksissä. Luontokeskeisten asenteiden suuri suosio välittyi kuitenkin kummastakin kysymystyypistä, joten ainakin siltä osin lasten asennoitumista luontoon voitaneen pitää johdonmukaisena riippumatta siitä, millä tavoin asiaa kysyttiin.

Sellaisia vastaajia, jotka olivat kahdeksi tärkeimmäksi asenteeksi valinneet pelkkiä luontokeskeisiä asenteita, oli 31,9 prosenttia kun taas pelkkiä ihmiskeskeisiä asenteita valinneita oli 4,0 prosenttia. Kuten taulukosta 5 käy ilmi, useimmin valitut kahden asenteen yhdistelmät syntyivät eläinkeskeisyyden, elämäkeskeisyyden ja humanismin erilaisina yhdistelminä. Suuri osa vastaajista noudattaisi siis näin kysyttäessä eläinkeskeis-humanistista, eläin-elämäkeskeistä tai elämäkeskeis-humanistista yhdistelmäetiikkaa.

TAULUKKO 5. Erilaisten asenneyhdistelmien kannatukset.

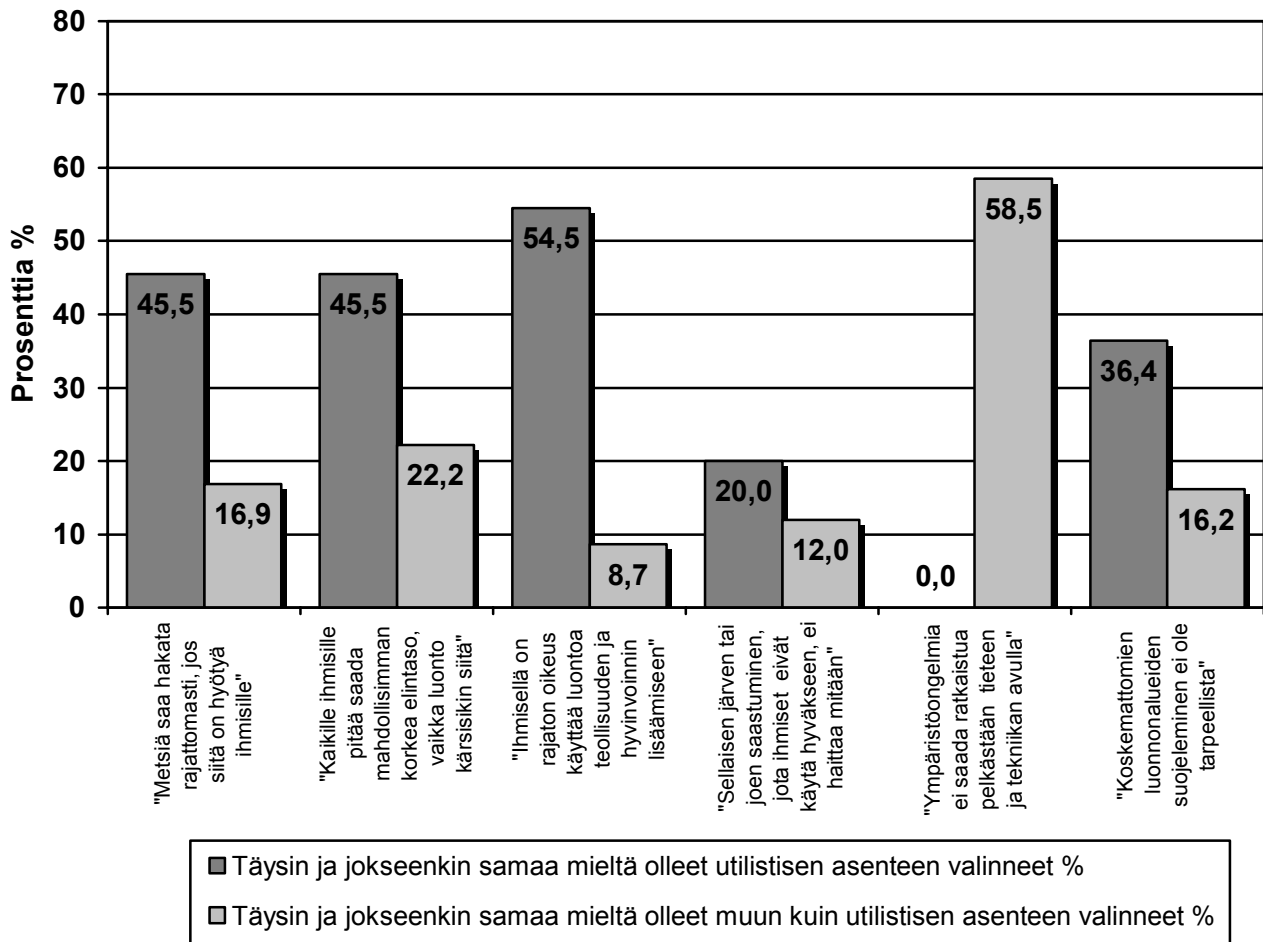
VALITUT ASEENTEET		VALINNUT %
Eläinkeskeisyys	Humanismi	31,8
Eläinkeskeisyys	Elämäkeskeisyys	18,7
Elämäkeskeisyys	Humanismi	12,4
Eläinkeskeisyys	Ekosysteemikeskeisyys	7,8
Eläinkeskeisyys	Utilismi	6,2
Elämäkeskeisyys	Ekosysteemikeskeisyys	5,4
Ekosysteemikeskeisyys	Humanismi	5,4
Eläinkeskeisyys	Mystismi	3,9
Elämäkeskeisyys	Mystismi	3,9
Mystismi	Humanismi	1,6
Mystismi	Utilismi	1,6
Ekosysteemikeskeisyys	Mystismi	0,8
Humanismi	Utilismi	0,8
Ekosysteemikeskeisyys	Utilismi	0,8
Elämäkeskeisyys	Utilismi	0,0

Kuten taulukosta 5 näkyy, eläin- ja elämäkeskeisyyden yhdistelmän oli valinnut 18,7, eläin- ja ekosysteemikeskeisyyden 7,8 ja elämä- ja ekosysteemikeskeisyyden 5,4 prosenttia vastaajista. Luontokeskeiset asenteet yhdistettynä toisiinsa kertovat hyvin voimakkaasta halusta ottaa eettinen kanta luonnon kohteluun. Lisäksi luonnonkäyttöä välttämään pyrkivä mystismi ja harkitun itsehillinnän kautta rajoittamaan tähtäävä humanismi voidaan ajatella olevan helpommin sovitettavissa luontokeskeisiin asenteisiin – toisin kuin täydellisen välineellistämisen utilismi. Tällaisia keskenään hyvin ristiriitaisia valintoja, jotka koostuivat pääasiassa utilismin ja eläinkeskeisyyden yhdistämisestä, oli valinnut 7,0 prosenttia vastaajista.

Asennevalinnan ja yksittäisten kysymysten välinen johdonmukaisuus

Jotta saataisiin tietoa vastaajien asenteiden johdonmukaisuudesta, verrattiin keskenään heidän tekemiään asennevalintoja ja heidän yksittäisiin kysymyksiin antamia vastauksia. Asennevalintojen ja summamuuttujien välisiä yhteyksiä ja eroja käsitellään myöhemmin kohdassa 5.4.2 Ryhmien väliset erot luontoasenteissa.

Tilastollisesti merkitseviä eroja valitun asenteen ja samaa asennetta koskeneiden kysymysten välillä löytyi vain humanismin ja utilismin kohdalla. Humanismin valinneet olivat hieman ristiriitaisesti muita harvemmin (p-arvo 0,032) olleet samaa mieltä humanismille tyypillistä liberalistista vapausajattelua mitanneen väitteen ”Ihmisiä ei saa laeilla ja määräyksillä pakottaa toimimaan ympäristöystävällisesti” kanssa. Utilismiasenteen valinneet puolestaan erosivat muista kuudessa seitsemästä utilismia koskeneesta kysymyksestä (p-arvot 0,000-0,017, tilastollisesti merkitsevää eroa ei ollut kysymyksessä 26). Kuten voi nähdä kuviosta 6, johon utilistisen asenteen valinneiden ja sen valitsematta jättäneiden vastausten erot on havainnollistettu, utilismin asennevalinnassa valinneet olivat kaikissa utilistista asennetta koskeneissa kysymyksissä muita useammin antaneet sellaisia vastuksia, jotka korostivat selvästi ihmiskeskeisempiä arvoja, joten heidän asennoitumisensa luontoa kohtaan voidaan sanoa olevan hyvin johdonmukaista. Myös ympäristöongelmien ratkaisua koskeva kysymys on johdonmukainen, sillä sen suunta on kielto-sanasta johtuen erilainen kuin muissa kysymyksissä. Se, että selviä eroja tietyn asenteen valinneiden ja saman asenteen kysymysten välillä ei löytynyt muuta kuin utilismin valinneiden kohdalla, ei välttämättä kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö muiden asenteiden valinneet olisi vastanneet johdonmukaisesti samaista asennetta koskeneisiin yksittäisiin kysymyksiin. Sen sijaan sama henkilö on voinut kannattaa useampaa asennetta, jolloin tietyn asenteen valinneet eivät erotu omaksi ryhmäkseen verrattuna niihin, jotka eivät ole valinneet kyseistä asennetta. Asennevalinnan ja saman asenteen kysymysten vertaamisen perusteella ei siis voida sanoa mitään muiden kuin utilistisen asenteen valinneiden ajattelun johdonmukaisuudesta.

KUVIO 6. Utilistisen asennevalinnan tehneiden ero muista utilismia koskeneissa kysymyksissä. Täysin ja jokseenkin samaa mieltä olleiden määrä prosentteina.

Kunkin asenteen valinneiden ja sen valitsematta jättäneiden antamia vastauksia vertailtiin myös muihin kuin kyseistä asennetta koskeneisiin tutkimuskysymyksiin. Tilastollisesti merkitseviä eroja oli muissa asenteissa vain 1-4 kysymyksen kohdalla kaikista 42 kysymyksestä, mutta utilistisen asenteen valinnoilla eroja oli huomattavasti enemmän. Kysymyksiä, joissa ilmeni merkitseviä eroja (p-arvot 0,000-0,028) oli jopa 18 edellä mainittujen kuuden lisäksi. Utilismin valinnoiden vastaukset erosivat siis muista vastaajista 57,1 prosentissa kysymyksistä kun muiden asenteiden valinnoiden kohdalla vastaava luku oli vain 2,4-11,9 prosenttia. Utilismi näyttäisi siis olevan sellainen asennoituminen, joka selvästi erottaa sitä kannattavien mielipiteet muiden ikätovereidensa mielipiteistä. Lisäksi eroavat vastaukset olivat tässäkin erittäin johdonmukaisia: utilistisen asenteen valinnoet olivat vastanneet kaikkiin niihin kysymyksiin, joissa eroja oli, muita ihmiskeskeisemmin. Utilismin valinnoiden mielestä esimerkiksi uhanalaisten lajien suojeleminen ei ole tärkeää, kauniita lajeja sen sijaan pitäisi suojella (kysymykset 8 ja 35). Utilismin valinnoet

olivat myös muita vähemmän kiinnittäneet huomiota eläinten hyvinvointiin (kysymykset 11 ja 19) ja elävien olentojen elämän kunnioittamiseen (kysymykset 17, 32 ja 33). Tämän lisäksi he olivat sitä mieltä, että muut ihmiset niin nyt kuin tulevaisuudessakin antavat luonnolle vielä vähemmän arvoa kuin he itse nyt (kysymykset 38 ja 42).

5.3 Lasten luonnossa näkemät arvot

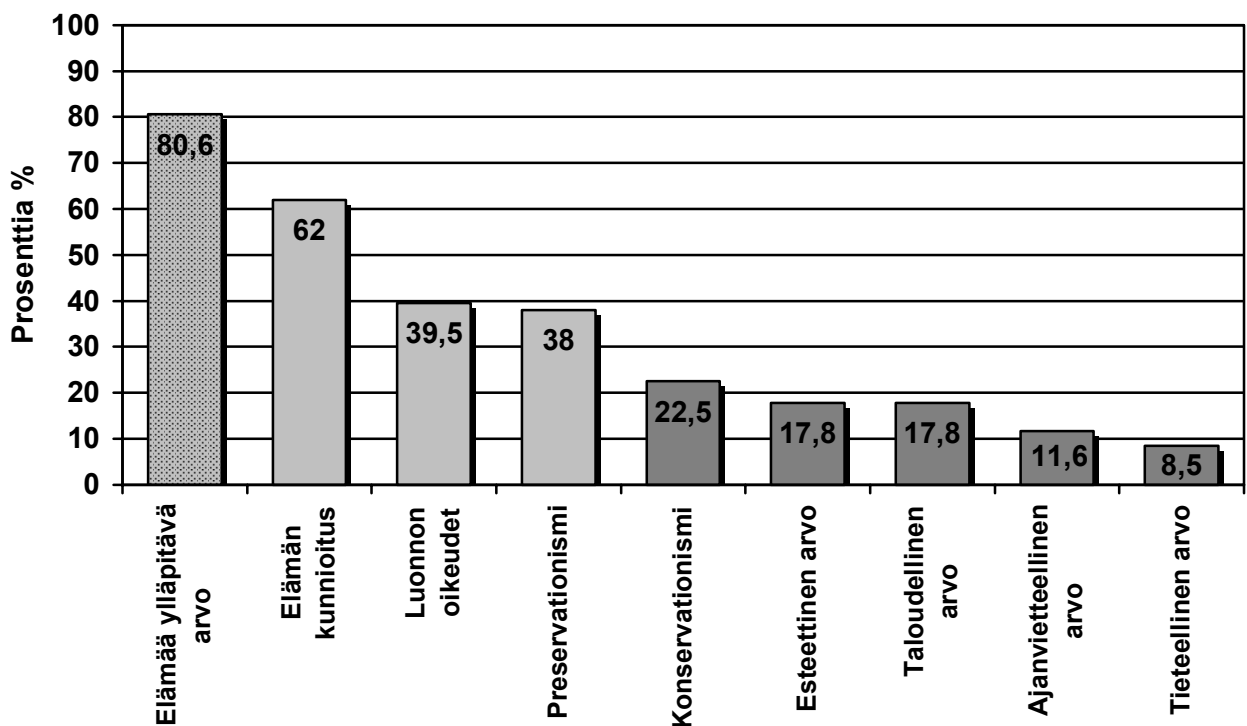
5.3.1 Arvot valintatilanteessa

Sitä, miten tärkeinä lapset pitivät erilaisia arvoja luonnossa pyrittiin selvittämään kysymyksellä, jossa vastaajien tuli valita erilaisiin arvoihin perustuvien luonnonsuojelun perusteluiden joukosta kolme mielestään tärkeintä. Kysymyksen vaihtoehdot oli koottu aiemmin esitellyistä Rolstonin (ks. luku 2.3.2) ja Vuorisalon arvoluokittelusta sekä lisätty näiden joukkoon konservationismin ja preservationismin perusajatuksia luonnon arvottamisen syistä (ks. luku 2.4). Luonnossa nähtävien arvojen tärkeyttä selvitettiin lisäksi neljällä Niemelän arvojaotteluun pohjautuneella tutkimuskysymyksellä, joiden tulokset esitellään myöhemmin tässä luvussa.

Vastaajien suojeluperustevalintakysymyksessä tekemät arvovalinnat ja niiden prosenttiosuudet on koottu kuvioon 7. (Koska jokainen vastaaja sai valita kolme arvoa, on näiden prosenttilukujen summa on 300 prosenttia sadan sijasta.) Selvästi tärkeimmäksi arvoksi luonnossa vastaajat kokivat luonnon elämää ylläpitävän arvon, jonka valitsi kolmen tärkeimmän joukkoon jopa 80,6 prosenttia vastaajista. Toiseksi useimmin vastaajat valitsivat elämän kunnioittamisen arvon. Näiden jälkeen lähes yhtä suuren kannatuksen saivat luonnon arvottaminen sen olemassaolo-oikeuden perusteella ja preservationistisen luonnonsuojelun perustelun nojalla. Konservationistinen ajatus luonnosta luonnonvaroina sekä luonnon esteettinen ja taloudellinen arvo tulivat valituiksi lähes yhtä usein. Näitä vieläkin harvemmin oli valittu luonnon ajanvietteellistä ja tieteellistä arvoa.

Annetut kolme itseisarvovaihtoehtoa – elämän kunnioitus, luonnon oikeudet ja preservationismi – nousivat vastaajien arvovalinnoissa korkeille sijoille. Luonnon arvostaminen sen itsensä vuoksi ei siis ollut vastaajille lainkaan vieras ajatus. Näitä itseisarvoja useammin oli valittu vain elämää ylläpitävää arvoa, jota aiemmin esitetyn itseisarvon määritelmän mukaan on pidettävä luonteeltaan välineellisenä: siinä luonnon arvo määrittyy sen elämää ylläpitävästä vaikutuksesta eli luonto saa arvonsa vasta jonkin toivotun seurauksen välityksellä. Konservationistisen arvon valitseminen puolestaan osoitti vastaajien halua huomioida tulevaisuuden ihmisten tarpeet. Esteettinen arvo, kuten elämää ylläpitävä arvokin, kuuluu niihin

välinearvoihin, jotka eivät useinkaan ole ristiriidassa luonnon itseisarvoisen arvottamisen kanssa. Arvovalintojen viimeisimmiksi jäivät selvimmin välineelliset arvot kuten luonnon taloudellinen ja tieteellinen hyöty. Elämää ylläpitävä arvo ja elämän kunnioittaminen useimmin valittuina ja puhtaimmin välineelliset, luonnon itseisarvojen kanssa ristiriitaiset arvot harvimminkin valittuina muodostavat luonnon kannalta kestävä arvohierarkian, jossa luonnolle ollaan valmiita antamaan arvoa niin sen itsensä kuin sen elintärkeiden vaikutustenkin vuoksi – ei pelkkänä välineenä ihmisen tarkoituksiin. Elämää ylläpitävää arvoa voidaankin sen välineellisestä määrittelystä huolimatta pitää yhtenä arvohierarkian perustavaa laatua olevista arvoista, sillä jotta olisi lainkaan mielekästä puhua muista arvoista ja niiden tärkeysjärjestyksestä, on lähdettävä oletuksesta, että elämän halutaan jatkuvan. Luonnon elämää ylläpitävän arvon ehdoton tärkeys lapsille nousi esiin myös Kurun (1996, 98) tutkimuksessa.

KUVIO 7. Vastaajien valitsemat arvot suojeluperustevalintakysymyksessä.

Vastaajien valinnoillaan osoittama arvojen järjestys oli hyvin sopusoinnussa summamuuttujissa ilmenneiden asenteiden kannatusten kanssa, sillä summamuuttujissa ehdottomasti suosituimmiksi nousivat luontokeskeiset asenteet ja arvovalinnoissa luonnon itseisarvoista arvostamista osoittaneet arvovalinnat. Vaikka arvovalinnoissa ei ollut selviä vastineita kullekin luontoasenteelle (paitsi elämän kunnioittaminen elämäkeskeisyydelle), voidaan elämän kunnioittamisen ja luonnon

oikeuksien katsoa ainakin osittain sisältyvän kaikkiin luontokeskeisiin asenteisiin. Näin ajateltuna lasten arvovalinnat olivat hyvin samansuuntaisia heidän luontoasenteidensa kanssa. Tätä tukee lisäksi se, että utilistista ajatusmaailmaa puhtaimmin kuvastaneet taloudelliset ja tieteelliset arvot jäivät arvovalintojen häntäpäähän aivan kuten utilistinen asenne niin summamuuttujassa kuin asennevalintakysymyksessäkin. Sen sijaan asennevalinnassa toiseksi tärkeimmäksi tavaksi suhtautua luontoon valittu humanismi ei arvovalinnoissa saanut samanlaista kannatusta, sillä puhtaimmin humanistiseen asenteeseen kuuluneet esteettinen ja ajanvietteellinen arvo eivät olleet suosituimpien arvojen joukossa.

Arvojen tärkeyttä selvittämään pyrkineen suojeluperustevalintakysymyksen vastauksia tutkittiin myös tarkastelemalla, millaisia kolmen arvon yhdistelmiä vastaajat olivat valinneet. Yhteensä erilaisia kolmen arvon yhdistelmiä oli valittu 37 kappaletta, näistä valtaosaa (67,6 prosenttia eli 25 yhdistelmää) oli valittu vain 1-2 kertaa (0,8-1,6 prosenttia vastaajista / yhdistelmä). Valittujen vaihtoehtojen suuren kirjon vuoksi tässä esitellään viisi useimmin valittua sekä niiden luontokeskeisyyden vastapainoksi kolme hyvin ihmiskeskeistä arvoyhdistelmää. Esitellyt arvoyhdistelmät on koottu taulukkoon 6. Neljässä viidestä suosituimmasta yhdistelmästä oli kaikissa valittu sekä elämää ylläpitävä arvo että elämän kunnioittaminen. Eniten valittuun yhdistelmään, jonka oli valinnut 18,9 prosenttia vastaajista, oli näiden lisäksi valittu preservationismi. Toiseksi suosituimmassa yhdistelmässä oli kolmanneksi arvoksi valittu luonnon oikeus olla olemassa ja kolmanneksi suosituimmassa yhdistelmässä kolmantena arvona oli konservatismi. Neljännessä yhdistelmässä saivat elämän kunnioittaminen ja elämää ylläpitävä arvo kolmanneksi esteettisen arvon. Yhtä usein oli valittu myös yhdistelmää elämää ylläpitävä arvo, luonnon oikeudet ja preservationismi. Annetut itseisarvovaihtoehdot olivat siis suuressa roolissa useimmin valituissa yhdistelmissä. Luonnon arvo elämän ylläpitäjänä, vaikka itseisarvon määritelmän mukaan onkin välineellinen, voidaan kuitenkin nähdä niin ihmisen, luonnon kuin koko maapallonkin elämän säilymisen näkökulmasta, eikä sen vuoksi tarvitse olla ristiriidassa luonnon itseisarvojen kanssa. Näin ollen, elämää ylläpitävä arvo, konservatismi ja esteettinen arvo, joka sekään ei välttämättä ole ristiriidassa luonnon itseisarvon kanssa, ovat näissä viidessä suosituimmassa yhdistelmissä ainoat välineelliset arvot. Kuten taulukosta 6 voidaan nähdä, ihmiskeskeisimpiä arvoyhdistelmiä puolestaan olivat sellaiset, joissa oli valittu esteettinen ja taloudellinen arvo sekä näiden lisäksi joko ajanvietteellinen tai tieteellinen arvo tai yhdistelmä, jossa oli valittu taloudellinen ja konservationistinen arvo sekä niiden lisäksi elämää ylläpitävä arvo.

TAULUKKO 6. Esimerkkejä valituista kolmen arvon yhdistelmistä.

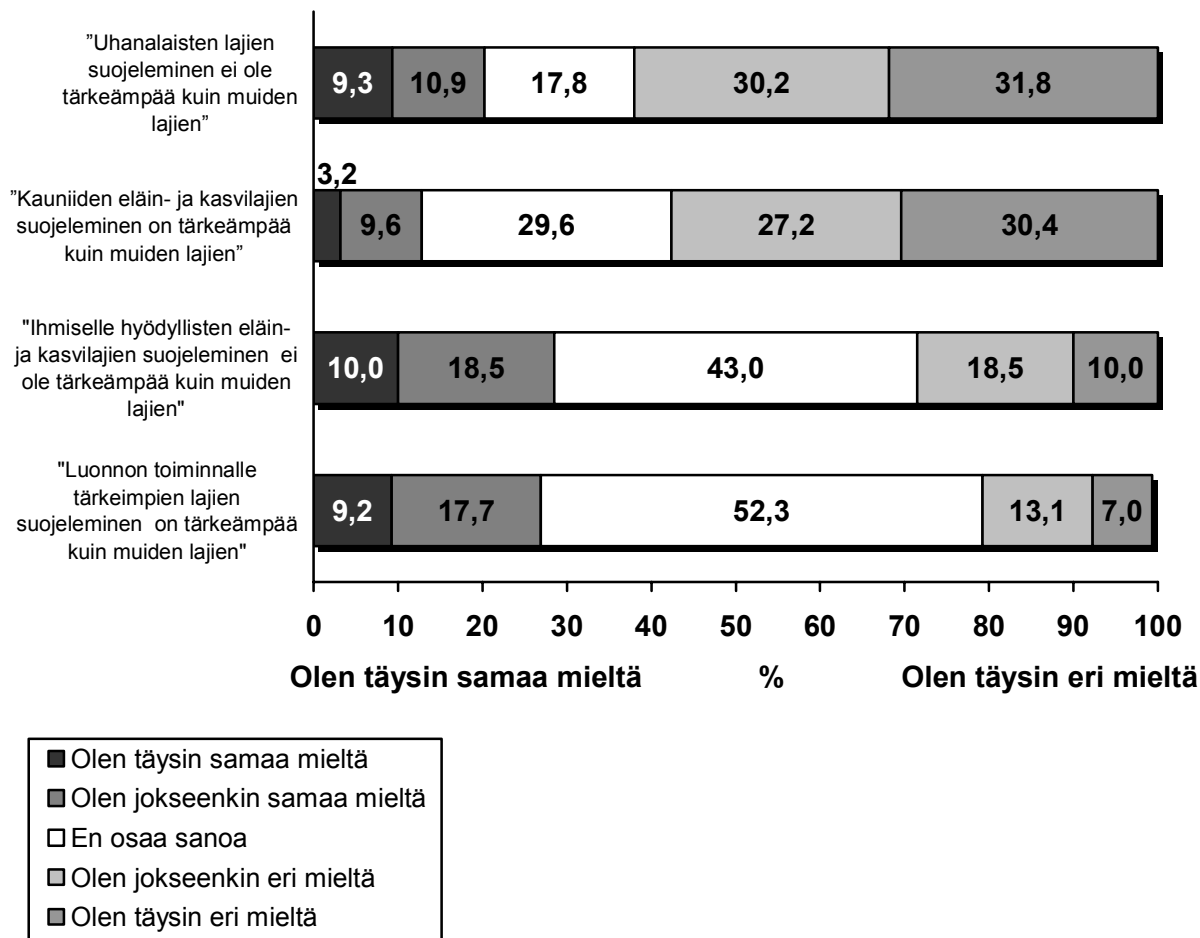
USEIMMIN VALITUT ARVOYHDISTELMÄT			VALINNUT %
Elämää ylläpitävä arvo	Elämän kunnioittaminen	Preservationismi	18,9
Elämää ylläpitävä arvo	Elämän kunnioittaminen	Luonnon oikeudet	11,8
Elämää ylläpitävä arvo	Elämän kunnioittaminen	Konservatismi	8,7
Elämää ylläpitävä arvo	Elämän kunnioittaminen	Esteettinen arvo	6,3
Elämää ylläpitävä arvo	Luonnon oikeudet	Preservationismi	6,3
IHMISKESKEISIÄ ARVOYHDISTELMIÄ			VALINNUT %
Elämää ylläpitävä arvo	Konservatismi	Taloudellinen arvo	3,9
Esteettinen arvo	Taloudellinen arvo	Ajanvietteellinen arvo	1,6
Esteettinen arvo	Taloudellinen arvo	Tieteellinen arvo	1,6

Kun jatkossa käsitellään vastaajien tekemien arvovalintojen yhteyksiä heidän muihin vastauksiinsa, tarkastellaan asiaa ainoastaan yksittäisten arvovalintojen näkökulmasta, sillä erojen etsiminen vain taulukossa 6 esitellyistä yhdistelmistä ei koskisi kuin osaa vastaajista kun taas erojen etsiminen kaikkien valittujen yhdistelmien välillä ei olisi mielekästä johtuen yhdistelmien suuresta määrästä ja siitä, että monet niistä oli valinnut vain 0,8-1,6 prosenttia vastaajista.

5.3.2 Arvot lajinsuojelun perusteina

Suojeluperustevalintakysymyksen lisäksi luonnon ja sen eliölajien tärkeyttä koskivat Niemelän arvojen jaotteluun (ks. luku 2.3.2) pohjautuneet neljä kysymystä, joista kukin pyrki selvittämään vastaajien mielipiteitä yhdessä näistä arvoista. Niemelän (2000, 218) jaottelun mukaanhan luonnon arvot voidaan jakaa neljään ryhmään perustuen lajin ulkonäköön, sen välittömään hyötyyn ihmiselle, lajien toimintaan ekosysteemissä sekä lajin harvinaisuuteen tai uhanalaisuuteen. Näistä kaksi ensimmäistä hän määrittelee välinearvoiksi ja kaksi jälkimmäistä itseisarvoiksi.

Kuten kuvioista 8 näkyy, mielipiteet lajin uhanalaisuudesta tai lajietetiikan merkityksestä suojelun perusteina olivat selkeimmin löydettävissä. 62,0 prosenttia vastaajista oli täysin tai jokseenkin eri mieltä väitteen ”Uhanalaisten lajien suojeleminen ei ole tärkeämpää kuin muiden lajien” kanssa. Vastaajat siis pitivät lajin uhanalaisuutta tärkeänä perusteena lajin suojelulle. 20,1 prosenttia oli enemmistön kanssa eri mieltä tässä asiassa. Vastaavasti 57,6 prosenttia vastaajista oli täysin tai jokseenkin eri mieltä väitteen ”Kauniiden eläin- ja kasvilajien suojeleminen on tärkeämpää kuin muiden lajien” kanssa. Esteettisen arvon tärkeyden kannalla oli vain 12,8 prosenttia vastaajista. Lajin (välineellinen) esteettinen arvo ei siis vastaajien mielestä riitä perusteluksi lajin suojelun tärkeydelle. Harvinaisuuden ja uhanalaisuuden arvostaminen voidaan puolestaan Niemelän (2000, 219) mukaan lukea näiden lajien itseisarvoiseksi arvostamiseksi.

KUVIO 8. Niemelän arvojaotteluun pohjautuneiden kysymysten vastaukset.

Sekä luonnon että ihmisen toiminnalle tärkeimpien lajien (kysymykset 18 ja 22) arvosta vastaajien oli puolestaan ollut hyvin vaikea muodostaa mielipidettä. Kuvioista 8 nähdään, että luonnon toiminnalle tärkeiden lajien arvoa koskevassa kysymyksessä vaihtoehdon ”en osaa sanoa” oli valinnut 52,3 prosenttia ja ihmiselle tärkeiden lajien arvoa mitanneessa kysymyksessä 43,0 prosenttia vastaajista. Luonnon toiminnalle tärkeiden lajien arvoa kysyttäessä oli kuitenkin hieman enemmän samanmielisiä (26,9 prosenttia) kuin erimielisiä (20,8 prosenttia) vastauksia. Ihmisen toiminnalle tärkeiden lajien arvokysymyksessä puolestaan vastaukset jakautuivat aivan tasan ”en osaa sanoa” –vaihtoehdon ympärille. Se, että lajien hyödyllisyys luonnon toiminnalle tai ihmiselle määritteli lajin arvon, oli siis vastaajien mielestä hyvin vaikea asia ottaa kantaa.

Verrattaessa arvojen tärkeyttä tarkastelleen suojeluperustevalintakysymyksen vastauksia Likert-asteikollisiin lajietetiikkaa ja uhanalaisuutta koskeneisiin kysymyksiin, voidaan huomata johdonmukaisuutta vastaajien suhtautumisessa näihin arvoihin. Kummassakaan kysymystyyppissä

eivät vastaajat olleet nostaneet luonnon tai sen lajin esteettistä arvoa kovin tärkeäksi. Lisäksi se, että uhanalaisten lajien suojeleminen oli saanut selvää kannatusta vastaajien keskuudessa ei ole millään lailla ristiriidassa heidän suojeluperustevalintakysymyksessään valitsemien arvojen kanssa: hyvin usein valitut arvot, kuten elämän kunnioitus, luonnon olemassaolo-oikeus ja preservationistinen suojeluperuste pitävät kaikki sisällään ajatuksen luonnon ja sen jokaisen lajin itseisarvoista. Näiden arvojen johdonmukaisuus näkyi myös siinä, että ne, jotka olivat suojeluperustevalinnassa valinneet luonnon kauneusarvon, olivat olleet muita samanmielisempiä lajiestetiikan tärkeyttä koskeneen kysymyksen 35 kanssa (p-arvo 0,005). Elämänarvon valinneet olivat taas olleet muita useammin uhanalaisten lajien suojelemisen kannalla (p-arvo 0,017).

5.4 Erot ryhmien välillä

5.4.1 Ryhmien väliset erot taustoissa ja käsityksissä

Ennen kuin selvitettiin taustamuuttujien vaikutuksia lasten asenteisiin ja arvoihin, tarkasteltiin kokonaiskuvan saamiseksi eroja eri taustamuuttujien välillä sekä taustamuuttujien ja lasten ympäristöön liittyvien käsitysten välillä. Luontoon liittyvien harrastusten määrässä oli eroja sukupuolten välillä, sillä pojat harrastivat tyttöjä enemmän kalastusta tai metsästystä (p-arvo 0,002) kun taas tyttöjen keskuudessa suosituimpia luontoon liittyviä harrastuksia olivat pihan tai puutarhan hoito, marjastus tai sienestys sekä lintujen tai muun luonnon tarkkailu tai luonnon valokuvaus (p-arvot 0,001, 0,009 ja 0,012). Vastaajien luontoon liittyvissä harrastuksissa ei ollut eroja kaupunki- ja maaseutu-ympäristössä asuneiden kesken.

Selkeä ero sukupuolten välillä oli harrastusten lisäksi erilaisessa valmiudessa toimia ympäristön hyväksi. Naiset ovat aiemmissakin tutkimuksissa sekä uskoneet miehiä enemmän yksilöihmisen vaikutusmahdollisuuksiin että hyväksyneet ympäristön hyvinvoinnin vaatimat elämäntapojen muutokset miehiä paremmin (Tulokas 1990, 42). Tässä tutkimuksessa tytöt olivat poikia enemmän sitä mieltä, että tavallinen ihminen voi vaikuttaa ympäristön tilaan (kysymys 5, p-arvo 0,042) ja he vastasivat myös poikia useammin olevansa valmiita toimimaan ympäristöystävällisesti, vaikka eivät tiedä, toimivatko muut ihmiset niin (kysymys 37, p-arvo 0,034). Tyttöjen suurempaa halua toimia ympäristön hyväksi tuki myös sukupuolten välinen ero kysymyksessä vastaajien valmiudesta toimia ympäristöystävällisesti myös siinäkin tapauksessa, että siitä aiheutuu heille vaivaa (kysymys 41, ero erittäin merkitsevä, p-arvo 0,000). Näissä kysymyksissä ilmenneet erot näkyvät taulukosta 7. Huomattavaa on myös se, että kaikissa näissä kysymyksissä poikien prosenttiosuus ”en osaa sanoa” -vaihtoehdon valinneiden kohdalla oli

vähintään kymmenen prosenttiyksikköä suurempi kuin tyttöjen. Poikien oli siis tyttöjä vaikeampi muodostaa mielipidettään tässä kysytyissä asioissa.

TAULUKKO 7. Sukupuolten väliset erot uskossa tavallisen ihmisen vaikutusmahdollisuuksiin sekä omassa valmiudessa ympäristöystävälliseen toimintaan.

		Täysin ja jokseenkin samaa mieltä	En osaa sanoa	Täysin ja jokseenkin eri mieltä
”Tavallinen ihminen ei voi tehdä paljonkaan ehkäistäkseen ympäristön tilan huononemista”	Tytöt	25,8 %	8,1 %	66,1 %
	Pojat	40,0 %	18,5 %	41,6 %
”Olen valmis toimimaan ympäristöystävällisesti vaikka en tiedä, toimivatko muut ihmiset niin”	Tytöt	75,8 %	17,7 %	6,4 %
	Pojat	59,4 %	29,7 %	11,0 %
”En ole valmis toimimaan ympäristöystävällisesti jos siitä aiheutuu minulle vaivaa”	Tytöt	6,4 %	12,9 %	80,7 %
	Pojat	19,7 %	27,3 %	53,0 %

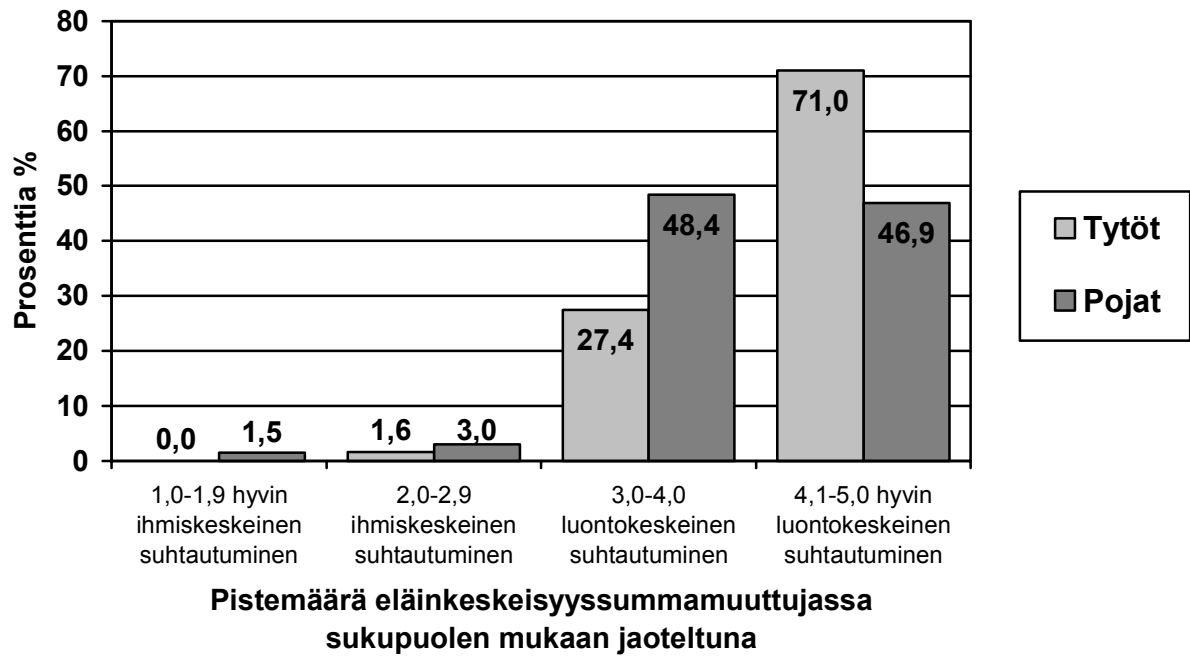
Tyttöjen tapaan myös maaseutukouluja käyvät vastaajat olivat muita valmiimpia toimimaan ympäristöystävällisesti siitä aiheutuvasta vaivasta huolimatta (kysymys 41, p-arvo 0,031). Kaupunkikouluja käyvät vastaajat olivat puolestaan maaseutu ympäristössä asuneita enemmän sitä mieltä, että ihminen ei tarvitse luontoa juuri muuhun kuin raaka-aineeksi (kysymys 40, p-arvo 0,003). Kerrostalossa asuvat taas uskoivat omakoti- ja rivitalojen asukkaita enemmän tavallisen ihmisen mahdollisuuteen ehkäistä ympäristön tilan huononemista (kysymys 5, p-arvo 0,013). Erilaisen vastauksen kotien kierrätystottumuksiin antaneet erosivat toisistaan kahdessa taustakysymyksessä. Ne, joiden kotona kierrätettiin heidän vastauksensa mukaan paljon, olivat muita useammin olleet samaa mieltä luonnon hyvinvoinnin vaikutuksesta ihmisten hyvinvointiin (kysymys 36, p-arvo 0,001) sekä omasta valmiudestaan toimia ympäristöystävällisesti muiden siitä huolimatta, että eivät tiedä toimivatko muut ihmiset niin (kysymys 37, p-arvo 0,038). Jonkin verran kierrättävät olivat olleet toiseksi samanmielisimpiä kummassakin kysymyksessä. Vastaajien käsityksissä kotien kierrätystottumuksista ei ollut eroa kaupunki- ja maaseutukoulujen oppilaiden kesken. Partiota harrastaneet puolestaan kokivat muita vahvemmin ihmisen yhteyden luonnon kanssa (kysymys 39, p-arvo 0,004) sekä näkivät muita useammin luonnon huonon tilan (kysymys 3, p-arvo 0,018) ja olivat valmiimpia yksilöihmisinä toimimaan sen parantamiseksi (kysymykset 5 ja 41, p-arvot 0,014 ja 0,047). On kuitenkin muistettava, että kyselyyn annettujen vastausten perusteella ei voida tehdä johtopäätöksiä syy-seuraus-suhteiden suunnasta. Esimerkiksi partion kaltainen harrastus, jonka yhtenä päämääränä on vahvistaa harrastajiensa sidettä luontoon, ei

välttämättä yksin ole näiden ympäristön kannalta positiivisten vastausten aiheuttaja, sillä tällaisen harrastuksen pariin saattavat hakeutua sellaiset lapset, jotka ovat jo valmiiksi muita kiinnostuneempia toimimaan luonnossa tai joiden kotona kannustetaan tämän suuntaiseen toimintaan.

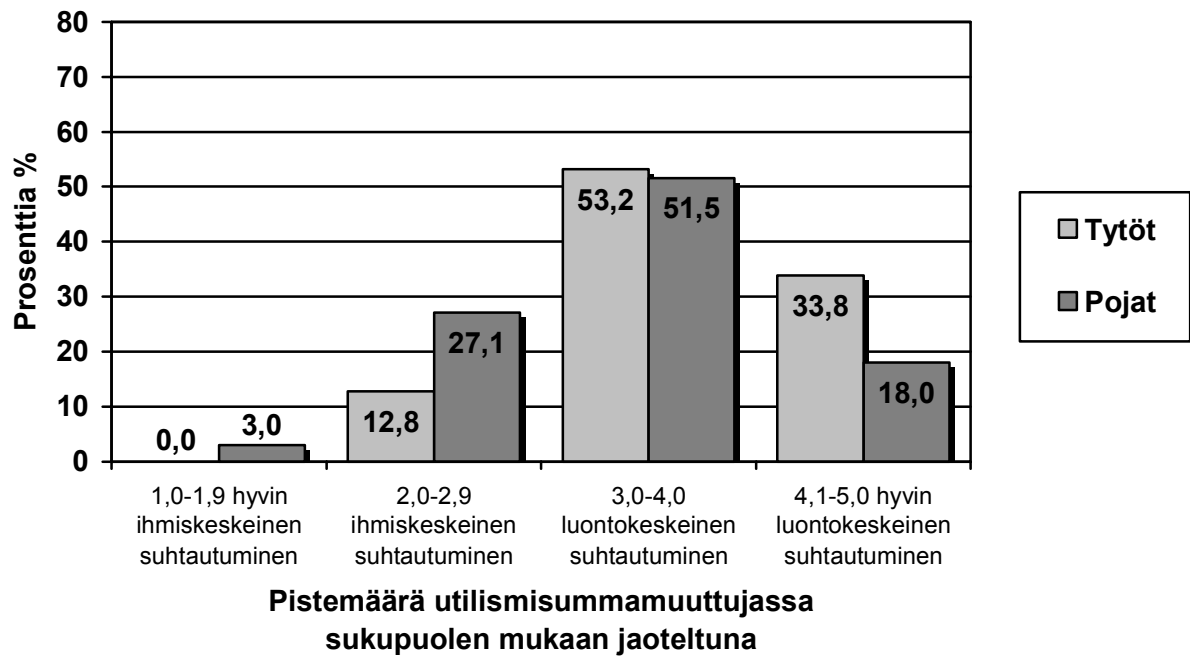
Vastauksista tutkittiin myös miten se, millaisena vastaajat pitävät tavallisen ihmisen vaikutusmahdollisuuksia ympäristön tilaan (kysymys 5) vaikutti heidän valmiuteensa toimia ympäristöystävällisesti. Ne vastaajat, jotka uskoivat yksilöiden vaikutusmahdollisuuksiin olivat myös muita valmiimpia toimimaan ympäristön hyväksi, vaikka eivät tiedä toimivatko muut niin (kysymys 37, p-arvo 0,034) tai siitä huolimatta, että siitä aiheutuu heille vaivaa (kysymys 41, p-arvo 0,008). Nämä vastaukset olivat siis suureksi osaksi hyvin johdonmukaisia, mutta niiden lisäksi löytyi sellainen ryhmä (8,5 prosenttia vastaajista), jotka olivat vastanneet olevansa täysin samaa mieltä väitteen ”Tavallinen ihminen ei voi tehdä paljonkaan ehkäistäkseen ympäristön tilan huononemista” kanssa, mutta olivat silti valmiita toimimaan ympäristöystävällisesti tietämättä toimivatko muut niin. He olivat siis valmiita ympäristöystävälliseen toimintaan ilman että uskoivat sillä olevan varsinaista vaikutusta ympäristön tilaan.

5.4.2 Ryhmien väliset erot luontoasenteissa

Tytöt ja pojat olivat olleet hyvin samaa mieltä elämäkeskeistä luontoasennetta koskeneessa summamuuttujassa, mutta muissa summamuuttujissa ilmeni tilastollisesti merkitseviä eroja sukupuolten välillä. Tytöt olivat poikia enemmän eläin- ja ekosysteemikeskeisen luontoasenteen kannalla (p-arvot 0,018 ja 0,014) kun poikien vastaukset puolestaan toivat esiin utilistisempia arvoja kuin tyttöjen (p-arvo 0,006). Selvimmin erot olivat havaittavissa eläinkeskeisyyden ja utilismin kohdalla. Kuten kuviosta 9 käy ilmi, tytöt olivat poikia useammin ottaneet eläinkeskeisyydessä hyvin luontokeskeisen kannan, kun poikien vastaukset jakautuivat tasaisesti luontokeskeisen ja hyvin luontokeskeisen suhtautumisen välille. Utilismia koskeneessa summamuuttujassa, jonka eroja on kuvattu kuviossa 10, pojat olivat kannattaneet tyttöjä useammin ihmiskeskeistä suhtautumistapaa kun tytöt puolestaan olivat poikia useammin suhtautuneet utilistisen asenteen ajatuksiin hyvin luontokeskeisesti.

KUVIO 9. Sukupuolten väliset erot eläinikeskeisen asenteen kannatuksessa.

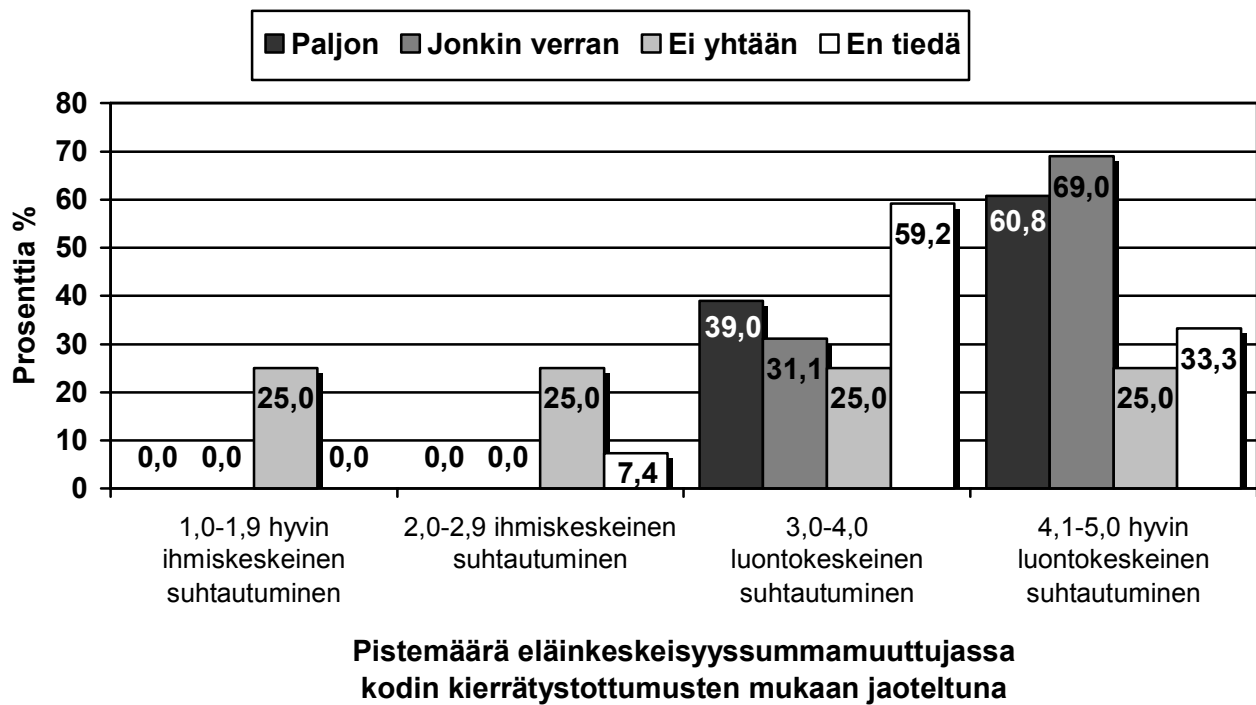

KUVIO 10. Sukupuolten väliset erot utilistisen asenteen kannatuksessa.

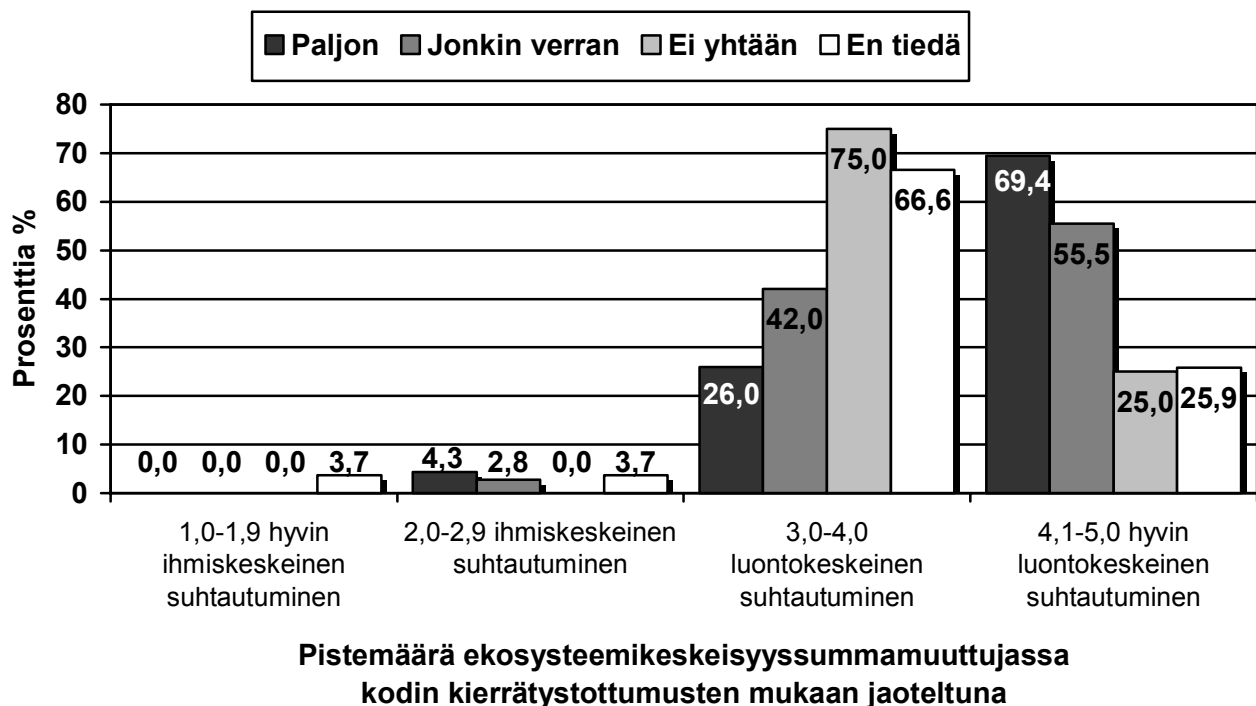
Myös asennevalintakysymyksessä pojat olivat valinneet utilistisen lauseen ”Ihmiset voivat käyttää luontoa juuri niin kuin he haluavat” tyttöjä useammin (p-arvo 0,034). Utilistisen asenteen kannattaminen näyttäisi siis olevan yleisempää poikien keskuudessa kun tytöt kannattavat hieman useammin luontokeskeisiä asenteita. Ympäristöarvojen kannattaminen on myös aiempien tutkimusten mukaan ollut systemaattisesti suositumpaa naisten keskuudessa (Uusitalo 1986, 127) kun miehet ja pojat ovat puolestaan tuoneet esille tieto- ja tekniikkapainotteisempaa asennetta luontoon (Järvikoski & Numminen 1987, 457; Tulokas 1990, 42).

Maaseutu- ja kaupunkikoulujen tai eri oppikirjoja käyttäneiden koulujen välillä eroja ei summamuuttujissa ollut, mutta käytetty oppikirja toi asennevalinnassa esiin eroja siinä, miten tärkeänä nähtiin eläinten kivuton kohtelu. WSOY:n oppikirjaa käyttäneiden (Korkeakosken ja Metsolan koulun) oppilaat olivat valinneet eläinkeskeisen asenteen Otavan kirjaa käyttäneitä useammin (p-arvo 0,026). Metsolan koulussa, josta tutkimukseen osallistui kaksi luokkaa, ilmeni summamuuttujissa lisäksi luokkien välisiä eroja utilismin kannatuksessa (p-arvo 0,029) kun toinen luokista oli ollut useammin utilististen arvojen puolella. Kumpikin luokka oli käyttänyt samaa oppikirjaa. Arvovalinnassa utilistisen arvon kannalle olivat muita useammin päätyneet sellaiset vastaajat, joiden mielestä luonnon hyvinvoinnilla ei ole vaikutusta ihmisen hyvinvointiin (kysymys 36, ero erittäin merkitsevä, p-arvo 0,000). Omakoti- ja rivitalossa asuneet vastaajat olivat puolestaan kerrostalossa asuneita enemmän luonnon kokonaisuuden hyvinvoinnin kannalla, sillä summamuuttujissa he olivat kannattaneet ekosysteemikeskeistä luontoasennetta kerrostalossa asuneita useammin (p-arvo 0,043). Kerrostalossa asuneet olivat taas kannattaneet utilistisempia arvoja (p-arvo 0,012). Lisäksi summamuuttujissa lemmikinomistajat olivat muita useammin olleet eläin- ja elämäkeskeisyyden kannalla (p-arvot 0,024 ja 0,043). Lemmikinomistajat näyttäisivät siis tuntevat muita helpommin sympatiaa niin eläimiä kuin myös muuta elollista luontoa kohtaan.

Vastaajien käsitys kotinsa kierrätystottumuksista loi ryhmien välisiä eroja kahteen summamuuttujaan. Eläin- ja ekosysteemikeskeisyys (p-arvot 0,001 ja 0,024) olivat sellaisia summamuuttujia, jotka olivat jakaneet mielipiteitä kierrätystottumusten perusteella. Kuten kuvioista 11 ja 12 voi nähdä, olivat ne vastaajat, joiden kotona kierrätettiin paljon tai jonkin verran suhtautuneet muita selvästi useammin hyvin luontokeskeisesti sekä eläinkeskeisyyttä (kuvio 11) että ekosysteemikeskeisyyttä (kuvio 12) koskeneisiin summamuuttujiin. Kodin asenteiden luontomyönteisyys, josta merkinä voidaan pitää kodin kierrätystottumuksia ja lasten tietoisuutta niistä, näyttäisi siis tämän mukaan kertovan myös lasten luontomyönteisemmistä asenteista eläinkeskeisyyden ja ekosysteemikeskeisyyden kohdalla. Valtaosa niistä, jotka olivat vastanneet etteivät tiedä kotinsa kierrätystottumustensa laajuudesta, olivat puolestaan suhtautuneet kyseisiin summamuuttujiin luontokeskeisesti.

KUVIO 11. Erot eläinkeskeisyyssummamuuttujan kannatuksessa jaoteltuna taustakysymyksen ”Kotonani kierrätetään (1) paljon (2) jonkin verran (3) ei yhtään (4) en tiedä.” mukaan.

KUVIO 12. Erot ekosysteemikeskeisyyssummamuuttujan kannatuksessa jaoteltuna taustakysymyksen ”Kotonani kierrätetään (1) paljon (2) jonkin verran (3) ei yhtään (4) en tiedä.” mukaan.

Myös vastaajien luontoon liittyvät harrastukset muodostivat ryhmiä, joiden kannattamat asenteet erosivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi. Lintujen tai muun luonnon tarkkailu tai luonnon valokuvaus sekä marjastus tai sienestys näyttäisivät vaikuttavan eniten vastaajien arvoihin, sillä nämä luontoharrastukset taustamuuttujina eroja oli jokaisessa summamuuttujassa (p-arvot 0,001-0,045). Eroja ilmeni siten, että näitä usein harrastavat erottuivat selvästi omaksi ryhmäkseen kannattaen jokaisessa summamuuttujassa luontokeskeisiä arvoja. Kyseisiä harrastuksia joskus harrastavat olivat arvoiltaan luontokeskeisempiä kuin ne, jotka eivät niitä harrastaneet, mutta joskus harrastavien vastaukset olivat kuitenkin valtaosassa summamuuttujia lähempänä ei-harrastavien vastauksia kuin usein harrastavien. Pihan tai puutarhan hoitoa harrastavilla eroa ei ollut ekosysteemikeskeisyyden kohdalla, mutta muissa summamuuttujissa pihaa tai puutarhaa hoitavat arvottivat vastuksissaan luonnon korkeammalle kuin ne, joilla ei tällaista harrastusta ollut (p-arvot 0,001-0,007). Tässä tosin erot joskus ja usein harrastavien välillä olivat pienemmät kuin edellä ja ei-harrastavat erottuivat selvemmin omaksi ryhmäkseen vähemmän luontokeskeisine asenteineen. Asennevalintakysymyksessä pihan tai puutarhan hoitoa usein harrastavat olivat puolestaan muita useammin valinneet tärkeäksi ekosysteemikeskeisyyttä kuvanneen lauseen ”Koskemattomaa luontoa säilyy mahdollisimman paljon”, mikä on ristiriitaista summamuuttujissa ilmenneisiin eroihin nähden. Myös se, että pihan tai puutarhan hoitoa harrastavat olivat asennevalinnassa nimenomaan koskemattoman luonnon säilyttämisen kannalla, on hieman ristiriitaista heidän harrastukseensa nähden.

Luonnossa liikkumisen määrä puolestaan näyttäisi vastaajien keskuudessa olevan suoraan verrannollinen vastaajien luontomyönteisiin asenteisiin elämä- ja ekosysteemikeskeisissä asenteissa (p-arvot 0,001 ja 0,000), sillä näihin summamuuttujiin annettujen vastausten luontomyönteisyys näyttäisi lisääntyvän sitä mukaa, mitä enemmän vastaaja liikkuu luonnossa. Ne vastaajat, jotka eivät harrastaneet lainkaan luonnossa liikkumista olivat asennevalinnan edessä valinneet luonnossa liikkujia useammin utilistisen arvon (p-arvo 0,001). Se, harrastiko vastaaja luonnossa liikkumista usein vai joskus ei tuottanut tilastollisesti merkitsevää eroa tässä kysymyksessä. Luonnossa liikkumisella näyttäisi siis olevan vaikutusta asenteiden luontokeskeisyyteen. Muut kysytyt luontoharrastukset eivät aiheuttaneet ryhmien välisiä eroja, mutta muista harrastuksista eroja etsittiin selvästi luontoon tai eläimiin liittyvistä harrastuksista, joita olivat partio ja ratsastus. Ratsastusta harrastaneet olivat valinneet muita eläin- ja eläin- ja eläin- että ekosysteemikeskeisen näkemyksen kannalla (p-arvot 0,010, 0,008 ja 0,026), mutta jälleen on muistettava olla tekemättä johtopäätöksiä syy-seuraus-suhteiden suunnasta. Luonnontieteellinen aine lempi kouluaineiden joukossa ei erottanut ryhmien asenteita.

Mystisten elementtien kokeminen luonnossa oli sukupuoleen sitoutunutta, tyttöjen keskuudessa vahvempaa kuin pojilla. Tytöt olivat olleet poikia samanmielisempiä sekä kysymyksessä ”Luontoon mennessäni haluan kokea yhteyttä luonnon kanssa” (p-arvo 0,036) että kysymyksessä ”Luonnossa on jotain jumalallista ja pyhää” (p-arvo 0,001). Tämän lisäksi vahvemmin ihmisen yhteyden luonnon kanssa kokivat luonnossa liikkuvat, marjastavat ja sienestävät, luontoa tarkkailevat vastaajat sekä ne, jotka omistavat lemmikin tai harrastavat partiota (p-arvot 0,016; 0,002; 0,020; 0,014 ja 0,049). Luonnon pyhänä kokeminen oli puolestaan suhteessa metsästyksen ja kalastukseen, jonka harrastajat eivät kokeneet luontoa pyhänä, sekä luonnon tarkkailuun, jota harrastavat löysivät luonnosta mystisiä elementtejä muita useammin (p-arvot 0,032 ja 0,011).

Humanismia koskeneissa kysymyksissä sekä omakoti- ja rivitaloasujat että partiota harrastaneet olivat muita enemmän samaa mieltä kysymyksen ”Tulee pyrkiä pois tarpeettomasta luonnonvarojen kuluttamisesta” kanssa (p-arvo molemmissa 0,022). Lisäksi partiota harrastaneet näkivät luonnossa muutakin kuin hyötyarvoja (kysymys 20, p-arvo 0,035) ja ratsastusta harrastaneet olivat olleet muita tilastollisesti enemmän luonnon kauneuden huomioimisen tärkeyden kannalla (kysymys 23, p-arvo 0,043). Humanistisen arvovalinnan kannalle olivat puolestaan useammin kallistuneet ne, jotka uskoivat tavallisen ihmisen voivan vaikuttaa ympäristön tilaan (kysymys 5, p-arvo 0,028). Usein luonnossa liikkuvat olivat muita selvästi valmiimpia karsimaan turhaa luonnonvarojen kulutusta sekä tarvittaessa säätelemään ympäristöystävällistä käyttäytymistä laeilla ja määräyksillä (kysymykset 24 ja 31, p-arvot 0,012 ja 0,032). Pihaa tai puutarhaa hoitavat painottivat puolestaan luonnon säilyttämisen tärkeyttä juuri elinympäristön viihtyisyyden vuoksi (kysymys 15, p-arvo 0,024).

Summamuuttujia ja niissä mahdollisesti ilmeneviä ryhmien välisiä eroja tarkasteltiin myös siitä näkökulmasta, mitä luontoasenteita vastaajat olivat valinneet asennevalintakysymyksessä. Humanistisen asenteen tärkeimpiin valinnet olivat muita useammin kannattaneet summamuuttujissa ekosysteemikeskeistä luontoasennetta (p-arvo 0,011), mikä ei ole kovin johdonmukaista humanismille tyypilliselle ajattelulle. Toinen asennevalinta, joka tuotti mielipideeroja, oli utilistisen asenteen valitseminen. Utilismin valinneiden asenteet näyttäisivät olevan hyvin johdonmukaisia, sillä heidän suhtautumisensa oli muita ihmiskeskeisempää kaikissa summamuuttujissa (erot erittäin merkitseviä, p-arvot kaikissa 0,000). Taulukosta 8 näkyy selvästi, että luontokeskeisten asenteiden summamuuttujissa utilismin valinneiden vastaukset painottuvat pääasiassa ihmiskeskeisen ja luontokeskeisen suhtautumisen alueille kun taas niiden vastaajien suhtautuminen, jotka eivät olleet valinneet utilismia, oli pääasiassa luontokeskeistä ja hyvin luontokeskeistä.

TAULUKKO 8. Erot summamuuttujien kannatuksessa sen mukaan, onko valinnut vastaaja asennevalintakysymyksessä utilistisen asenteen vai ei.

SUMMA- MUUTTUJA	ASENNE- VALINTA	PISTEMÄÄRÄ SUMMAMUUTTUJASSA			
		1,0-1,9 hyvin ihmis- keskeinen suhtautuminen	2,0-2,9 ihmis- keskeinen suhtautuminen	3,0-4,0 luonto- keskeinen suhtautuminen	4,1-5,0 hyvin luonto- keskeinen suhtautuminen
ELÄIN- KESKEISYYS	Utilismi	0,0 %	18,2 %	72,4 %	9,1 %
	Ei utilismia	0,8 %	0,8 %	34,7 %	63,6 %
ELÄMÄ- KESKEISYYS	Utilismi	9,1 %	27,3 %	63,7 %	0,0 %
	Ei utilismia	0,0 %	5,0 %	47,4 %	47,4 %
EKOSYSTEEMI- KESKEISYYS	Utilismi	9,1 %	18,2 %	72,8 %	0,0 %
	Ei utilismia	0,0 %	0,8 %	44,0 %	55,0 %
UTILISMI	Utilismi	9,1 %	36,4 %	54,6 %	0,0 %
	Ei utilismia	0,8 %	19,4 %	51,1 %	27,7 %

Kuten taulukosta 8 käy ilmi, utilismissummamuuttujassa erot olivat hyvin samankaltaisia. Siinä tosin ne vastaajat, jotka eivät olleet valinneet utilistista asennetta, olivat suhtautuneet ihmiskeskeisemmin kuin muissa summamuuttujissa. Huomattavaa oli lisäksi näiden ryhmien välillä kaikissa summamuuttujissa ilmenneet suuret erot hyvin luontokeskeisen suhtautumisen kohdalla. Utilistisen asenteen selkeä johdonmukaisuus ja selvä ero muista asenteista kävivät ilmi myös verrattaessa asennevalintoja yksittäisiin tutkimuskysymyksiin (ks. luku 5.2.2).

Erilaisten kahden asenteen yhdistelmien valinneiden välillä oli tilastollisesti merkitsevää eroa kaikkien muiden paitsi eläinkeskeisyyssummamuuttujan vastauksissa. Muissa kolmessa summamuuttujassa omaksi selvästi muista erilliseksi ryhmäkseen, kaikkein ihmiskeskeisimpien asenteiden kannattajiksi erottuivat ne vastaajat, jotka olivat valinneet asenneyhdistelmän utilismi ja eläinkeskeisyys (p-arvot 0,007-0,037). Myös tämä tukee niin summamuuttujissa kuin asennevalinnoissakin havaittua tulosta siitä, että utilistisen asenteen omaavat poikkeaa mielipiteiltään selvästi muista ikätovereistaan ja että heidän asenteensa luontoa kohtaan ovat kaikkein selvimmin ja johdonmukaisimmin kiinnittyneitä yhden tietyn asenteen kannattamiseen. Utilismi on tosin muodostetuista summamuuttujista ainoa ihmiskeskeinen, mutta tarkasteltaessa mystismia ja humanismia koskeneita kysymyksiä, eivät erot ole missään muussa yhteydessä yhtä selkeitä ja usein toistuvia. Utilismi oli lisäksi ainoa summamuuttuja, jossa ilmeni selkeä johdonmukaisuus kahden asenteen yhdistelmien valinneiden välillä.

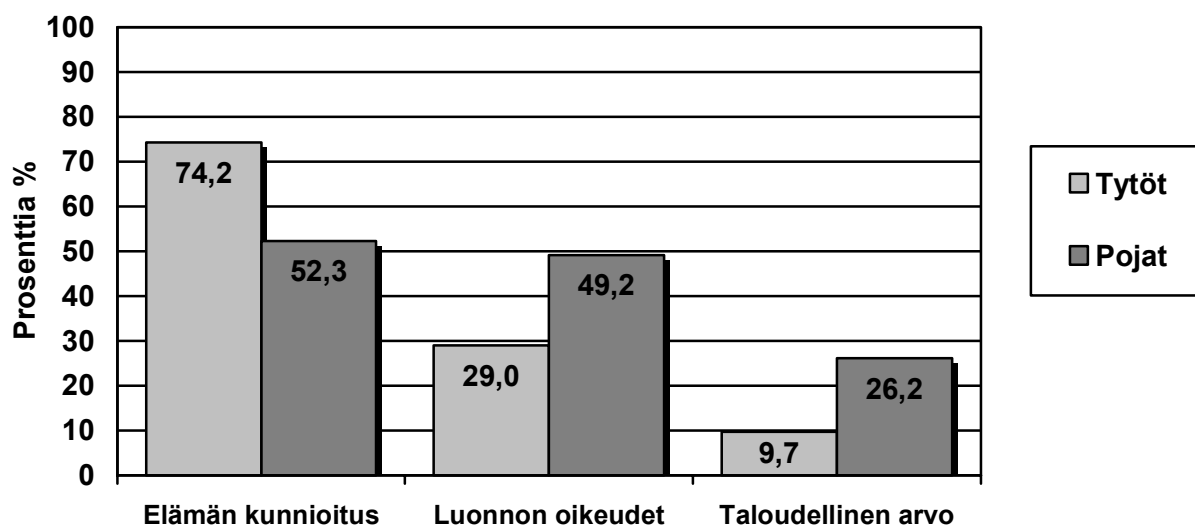
Eroja summamuuttujien kartoittamissa luontoasenteissa verrattiin myös sen mukaan, millaisia arvoja vastaajat olivat valinneet arvoja käsitelleessä valintakysymyksessä. Luonnon esteettisen ja ajanvietteellisen arvon, luonnon oikeuksien tai konservatismiin valitseminen ei aiheuttanut eroja summamuuttujissa, mutta preservationistisen arvonaikokulman valinneet olivat muita enemmän elämäkeskeisyyden kannalla (p-arvo 0,046). Muut arvovalinnat olivat jakaneet enemmän vastaajien mielipiteitä summamuuttujissa kysytyihin asenteisiin. Ne vastaajat, jotka olivat valinneet luonnon elämää ylläpitävän arvon, olivat eronneet muista kaikissa muissa summamuuttujissa paitsi eläinikeskeisyydessä. He valinneet olivat olleet asenteiltaan muita elämä- ja ekosysteemikeskeisempiä sekä kannattaneet muita vähemmän utilistisen asenteen ajatuksia (p-arvot 0,005, 0,015 ja 0,036). Elämänarvo puolestaan oli erottanut sen valinneet vastaajat muista kaikissa summamuuttujissa. Elämän kunnioittamista tärkeänä pitävät olivat kaikissa summamuuttujissa muita vastaajia luontokeskeisempien asenteiden kannalla. Pienin ero elämän kunnioittamisen valinneilla muihin vastaajiin nähden oli kuitenkin elämäkeskeisyyden kohdalla (p-arvo 0,043, muissa 0,000-0,001), jossa elämänarvon kannattajien juuri olisi pitänyt erota muista selvimmin. Luonnon taloudellisen arvon kannattajat olivat niinkään erottuneet kaikissa summamuuttujissa (erot erittäin merkitseviä, p-arvo kaikissa 0,000), mutta heidän asenteensa olivat loogisesti täysin vastakkaisia elämänarvon valinneisiin nähden: luonnon taloudellisen arvon valinneet olivat muita selvästi vähemmän niin eläin-, elämä- kuin ekosysteemikeskeisenkin asenteen kannalla ja kannattivat muita selvästi enemmän utilistista asennetta. Samat erot olivat havaittavissa myös tieteellisen arvon valinneiden kohdalla, jossa eroa ei tosin ollut elämäkeskeisyyssummamuuttujassa (p-arvot utilismi 0,048 ja eläinikeskeisyys 0,044). Tieteellisen arvon valinneiden suurta vastustusta juuri ekosysteemikeskeistä luontoasennetta kohtaan (p-arvo 0,002) voidaan pitää loogisena, sillä luonnon kulkuun puuttumattomuutta peräänkuuluttava ekosysteemikeskeisyys ei jätä tilaa tieteelliselle toiminnalle luonnossa.

Kuten summamuuttujia myös mystismiä ja humanismia tarkasteltiin vertaamalla asenne- ja arvovalintoihin annettujen vastausten vaikutuksia mystismiä ja humanismia koskeneiden kysymysten vastauksiin. Mystismissä eroja tuotti ainoastaan utilismivalinta: utilismin valinneet olivat muita haluttomampia kokemaan yhteyttä luonnon kanssa (kysymys 12, p-arvo 0,028). Sama näkyi myös taloudellisen arvon valinneissa (p-arvo 0,000). Lisäksi taloudellisen arvon valinneet kokivat muita selvästi vähemmän luonnon jumalallisena ja pyhänä (kysymys 28, p-arvo 0,000). Asenne- ja arvovalintojen vaikutus mystismiä koskeneisiin kysymyksiin oli siis varsin johdonmukainen. Humanismia koskeneisiin kysymyksiin eroja tuottivat humanistinen ja utilistinen arvovalinta. Sekä ne vastaajat, jotka olivat valinneet humanistisen asenteen, että sellaiset vastaajat, jotka eivät olleet valinneet utilistista asennetta tahtoivat kummatkin johdonmukaisesti pyrkiä pois

turhasta luonnonvarojen kulutuksesta (kysymys 24, p-arvot 0,050 ja 0,001). Myös taloudellisen arvon valitsematta jättäneet olivat tätä mieltä (p-arvo 0,001). Humanistinen ajatus luonnon olemassaolosta vain ihmisen tarpeisiin oli kannatetumpaa sellaisten vastaajien keskuudessa, jotka olivat valinneet utilistisen asenteen (kysymys 20, p-arvo 0,000) sekä sellaisten, jotka eivät olleet valinneet elämän kunnioittamista mutta olivat luonnon esteettisen tai taloudellisen arvon kannalla (p-arvot 0,029, 0,036 ja 0,000). Humanistinen ajanvietteellinen arvovalinta ei tuottanut eroja humanismikysymyksissä, mutta preservationistisen arvon kannalla olleet olivat muita enemmän muiden ihmisten viihtyisän elinympäristön säilyttämisen kannalla (kysymys 15, p-arvo 0,018) ja esteettisen arvon valinneet humanistisen liberalismiin puolella (kysymys 31, p-arvo 0,037). Esteettisen arvon valinneet eivät kuitenkaan eronneet muista luonnon muokkauksen estetiikkaa käsitelleessä kysymyksessä, mikä on hieman ristiriitaista (kysymys 23). Voidaan siis sanoa, että myös humanismikysymyksiin annetut vastaukset olivat varsin johdonmukaisia siihen nähden, miten asenne- ja arvovalinnat vaikuttivat humanismia koskeneiden kysymysten vastauksiin.

5.4.3 Ryhmien väliset erot arvoissa

Kuten kuviosta 13 nähdään, pojat olivat valinneet tyttöjä useammin suojelun perusteeksi luonnon taloudellisen arvon (p-arvo 0,016), mikä sopii yhteen asennevalinnan utilistisen arvon painotuksen kanssa, sekä luonnon oikeuden olla olemassa (p-arvo 0,020). Tytöt puolestaan olivat poikia useammin olleet eläinten ja kasvien elämän kunnioittamisen kannalla (p-arvo 0,011), mikä on havaittu myös aiemmin nuoria koskeneessa tutkimuksessa (Järvikoski & Numminen 1987, 457).

KUVIO 13. Sukupuolten väliset erot arvovalinnoissa.

Omakoti- ja rivitalossa asuvat olivat kerrostaloasujia useammin päätyneet kannattamaan eläinten ja kasvien elämän kunnioittamista (p-arvo 0,025) sekä luonnon elämää ylläpitävää arvoa (p-arvo 0,045). Kerrostalossa asuvat puolestaan olivat valinneet useammin luonnon tieteellisen arvon (p-arvo 0,021). Käytettyjen oppikirjojen välillä eroja oli suojeluperustevalinnassa luonnonvarojen säästämässä tuleville sukupolville (konservatismi, p-arvo 0,035), mitä WSOY:n kirjaa käyttäneet vastaajat pitivät Otavan kirjaa käyttäneitä tärkeämpänä. Lisäksi koulujen välistä tilastollisesti merkitsevää eroa (p-arvo 0,009) oli siinä, miten usein luonnon esteettinen arvo oli valittu suojelun perusteeksi. Kaupungissa, pääasiassa omakotitaloalueella sijaitsevaa (Metsolan) koulua käyvät vastaajat olivat valinneet esteettisen arvon selvästi muita useammin, (Pihkoon ja Korkeakosken) maaseutukoulujen vastaajat kaikkein harvimmin. Tätä vahvistaa se, että erot maaseutu- ja kaupunkikoulujen välillä osoittavat kaupunkikoulujen valinneen kyseisen kohdan maaseutukouluja useammin (p-arvo 0,021).

Eroja siinä, millaisia arvoja vastaajat olivat valinneet kaikkein tärkeimmiksi oli myös sen mukaan, millaisia luontoon liittyviä harrastuksia vastaajilla oli. Ne vastaajat, jotka eivät harrastaneet lainkaan luonnossa liikkumista olivat luonnossa liikkujia useammin valinneet luonnon tärkeyden tutkimuskohteena (p-arvo 0,000). Luonnossa liikkumista harrastavat olivat puolestaan harrastajia useammin valinneet kohdan ”Luontoa pitää suojella, koska eläinten ja kasvien elämää pitää kunnioittaa” (p-arvo 0,016). Se, harrastiko vastaaja luonnossa liikkumista usein vai joskus ei tuottanut tilastollisesti merkitsevää eroa näissä kysymyksissä. Lisäksi kalastusta tai metsästystä usein harrastavat olivat valinneet muita ryhmiä selvästi useammin (p-arvo 0,009) luonnon tieteellisen arvon ja marjastusta tai sienestystä joskus harrastavat (p-arvo 0,040) luonnon ajanvietteellisen, mielihyvää tuottavan arvon. Ne, jotka eivät lainkaan hoitaneet pihaa tai puutarhaa olivat useammin valinneet luonnon taloudellisen tai tieteellisen arvon suojeluperusteeksi (p-arvot 0,019 ja 0,002). Luonnon tarkkailulla tai sen valokuvauksella oli myös jotain vaikutusta vastauksiin. Luontoa tarkkailevat valitsivat muita useammin tärkeiksi arvoiksi elämän kunnioittamisen (p-arvo 0,034) sekä luonnon tuottaman mielihyvän (p-arvo 0,049). Luontoa tarkkailemattomat olivat taas valinneet useammin (p-arvo 0,035) luonnon taloudellisen arvon. Erot vastaajien tekemissä arvovalinnoissa näyttäisivät siis olevan hyvin johdonmukaisia heidän luontoon liittyvien harrastustensa kanssa.

Eroja löytyi lisäksi käytettäessä ryhmittelevänä muuttujana sitä, miten vastaajat olivat vastanneet kysymyksiin Suomen ympäristön kunnosta ja luonnon hyvinvoinnin yhteydestä ihmisen hyvinvointiin. Luonnon taloudellisen arvon olivat johdonmukaisesti valinneet useammin ne, jotka olivat olleet täysin samaa mieltä väitteen ”Suomen ympäristö on vielä niin hyvässä kunnossa, ettei siitä tarvitse olla kovin huolissaan” kanssa (p-arvo 0,045). Vastaukset kysymyksessä ”Luonnon

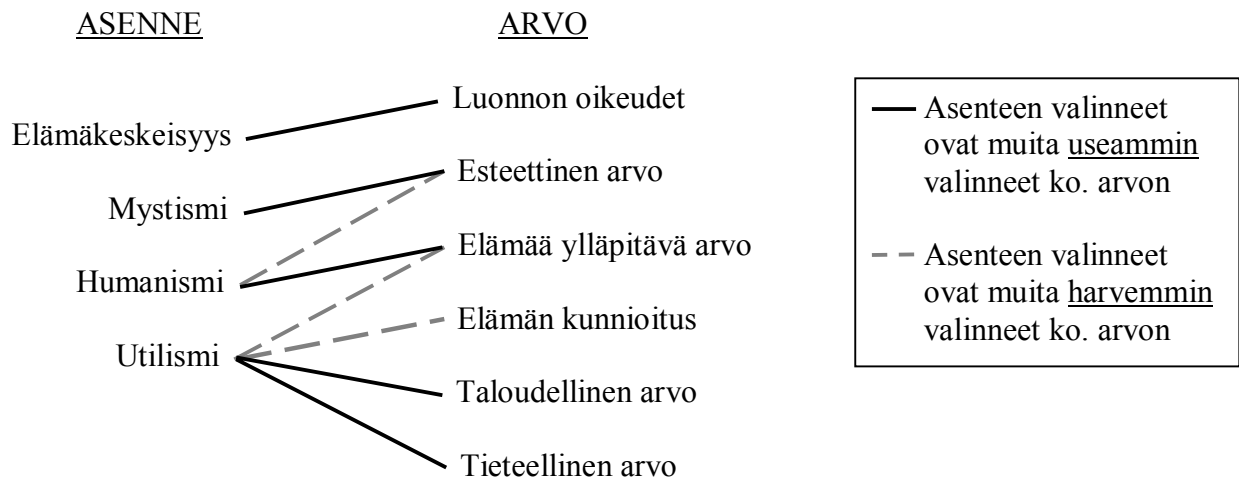
hyvinvointi vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin” olivat jakaneet mielipiteitä siten, että ne, jotka olivat olleet täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteen kanssa olivat kallistuneet useammin elämää ylläpitävän arvon puolelle (p-arvo 0,006).

Mikäli lähestytään äsken esiteltyjä eroja kunkin arvon näkökulmasta, erot näyttävät seuraavanlaisilta. Luonnon taloudellisen arvon kannalla olivat siis useammin olleet pojat, ne jotka eivät harrastaneet luonnon tarkkailua tai puutarhan hoitoa sekä sellaiset vastaajat, joiden mielestä Suomen luonnon kunto ei vaadi huolestumista. Tieteellisen arvon kannalla olivat puolestaan useammin olleet kerrostalossa asuvat vastaajat, sekä ne, jotka metsästäivät tai kalastivat, eivät harrastaneet luonnossa liikkumista tai pitäneet huolta pihasta tai puutarhasta. Lisäksi pojat olivat tyttöjä useammin valinneet konservationistisen luonto luonnonvaroina –arvon. Luonnon esteettinen arvo oli ollut tärkeämpi kaupunkikoulujen oppilaille, erityisesti keskustan läheisen (Metsolan) omakotitaloalueen koulun oppilaille. Luonnon tarkkailua sekä marjastusta tai sienestystä harrastaneet olivat puolestaan päätyneet muita useammin valitsemaan luonnon mielihyvää tuottavan ajanvietteellisen arvon. Elämän kunnioittamisen tärkeimpien arvojen joukkoon valinneet olivat useammin olleet tyttöjä, asuneet omakoti- tai rivitalossa, harrastaneet luonnossa liikkumista tai luonnon tarkkailua. Luonnon elämää ylläpitävä arvo oli tärkeämpi omakoti- ja rivitalossa asuneille sekä niille, jotka olivat olleet muita vahvemmin sitä mieltä, että luonnon hyvinvoinnilla on vaikutusta ihmisen hyvinvointiin. Luonnon olemassaolo-oikeus oli puolestaan ollut tärkeää pojille.

Niemelän arvojaottelun mukaisissa kysymyksissä tilastollisesti merkitsevää eroa sukupuolten vastausten välillä ilmeni kahdessa kysymyksessä neljästä. Pojat olivat tyttöjä enemmän sitä mieltä, että sekä luonnon toiminnalle tärkeiden että kauniiden kasvi- ja eläinlajien suojeleminen on tärkeämpää kuin muiden lajien (kysymykset 18 ja 35, p-arvot molemmissa 0,002). Pojat siis osoittivat toisessa kysymyksessä tyttöjä enemmän itseisarvoja ja toisessa välineellisiä arvoja.

Eroja vastaajien arvoissa tarkasteltiin myös siitä näkökulmasta, millaisia asennevalintoja he olivat tehneet. Preservationistisen, konservationistisen sekä ajanvietteellisen arvon valitseminen ei eronnut sen perusteella, millaisia asenteita näitä arvoja valinneet olivat pitäneet tärkeimpinä. Muissa arvovalinnoissa ilmenneet erot suhteessa vastaajien asennevalintoihin on havainnollistettu kuviossa 14. Taloudellisen ja tieteellisen arvon olivat johdonmukaisesti muita vastaajia useammin valinneet utilistisen asenteen valinneet (p-arvot 0,000 ja 0,020). Lisäksi utilistisen asenteen valinneet olivat muita harvemmin päätyneet elämän kunnioitukseen ja luonnon elämää ylläpitävään arvoon (p-arvot 0,013 ja 0,023). Elämää ylläpitävän arvon olivat puolestaan muita harvemmin valinneet ne, jotka olivat asennevalinnassa olleet humanismin kannalla (p-arvo 0,008). Tämän lisäksi humanismin valinneet olivat asenteen ajatuksille ristiriitaisesti valinneet muita harvemmin luonnon esteettisen arvon (p-arvo 0,023). Esteettisen arvon muita useammin olivat

puolestaan valinneet mystismiä kannattaneet vastaajat (p-arvo 0,017). Ainoa luontokeskeinen asenne, joka oli aiheuttanut eroja arvovalinnoissa oli elämäkeskeisyys: sen valinneet olivat arvovalinnassa muita useammin olleet luonnon oikeuksien kannalla (p-arvo 0,018). Eläin- ja ekosysteemikeskeisten asenteiden valinneet olivat siis olleet yhtä usein kaikkien annettujen arvojen tärkeyden kannalla.

KUVIO 14. Asenne- ja arvovalintojen väliset yhteydet.

Vastanneiden asenne- ja arvovalinnat näyttäisivät siis olevan hyvin johdonmukaisia keskenään, lukuun ottamatta sitä, että humanistisen asennevalinnan tehneet olivat valinneet esteettisen arvon muita harvemmin. Jälleen kerran voidaan myös havaita, että luontokeskeiset asennevalinnat aiheuttivat hyvin vähän eroja vastaajien kesken kun taas utilistinen asennevalinta tuotti eniten eroja verrattuna sitä kannattaneiden arvovalintoihin.

6 POHDINTA

Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään Kotkan kuudesluokkalaisten luontosuhteita heidän arvoistaan ja asenteistaan käsin. Tutkittaessa lasten luontoasenteita niiden luonto- ja ihmiskeskeisyyden näkökulmasta käsin kävi ilmi, että luontokeskeiset asenteet olivat tutkittujen keskuudessa selvästi ihmiskeskeisiä asenteita suositumpia. Lisäksi luontokeskeisten asenteiden väliset kannatuserot olivat hyvin pieniä. Suosituimmaksi kuitenkin nousi kivuntuntokykyisten olentojen eettistä kohtelua painottava eläinkeskeinen asenne, jonka kannatus oli voimakkaampaa kuin muiden luontokeskeisten asenteiden. Toiseksi suosituin asenne oli luonnon kokonaisuuksien huomioimista painottava ekosysteemikeskeisyys ja kolmantena elämän kunnioittamiseen pohjautuva elämäkeskeinen luontoasenne. Luontokeskeisten asenteiden jälkeen tulivat luontoa ihmisen sivistymisen tarpeisiin hyödyntävä humanismi ja luonnon pyhänä kokemista korostava mystismi, joiden välille ei ollut mahdollista muodostaa selvää järjestystä sen mukaan, kuinka suosittuja ne olivat vastaajien keskuudessa olleet. Sekä humanismi että mystismi olivat kuitenkin enemmän kannatettuja kuin kolmas ihmiskeskeinen asenne, utilismi. Utilistinen luontoasenne, jossa luonto nähdään vailla eettistä suhdetta olevana, vapaasti käytettävänä resurssina ihmisen haluihin ja tarpeisiin, oli saanut kaikkein vähiten kannatusta tutkittavien keskuudessa. Utilismissa näkyi selvästi vastaajien taipumus ajatella pääasiassa asenteelle päinvastaisella tavalla, siis luontokeskeisesti. Utilismin yhteydessä luontokeskeinen asennoituminen ei kuitenkaan ollut yhtä voimakasta kuin luontokeskeisten asenteiden yhteydessä eli ihmiselle oli jätetty jonkinlainen toimintavalta luonnossa. Utilismisummamuuttuja voikin olla se tekijä, jossa näkyy luontokeskeisten arvojen taustalle mahdollisesti kätkeytyvä ihmiskeskeinen käyttäytymisaikomus.

Tilanne, jossa lasten tuli valita kannattamansa asenteet näiden kuuden asenteen joukosta, vahvasti eläinkeskeisyyden suosiota ja utilismin epäsuosiota. Huomattavaa on, että utilismia kannattaneiden asenteet osoittautuivat tutkimuksessa useaan eri otteeseen kaikkein johdonmukaisimmiksi ja muista eniten poikkeaviksi. Utilistisen asennevalinnan tehneet olivat muissa asenteissa ottaneet ikätovereitaan ihmiskeskeisemmän kannan. Tutkittaessa sitä, millaisia arvoja lapset luonnolle antavat, nousivat itseisarvot tai niihin verrattavissa olevat arvot kuten elämä ylläpitävä arvo, elämän kunnioitus ja luonnon oikeudet kaikkein tärkeimmiksi. Kuten

asenteidenkin kohdalla, kaikkein välineellisimmät ihmiskeskeiset arvot jäivät vähiten valittujen joukkoon. Lasten luontoon liittäminen arvomaailma näyttäisi siis tämän mukaan kestävältä ja eettiseltä, sillä hierarkian perustana olivat luonnon ja elämän itseisarvoinen arvostaminen kun taas välineellisimpiä arvoja pidettiin vähemmän tärkeinä.

Kuten aiemmissakin tutkimuksissa on havaittu (ks. esim. Järvikoski & Numminen 1987; Tulokas 1990; Uusitalo 1986), luontomyönteisyys näyttää tämänkin tutkimuksen mukaan olevan jossain määrin sukupuoleen sitoutunutta, sillä myös kotkalaisten lasten kohdalla havaittiin tyttöjen kannattavan luontokeskeisiä arvoja ja asenteita poikia hieman useammin kun pojat puolestaan asettuivat tyttöjä useammin luonnon hyötykäyttöä ajavien ajatusten taakse. Tytöt ilmaisivat lisäksi poikia suurempaa halua toimia ympäristön hyväksi. Lisäksi havaittiin, että mikäli suopeuden jätteiden kierrättämiseen voidaan ajatella heijastelevan jotain tutkittujen lasten kotien kulutus- ja kierrätystottumusten ympäristöystävällisyydestä (ks. Tulokas 1990, 45), ei voida sanoa, etteikö kotien luontomyönteisillä asenteilla olisi minkäänlaista vaikutusta lasten luontomyönteisiin asenteisiin. Tutkittujen kotkalaislasten keskuudessa ei ilmennyt säännönmukaisia eroja luontosuhteissa erilaisissa ympäristöissä asuneiden kesken, joten tuloksia voinee näin ollen pitää suuntaa-antavina muuallakin kuin tutkitulla paikkakunnalla.

Koska näkemys siitä, että kaikki on olemassa ihmistä varten, on edesauttanut tietynlaisen luontokatsannon kehittymistä, jossa luonto ei ole olemassa kunnioituksen vaan pikemminkin hyödyntämisen kohteena (Passmore 1980, 209), on ihmiskeskeisyydestä tullut yhteiskunnan tasolla vallitseva suhtautumistapa luontoa kohtaan. Tutkittujen lasten arvot ja asenteet olivat kuitenkin tähän nähden varsin luontokeskeisiä. Tästä voitaneen siis päätellä, että lukuun ottamatta sitä pientä erittäin johdonmukaista utilismia kannattanutta joukkoa, luontokeskeinen ajattelu näyttäisi olevan hyvin luontaista tutkittujen lasten luontosuhteille. Kuitenkin kun vertaa tätä varsin luontomyönteistä asenne- ja arvomaailmaa tämän päivän politiikkaan, talouselämään tai yhteiskunnalliseen keskusteluun, on nähtävissä selvä ero näissä suhteissa luontoon. Huomattavaa kuitenkin on, että asenteen epärealistisuus ei tee siitä eettisesti kelvotonta (Pietarinen 1987, 59). Siis vaikka lapset eivät tietäisi keinoja toteuttaakseen luontosuhteensa sisältämiä arvoja ja asenteita jokapäiväisessä elämässään, ei se tarkoita että tuo suhde olisi jotenkin huonompi kuin toteuttamiskelpoisempi luontosuhde. Jatkotutkimuksella voisi pyrkiä selvittämään, eroavatko lasten arvot ja asenteet todella näin selvästi aikuisista ja millaiset asiat ovat vaikuttaneet siihen, että lapsille on syntynyt juuri tällaisia arvoja ja asenteita ja mitä tapahtuu matkalla lapsesta aikuisten maailmaan, kun juuri näissä näyttäisi olevan suuri ero? Millaisia tuloksia saataisiin toistamalla sama tutkimus aikuisväestöllä yleensä tai vaikkapa opettajilla tai poliittisilla päättäjillä? Entä muuttuuko luontosuhde väistämättä aikuistumisen myötä vai alkaako ihminen aikuistuessaan vain

toimimaan vallitsevaksi luulemansa luontoa välineellistävän toimintakulttuurin mukaan, omista edelleen olemassa olevista luontokeskeisistä arvoista ja asenteista huolimatta? Jos tällainen ristiriitaa asenteiden ja toiminnan välillä ilmenee, niin kuinka käsitykset kehittyvät ristiriitatilanteesta eteenpäin ja minkälaiset tekijät niiden kehitykseen vaikuttaa? Entä miten nämä lapsille luontaisilta näyttävät arvot ja asenteet saataisiin säilymään aikuisiksi tultaessa, jotta niillä olisi mahdollisuus tulla yhteiskunnan vallitseviksi arvoiksi ja alettaisiin etsiä keinoja elää ja toimia enemmän niiden mukaisesti? Avaintekijöinä tässä luontosuhteen kehityksessä ovat sosiaaliset normit – ja niitä välittävänä tekijänä kasvatus.

Vaikka luontokeskeisen ajattelun arvellaan lisääntyvän nopeastikin (Pietarinen 1994, 38–39), ei se kuitenkaan automaattisesti tarkoita ympäristöystävällisen käyttäytymisen samantahtista lisääntymistä, sillä luontoarvojen kannatuksen voimakkuus niitä kysyttäessä ei näyttäisi aina ulottuvan ihmisten toimintaan saakka. Voidaan olettaa, että ympäristöasenteiden muodostumisessa ratkaisevassa asemassa on sosiaalista hyvinvointia koskeva tieto, kun taas käyttäytymisen valintaan vaikuttaa ratkaisevasti yksilöllinen hyötyinformaatio (Uusitalo 1986, 58–59). Tämä tarkoittaisi sitä, että tiedon lisääntyessä ei ympäristöystävällinen käyttäytyminen lisääntyisi ilman samanaikaisia tarpeeksi voimakkaita kollektiivisesti järkevää käyttäytymistä tukevia sosiaalisia normeja (Uusitalo 1986, 59). Sosiaaliset normit ovat siis tarpeellisia, jotta ympäristökäyttäytyminen olisi enemmän yhteisten intressien mukaista (Uusitalo 1986, 121). Paradoksaalista on, että samaan aikaan kun korostetaan yksilöllisiä arvoja, riippuu kaikkien hyvinvointi kuitenkin yhä suuremmissa määrin muiden käyttäytymisestä (Uusitalo 1986, 9). Ihmiset ovat usein siinä uskossa, että muut eivät käyttäydy ympäristöystävällisesti, ja kokiessaan, että heidän oma panoksensa menisi näin ollen hukkaan, he eivät itsekään tee niin omien arvojensa ja asenteidensa mahdollisesta luontokeskeisyydestä huolimatta. Omien ympäristötekojen merkityksettömydentunnetta voitaisiin vähentää esimerkiksi antamalla julkisuudessa palautetta enemmistön harjoittamasta ympäristön kannalta järkevästä käyttäytymisestä ja antamalla sekä julkisuudessa että kasvatuksessa enemmän esimerkkejä onnistuneesta ympäristökäyttäytymisestä ja sen tuloksista, jotta ihmiset, kuten he usein tekevät, ottaisivat mallia muiden käyttäytymisestä ja saisivat kokemuksen toimintansa vastavuoroisuudesta (Uusitalo 1992, 66). Vahvojen, ympäristön kannalta parempia ajatus- ja toimintamalleja sisältävien sosiaalisten normien luominen voisi siis olla se tekijä, joka auttaisi ihmisiä toimimaan luontokeskeisten arvojensa ja asenteidensa mukaisella tavalla tietäen, että näillä teoilla on vaikutusta (koska muutkin toimivat niin). Sosiaaliset normit koskien luonnon ja sen ei-inhimillisten olentojen eettistä kohtelua – sitä, mitä luonnon hyväksi on ainakin tehtävä tai mikä ei ainakaan ole sallittua – herättäisivät siis niin yksilöt kuin yhteisötkin toimimaan luonnon ja muun ympäristön hyväksi arkielämässään. Erityisen tärkeää

tällaisten sosiaalisten normien näkyminen olisi liikemaailmassa, politiikassa ja kouluissa, sillä esimerkiksi ne vaikuttavat paljon laajemmalti yhteiskuntaan.

Luontosuhteiden muutostyössä keskeisessä asemassa oleva kasvatusta ei voi välttyä ottamasta kantaa luontoon liitettäviin arvoihin ja asenteisiin sekä niiden aikaansaamaan yleiseen ajattelu- ja toimintakulttuuriin, sillä jos se, että kasvatusta ei ota kantaa, voidaan katsoa nykyisenlaisen asenneilmaston hiljaiseksi hyväksymiseksi. Arvo- ja asennekasvatuksena ympäristökasvatusta on siis haastavan tehtävän edessä pyrkiessään vaikuttamaan lasten ja nuorten arvoihin ympäristön kannalta positiivisella tavalla (Rynning 1992, 71). Arvokasvatuksen yhteydessä ei voida olla ottamatta kantaa moraalisiin kysymyksiin. Ja mikäli on niin, että moraalisiin kuuluu yhteisten sosiaalisten normien ymmärtäminen ja seuraaminen (Aaltola 2004, 98), niin moraalikasvatuksen yhteydessä pitäisi olla jollain tavalla määriteltynä, mitä nämä yhteiset sosiaaliset normit ovat. Arvovapaalle jälkimodernille ajalle tyypillisellä tavalla ympäröivä yhteiskunta pyrkii olemaan sanelematta sitä, mikä on oikein ja hyvää, mutta arvokasvatusta ei voi niin tehdä, vaan se antaa pakostakin – tietoisesti tai tiedostamattaan – kasvatettavilleen pohjan, jolle he omia moraalisia ratkaisujaan perustavat. Arvokasvatuksena ympäristökasvatusta on juuri tällaista ihmisen ja hänen luontosuhteensa dynamiikan tarkastelua, tämän vuorovaikutussuhteen tiedostamista ja tukemista (Ojanen & Rikkinen 1995b, 12–13). Prosessina sen tulisi olla jatkuva ja saada yksilössä aikaan omien tekojensa ja niiden seurausten pohdintaa. Käytännön koulutyössä ympäristökasvatusta vaatii kuitenkin ottamaan kantaa sen tärkeimpiin kysymyksiin siitä, mitä on ihmisten hyvinvointi ja mihin arvoihin elämämme perustuu. (Ojanen & Rikkinen 1995b, 13.) Peilattaessa tämän tutkimuksen tuottamia tuloksia lasten ajattelun luontokeskeisyydestä olemassa olevaan kasvatukselliseen tutkimukseen, ajankohtainen jatkotutkimuksenaihe olisikin selvittää, millaista luontosuhdetta koulun ympäristökasvatusta, sellaisena kuin sitä nyt toteutetaan, edistää ja verrata sitä lasten luontosuhteisiin. Entä millainen luontosuhde on kouluissa toimivilla opettajilla tai opettajankoulutuksen opettajilla ja miten näiden tahojen arvot ja asenteet vaikuttavat niiden oppilaisiin ja opiskelijoihin? Lisäksi ympäristökasvatuksen opetuksen tulevaisuuden kannalta olisi erittäin tärkeää perinpohjaisesti reflektoida opettajaopiskelijoiden ympäristöetiikkaa (Matikainen 1995, 206).

Koska luontokeskeinen asennoituminen tarkoittaa luonnon ja sen ei-inhimillisten olentojen hyvinvoinnin huomioonottamista, toisin sanoen eettisen huolenpidon laajentamista eläin- ja kasviyksilöistä aina ekosysteemien huomioonottoon asti (Vilkkä 1993, 107), ja ihmiskeskeisessä käsityksessä luonto on parhaimmillaan toteuttaessaan mahdollisimman hyvin ihmisen tarpeita (Vilkkä 1998, 32), ei ole ihme, että luonto- ja ihmiskeskeisyys nähdään toistensa vastakohtina. Jotta ihmisen luontosuhteen muuttuminen laajemmalla mittakaavalla olisi mahdollista pitkään

vallinneesta luontoa hallitsevasta ja hyväksikäyttävästä suhteesta suojelevaksi ja hoitavaksi rinnakkaiseloksi, on luonto- ja ihmiskeskeisyys syytä nähdä uudella tavalla. Jotta luontokeskeiset arvot voisivat tulla todella hyväksytyiksi, ne eivät saa olla ristiriidassa ihmiskeskeisten arvojen kanssa, sillä ei voi edellyttää että ihminen toimisi omia intressejään vastaan. Luontokeskeisten arvojen sekä niiden mukaisen toiminnan ja päätöksenteon voimistuminen edellyttäisi siis ihmiskeskeisten arvojen näkemistä uudella tavalla tai ainakin sen ymmärtämistä, että luonnon hyvinvointi ei ole ihmiseltä pois – päinvastoin jo ihmisen oman hyvinvoinnin ja pidemmällä aikavälillä myös lajin elämän jatkumisen vuoksi luonnon huomioonottaminen olisi nimenomaan ihmisen etu. Tämän ymmärtäminen vaatisi sitä, että asioita osattaisiin katsoa pidemmällä tähtäimellä kuin välittömänä henkilökohtaisena (taloudellisena) hyötynä. Ympäristöetiikka, jonka eräänä tehtävänä on kyseenalaistaa vallitsevan etiikan ihmiskeskeisyys (Vilka 1993, 38), voisi olla se asiantuntija ja suunnannäyttäjä, joka auttaisi näkemään asiat uudessa, laajemmassa valossa. Luonnon suojelemisesta ihmisen suojelemisen vuoksi on kuitenkin vielä pitkä matka luonnon itseisarvoiseen arvostamiseen ja kunnioittamiseen. Mutta haluttiinpa luontoa suojella konservationistisin tai preservationistisin perustein, ihmisen tai luonnon itsensä elämän jatkuvuuden vuoksi, voi lopputuloksena olla myös samansuuntaisia tavoitteita ja toimia. Kuitenkin esimerkiksi ympäristöongelmien käsittäminen lähinnä saasteongelmaksi, joka nähdään epämiellyttävänä ihmisten kannalta, merkitsee ihmiskeskeisen luontosuhteen hyväksymistä (Vilka 1993, 96) ja vahvistumista. Lisäksi ympäristöongelmiin vastaaminen puhtaasti tekniikan keinoin auttaa pönkittämään sitä hallintavaltaa ja ohjailunhalua, joka ihmisellä on luontoa kohtaan jo liian kauan ollut. Tärkeää olisi sen sijaan ymmärtää, että ”Se, mitä tänään suunnittelemme ja rakennamme, ei välttämättä huomenna kestä ekologista kritiikkiä. --- Se, mitä voimme tehdä, on luonnon arvostamista.” (Piispa 1994, 99).

LÄHTEET

Aaltola, E. 2004. Eläinten moraalinen arvo. Tampere: Vastapaino.

Aho, L. 1987a. Ihmisen ja ympäristön suhteen käsittely kouluopetuksessa. Teoksessa Aho, L. & Sivonen, S. (toim.) Oikeutemme ympäristöön. Puheenvuoroja eri tieteenaloilta. Juva: WSOY, 188-206.

Aho, L. 1987b. Lapsi, luonto ja kasvatus. Juva: WSOY.

Aho, L. & Sivonen, S. (toim.) 1987. Oikeutemme ympäristöön. Puheenvuoroja eri tieteenaloilta. Juva: WSOY.

Airaksinen, T. 1987. Moraalifilosofia. Juva: WSOY.

Haapala, A. & Oksanen, M. (toim.) 2000. Arvot ja luonnon arvottaminen. Helsinki: Gaudeamus.

Hakala, K. 2004. Ympäristökasvatusta - mitä ja miten? : fenomenografinen tutkimus ympäristökasvatuksen opettamisesta tamperelaisilla peruskouluilla. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteen tiedekunta. Pro gradu –tutkielma.

Harlin, A. 1999. Ympäristötietoisuuden paikallisuus. Kyselytutkimus kotkalaisten ja pyhtääläisten ympäristöön liittyvistä asenteista, arvoista, tiedoista, kokemuksista ja toiminnoista. Kuopion yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Pro gradu –tutkielma.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Jokinen, P., Järvikoski, T., Pietarinen, J. & Saarto, P. 1994. Ympäristönsuojelu ja yhteiskunta. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:1.

Jokinen, P. & Järvikoski, T. 1994. Ympäristökysymys sosiologisena kysymyksenä. . Teoksessa Jokinen, P., Järvikoski, T., Pietarinen, J. & Saarto, P. Ympäristönsuojelu ja yhteiskunta. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:1, 42-87.

Järvikoski, T. & Numminen, M. 1987. Tytöt ja pojat ympäristöarvojen kannattajina. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja Kasvatus 18, 6, 454-460.

Järvinen, M. 1995. Ympäristöystävä vai vapaamatkustaja? Tutkimus nuorten ympäristöasenteista. Helsinki: Suomen ympäristökeskus.

Jääskeläinen, L. & Nykänen, R. 1994. Koulu ympäristön vaalijana: Ympäristökasvatus. Suuntana oppimiskeskus: 4. Helsinki: Opetushallitus.

- Kaila-Kangas, L., Kangas, R. & Piirainen, H. 1994.** Ympäristöasennebarometri. Vesi- ja ympäristöhallinnon julkaisuja – sarja A 182. Helsinki: Vesi- ja ympäristöhallitus.
- Kajanto, A. (toim.) 1992.** Ympäristökasvatus. Vapaan sivistystyön 33. vuosikirja. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.
- Keino, H. & Keino, T. 2003.** "Minä tarvitsen luontoa ja se minua!" : Hämeenkyrön Mahnalan ympäristökoulun 5. - 6.-luokkalaisten luontosuhde, ympäristökäyttäytyminen ja tulevaisuuskuvat. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteen tiedekunta. Pro gradu –tutkielma.
- Konkka, J. 2002.** Vapaa- ja matkustaminen, ongelma ja sen dekonstruktio. Teoksessa Loukola, O., Lybäck, K. & Tervo, M. Arvot, ympäristö ja teknologia. Yhteiskunnallisten toimien uudet oikeutukset. Helsinki: Yliopistopaino, 235-258.
- Kuru, J. 1996.** Ala-asteen viidennen luokan oppilaiden ja luonnon välisen suhteen tarkastelu vastuullisen ympäristötoiminnan kontekstissa : "Jos metsään haluat mennä nyt, niin...". Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Lisensiaatintyö.
- Käpylä, M. 1989.** Ympäristöarvoihin kasvattaminen. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja Kasvatus 20, 3, 210-217.
- Käpylä, M. 1994.** Ympäristökasvatus – opetussuunnitelman lisäkoriste vai kasvatuksen perusteisiin ulottuva muutosvaatimus? Teoksessa Jääskeläinen, L. & Nykänen, R. Koulu ympäristön vaalijana: Ympäristökasvatus. Suuntana oppimiskeskus: 4. Helsinki: Opetushallitus, 7-17.
- Launis, R., Reittu, A., Ronkainen, M., Turunen, P. & Vuorivirta, M. (toim.) 1984.** Metsä huutaa. Porvoo: WSOY.
- Linkola, P. 1979.** Toisinajattelijan päiväkirjasta. Juva: WSOY.
- Linkola, P. 1989.** Johdatus 1990-luvun ajatteluun. Juva: WSOY.
- Linkola, P. 2004.** Voisiko elämä voittaa – ja millä ehdoilla. Helsinki: Tammi.
- Leinonen, M. 1979.** Luonto ja ihminen. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Leopold, A. 1997.** Maaetiikka (The Land Ethics, 1949). Suom. M.-L. Mäkinen. Teoksessa Oksanen, M. & Rauhala-Hayes, M. (toim.) Ympäristöfilosofia. Kirjoituksia ympäristönsuojelun eettisistä perusteista. Helsinki: Gaudeamus, 120-137.
- Loukola, O., Lybäck, K. & Tervo, M. 2002.** Arvot, ympäristö ja teknologia. Yhteiskunnallisten toimien uudet oikeutukset. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lybäck, K. 2002.** Ympäristökysymykset mikrotason toimijoiden arjessa: asenteiden ja käyttäytymisen välinen ristiriita. Teoksessa Loukola, O., Lybäck, K. & Tervo, M. 2002. Arvot, ympäristö ja teknologia. Yhteiskunnallisten toimien uudet oikeutukset. Helsinki: Yliopistopaino, 217-234

- Matikainen, P. 1995.** Ympäristökasvatus luokan- ja aineenopettajankoulutuksessa. Teoksessa Ojanen, S. & Rikkinen, H. (toim.) Opettaja ympäristökasvattajana. Opetus 2000. Juva: WSOY, 198-209.
- Niemelä, J. 2000.** Luonnon ekologiset arvot. Teoksessa Haapala, A. & Oksanen, M. (toim.) Arvot ja luonnon arvottaminen. Helsinki: Gaudeamus, 217-230.
- Niiniluoto, I. 1993.** Rationaalinen maailmankatsomus. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Näkökulmia elämäkatsomuksen muodostamiseen. Helsinki: Gaudeamus, 49-67.
- Niiniluoto, I. 2000.** Luonnon arvo ja ihmisen vastuu. Teoksessa Haapala, A. & Oksanen, M. (toim.) Arvot ja luonnon arvottaminen. Helsinki: Gaudeamus, 55-67.
- Nykänen, R. 1992.** Taivaan merkit: pienten lasten ympäristökasvatus. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Ojanen, S. 1995.** Mielekkään oppimisen malli ympäristökasvatuksen opettamiseen. Teoksessa Ojanen, S. & Rikkinen, H. (toim.) Opettaja ympäristökasvattajana. Opetus 2000. Juva: WSOY, 60-73.
- Ojanen, S. & Rikkinen, H. (toim.) 1995a.** Opettaja ympäristökasvattajana. Opetus 2000. Juva: WSOY.
- Ojanen, S. & Rikkinen, H. 1995b.** Johdanto ja artikkelien esittely. Teoksessa Ojanen, S. & Rikkinen, H. (toim.) Opettaja ympäristökasvattajana. Opetus 2000. Juva: WSOY, 12-21.
- Oksanen, M. 2000a.** Johdanto. Teoksessa Haapala, A. & Oksanen, M. (toim.) Arvot ja luonnon arvottaminen. Helsinki: Gaudeamus, 9-24.
- Oksanen, M. 2000b.** Yhteiskunnallinen moniarvoisuus ja luonnon arvottaminen. Teoksessa Haapala, A. & Oksanen, M. (toim.) Arvot ja luonnon arvottaminen. Helsinki: Gaudeamus, 82-101.
- Oksanen, M. & Rauhala-Hayes, M. (toim.) 1997.** Ympäristöfilosofia. Kirjoituksia ympäristönsuojelun eettisistä perusteista. Helsinki: Gaudeamus.
- Opetushallitus. 2004.** Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Viitattu 24.5.2008 http://www.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf
- Paloheimo, E. 1989.** Maan tie. Juva: WSOY.
- Passmore, J. 1980.** Man's responsibility for nature (1974). Ecological problems and Western traditions. Second corrected edition. London: Duckworth.
- Pietarinen, J. 1984.** Luonto välineenä ja päämääränä. Teoksessa Launis, R., Reittu, A., Ronkainen, M., Turunen, P. & Vuorivirta, M. (toim.) Metsä huutaa. Porvoo: WSOY, 139-153

- Pietarinen, J. 1987.** Ihmisen luontoa koskevat filosofiset perusasetteet. Teoksessa Aho, L. & Sivonen, S. (toim.) Oikeutemme ympäristöön. Puheenvuoroja eri tieteenaloilta. Juva: WSOY, 42-60.
- Pietarinen, J. 1992.** Ihmiskeskeinen ja luontokeskeinen ympäristöetiikka. Teoksessa Kajanto, A. (toim.) Ympäristökasvatus. Vapaan sivistystyön 33. vuosikirja. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy, 33-45.
- Pietarinen, J. 1993.** Ihmiskeskeinen ja luontokeskeinen ympäristöetiikka. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Näkökulmia elämäkatsomuksen muodostamiseen. Helsinki: Gaudeamus, 86-114.
- Pietarinen, J. 1994.** Ihmiskeskeinen ja luontokeskeinen ympäristöetiikka. Teoksessa Jokinen, P., Järvikoski, T., Pietarinen, J. & Saarto, P. Ympäristönsuojelu ja yhteiskunta. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:1, 7-41.
- Pietarinen, J. 2000.** Ihmislähtöiset luontoarvot ja luonnon omat arvot. Teoksessa Haapala, A. & Oksanen, M. (toim.) Arvot ja luonnon arvottaminen. Helsinki: Gaudeamus, 38-54.
- Piispa, P. 1994.** Monta mahdollista huomista. Ympäristökasvatuksen filosofiaa ja esimerkkejä kestävästä elämäntavasta. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Pitkänen, P. (toim.) 1993.** Näkökulmia elämäkatsomuksen muodostamiseen. Helsinki: Gaudeamus.
- Pääsky, L. 2005.** Kestävän kehityksen opettajuus ympäristökasvatuksen näkökulmasta - kohti postmoderneja raja-arvoja. Joensuun yliopisto. Maantieteen laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Rolston, H. III. 1988.** Environmental ethics duties to and values in the natural world. Philadelphia: Temple University Press.
- Rynning, M.-R. 1992.** Asenteiden muuttumisen edellytykset ja lainalaisuudet. Teoksessa Kajanto, A. (toim.) Ympäristökasvatus. Vapaan sivistystyön 33. vuosikirja. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy, 69-77
- Saaristo, L. & Lehesvirta, T. 2004.** Luonnonhoidon ekologiset perustelut. Helsinki: Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio.
- Sajama, S. 1993.** Erilaisia arvonäkökulmia. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Näkökulmia elämäkatsomuksen muodostamiseen. Helsinki: Gaudeamus, 68-85.
- Siitonen, H. 1990.** Toimijoista virkistäytyjiin: nuorten ympäristötietoisuudesta. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja Kasvatus 20, 3, 176-183.
- Singer, P. 1991.** Oikeutta eläimille (Animal liberation, 1975). Suom. H. Tengvall. Suomennettu 1990 ilmestyneestä 2. tarkistetusta painoksesta. Porvoo: WSOY.
- Tahvanainen, J. 1987.** Ihmisen biologinen kehitys ja luonto. Teoksessa Aho, L. & Sivonen, S. (toim.) Oikeutemme ympäristöön. Puheenvuoroja eri tieteenaloilta. Juva: WSOY, 7-23.

- Taylor, P. W. 1986.** Respect for nature a theory of environmental ethics. Princeton: Princeton University Press.
- Taylor, P. W. 1997.** Luonnon kunnioittamisen etiikka (The Ethics of Respect for Nature, 1981). Suom. M. Oksanen. Teoksessa Oksanen, M. & Rauhala-Hayes, M. (toim.) Ympäristöfilosofia. Kirjoituksia ympäristönsuojelun eettisistä perusteista. Helsinki: Gaudeamus, 225-250.
- Tulokas, R. 1990.** Suomalaiset ja ympäristö. Helsinki: Tilastokeskus.
- Uusitalo, L. 1986.** Suomalaiset ja ympäristö. Tutkimus taloudellisen käyttäytymisen rationaalisuudesta. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja A:49.
- Uusitalo, L. 1992.** Asenteiden ja käyttäytymisen ristiriita – haaste ympäristökasvatukselle. Teoksessa Kajanto, A. (toim.) Ympäristökasvatus. Vapaa sivistystyön 33. vuosikirja. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy, 58-68.
- Vilkka, L. 1993.** Ympäristöetiikka. Vastuu luonnosta, eläimistä ja tulevista sukupolvista. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vilkka, L. 1996.** Ympäristöetiikka – luonnon arvot ja ihmisen asenteet. Teoksessa Vilkka, L. & Pitkänen, P. (toim.) Ihmisen suhde luontoon. Luonnon arvottamisen filosofiaa. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja Sarja B: oppimateriaali, n:o 18, 29-50.
- Vilkka, L. 1998.** Oikeutta luonnolle. Ympäristöfilosofia, eläin ja yhteiskunta. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vilkka, L. 1999.** Mustavihreä filosofia – Uutta yhteiskuntaa etsimässä. Tampere: Elämänsuojelija-lehti.
- Vilkka, L. & Pitkänen, P. (toim.) 1996.** Ihmisen suhde luontoon. Luonnon arvottamisen filosofiaa. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja Sarja B: oppimateriaali, n:o 18, 29-50.
- Vuorisalo, T. 1998.** Ympäristöekologia. Ympäristönsuojelun ekologiset perusteet ja alkuperäisen luonnon suojeleminen. 4. uudistettu painos. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:67.
- Wright, G. H. von 1981.** Humanismi elämänasenteena (Humanismen som livshållning, 1978). Suom. K. Kaila. Helsinki: Otava.

Kyselylomake

Lue kysymykset ja kysymysten edellä olevat vastausohjeet huolellisesti.

Mieti vastatessasi mitä mieltä sinä itse olet!

Vastaathan kaikkiin kysymyksiin.

Vastaa seuraaviin kysymyksiin ympyröimällä numero, joka kuvaa parhaiten mielipidettäsi.

	Olen täysin samaa mieltä	Olen jokseenkin samaa mieltä	En osaa sanoa	Olen jokseenkin eri mieltä	Olen täysin eri mieltä
1. Teollisuus on pääsyyllinen ympäristön saastumisen, eivät tavalliset ihmiset	5	4	3	2	1
2. Ulkomailta tulevat saasteet ovat ympäristömme suurin uhka	5	4	3	2	1
3. Suomen ympäristö on vielä niin hyvässä kunnossa, ettei siitä tarvitse olla kovin huolissaan	5	4	3	2	1
4. Tiedotusvälineet antavat liian synkän kuvan ympäristön tilasta.....	5	4	3	2	1
5. Tavallinen ihminen ei voi tehdä paljonkaan ehkäistäkseen ympäristön tilan huononemista	5	4	3	2	1
6. Metsiä saa hakata rajattomasti, jos siitä on hyötyä ihmisille	5	4	3	2	1
7. Ihmisen tulee puuttua mahdollisimman vähän muiden elävien olentojen elämään	5	4	3	2	1
8. Uhanalaisten lajien suojeleminen ei ole tärkeämpää kuin muiden lajien.....	5	4	3	2	1
9. Luonnossa ei ole tärkeää vain elävät olennot, vaan koko luonnon kokonaisuus on arvokas	5	4	3	2	1
10. Eläimet ja ihmiset eivät ole lainkaan samankaltaisia	5	4	3	2	1
11. Ihmisen kuuluu huolehtia siitä, että tuotantoeläimillä on mahdollisimman hyvät oltavat	5	4	3	2	1
12. Luontoon mennessäni haluan kokea yhteyttä luonnon kanssa	5	4	3	2	1
13. Kaikille ihmisille pitää saada mahdollisimman korkea elintaso, vaikka luonto kärsisikin siitä	5	4	3	2	1
14. Vedet, kalliot ja maaperä ovat arvokkaita luonnon osia, joita pitää varjella	5	4	3	2	1
15. Luonnon tuhoaminen on väärin, jos se vie muilta ihmisiltä mahdollisuuden viihtyä elinympäristöönsä	5	4	3	2	1
16. Ihmisellä on rajaton oikeus käyttää luontoa teollisuuden ja hyvinvoinnin lisäämiseen.....	5	4	3	2	1
17. Eläville olennoille ei saa tehdä sellaista, mikä saa ne voimaan huonosti....	5	4	3	2	1

Liite 1(2)

	Olen täysin samaa mieltä	Olen jokseenkin samaa mieltä	En osaa sanoa	Olen jokseenkin eri mieltä	Olen täysin eri mieltä
18. Luonnon toiminnalle tärkeimpien lajien suojeleminen on tärkeämpää kuin muiden lajien	5	4	3	2	1
19. Eläimille, jotka pystyvät tuntemaan kipua, ei saa aiheuttaa kipua tarpeettomasti.....	5	4	3	2	1
20. Luonto ei ole olemassa vain täyttääkseen ihmisten tarpeet.....	5	4	3	2	1
21. Mitä monipuolisempi ja runsaampi luonto on, sen parempi.....	5	4	3	2	1
22. Ihmiselle hyödyllisten eläin- ja kasvilajien suojeleminen ei ole tärkeämpää kuin muiden lajien.....	5	4	3	2	1
23. Kun luontoa muokataan, tulee aina kiinnittää huomiota siihen, miten se vaikuttaa luonnon kauneuteen.....	5	4	3	2	1
24. Tulee pyrkiä pois tarpeettomasta luonnonvarojen kuluttamisesta	5	4	3	2	1
25. Sellaisen järven tai joen saastuminen, jota ihmiset eivät käytä hyväkseen, ei haittaa mitään	5	4	3	2	1
26. Luonto on ennen kaikkea suuri energia- ja raaka-ainevarasto.....	5	4	3	2	1
27. Luonnon ei tarvitse antaa toimia mahdollisimman vapaasti oman rytminsä mukaan.....	5	4	3	2	1
28. Luonnossa on jotain jumalallista ja pyhää.....	5	4	3	2	1
29. Ympäristöongelmia ei saada ratkaistua pelkästään tieteen ja tekniikan avulla	5	4	3	2	1
30. Ihminen saa käyttää eläimiä ruoakseen, mutta esimerkiksi turkistarhaus on turhaa eläinräökkäystä.....	5	4	3	2	1
31. Ihmisiä ei saa laeilla ja määräyksillä pakottaa toimimaan ympäristöystävällisesti.....	5	4	3	2	1
32. Myös kasveja pitää kunnioittaa, koska ne ovat eläviä olentoja	5	4	3	2	1
33. Jos ihminen kaataa metsää, hänen pitää korvata luonnolle aiheutunut haitta istuttamalla uutta metsää.....	5	4	3	2	1
34. Koskemattomien luonnonalueiden suojeleminen ei ole tarpeellista	5	4	3	2	1
35. Kauniiden eläin- ja kasvilajien suojeleminen on tärkeämpää kuin muiden lajien	5	4	3	2	1
36. Luonnon hyvinvointi vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin	5	4	3	2	1
37. Olen valmis toimimaan ympäristöystävällisesti vaikka en tiedä, toimivatko muut ihmiset niin	5	4	3	2	1
38. Muut ihmiset pitävät luontoa tärkeämpänä kuin minä	5	4	3	2	1
39. Ihminen ei ole osa luontoa.....	5	4	3	2	1

Liite 1(3)

	Olen täysin samaa mieltä	Olen jokseenkin samaa mieltä	En osaa sanoa	Olen jokseenkin eri mieltä	Olen täysin eri mieltä
40. Ihminen tarvitsee luontoa vain ravinnoksi, raaka-aineiksi ja energiaksi.....	5	4	3	2	1
41. En ole valmis toimimaan ympäristöystävällisesti jos siitä aiheutuu minulle vaivaa (esim. jätteiden lajittelu)	5	4	3	2	1
42. Tulevaisuudessa ihmiset arvostavat luontoa vielä vähemmän kuin nykyään.....	5	4	3	2	1

Mitä seuraavista asioista ovat mielestäsi kaikkein tärkeimpiä? Valitse KAKSI.

Vastaa laittamalla rastit valitsemiesi asioiden edessä oleviin ruutuihin.

- Elävät olennot saavat elää mahdollisimman rauhassa.
- Ihmiset käyttävät luontoa harkitusti ja kohtelevat sitä hyvin.
- Eläimiä kohdellaan niin, että niille ei aiheudu turhaa kipua ja kärsimystä.
- Ihmiset voivat käyttää luontoa juuri niin kuin he haluavat.
- Koskematonta luontoa säilyy mahdollisimman paljon.
- Ihmiset voivat kokea olevansa yhtä luonnon kanssa.

Mitä seuraavista asioista ovat mielestäsi kaikkein tärkeimpiä? Valitse KOLME.

Vastaa laittamalla rastit valitsemiesi asioiden edessä oleviin ruutuihin.

Luontoa pitää suojella, koska:

- luonnolla on oikeus olla olemassa
- eläinten ja kasvien elämää pitää kunnioittaa
- luonto on kaunista katsella
- luonto on arvokas ja sen suojeleminen on ihmisen tehtävä
- luonto on taloudellisesti arvokasta
- tulevaisuuden ihmisille täytyy jättää luonnonvaroja käytettäväksi
- luonnossa oleminen tuottaa mielihyvää ihmisille
- luonto on tärkeä tutkimuskohde
- luonto ylläpitää elämää maapallolla.

Vastaa seuraaviin kysymyksiin ympyröimällä sopivimman vastausvaihtoehdon numero tai kirjoittamalla vastauksesi viivalle.

- Olen 1 tyttö 2 poika
- Asun 1 kaupungissa 2 maaseudulla
- Asun 1 kerrostalossa 2 omakoti- tai rivitalossa
- Kotonani 1 on lemmikki 2 ei ole lemmikkejä
- Kotonani kierrätetään 1 paljon 2 jonkin verran 3 ei yhtään 4 en tiedä
- Koulumatkani on noin _____ km
- Kuljen yleensä kouluun..... 1 kävellen 3 linja-autolla tai koulutaksilla
2 polkupyörällä..... 4 autokyydillä
- Lempiaiineeni koulussa (2 kpl) _____
- Harrastukseni _____
- Vanhempieni ammatit _____

Onko sinulla tapana harrastaa seuraavia luontoon liittyviä asioita?

Vastaa kysymyksiin ympyröimällä sopivimman vastausvaihtoehdon numero.

- | | harrastan
usein | harrastan
joskus | en
harrasta |
|--|--------------------|---------------------|----------------|
| Luonnossa liikkuminen (retkeily, veneily, suunnistus, kävely, lenkkeily) | 3 | 2 | 1 |
| Kalastus, metsästys | 3 | 2 | 1 |
| Marjastus, sienestys | 3 | 2 | 1 |
| Pihan tai puutarhan hoito..... | 3 | 2 | 1 |
| Lintujen tai muun luonnon tarkkailu, luonnon valokuvaus..... | 3 | 2 | 1 |
| Kasvien, perhosten tai hyönteisten keräily | 3 | 2 | 1 |
| Muu luontoon liittyvä harrastus, mikä? _____ | 3 | 2 | 1 |

KIITOS VASTAUKSESTASI !

Liite 2: Summamuuuttujiin kuuluneet kysymykset

Utilismisummamuuttuja

6. Metsiä saa hakata rajattomasti, jos siitä on hyötyä ihmisille
13. Kaikille ihmisille pitää saada mahdollisimman korkea elintaso, vaikka luonto kärsisikin siitä
16. Ihmisellä on rajaton oikeus käyttää luontoa teollisuuden ja hyvinvoinnin lisäämiseen
25. Sellaisen järven tai joen saastuminen, jota ihmiset eivät käytä hyväkseen, ei haittaa mitään
26. Luonto on ennen kaikkea suuri energia- ja raaka-ainearasto
29. Ympäristöongelmia ei saada ratkaistua pelkästään tieteen ja tekniikan avulla
34. Koskemattomien luonnonalueiden suojeleminen ei ole tarpeellista

Eläinkeskeisyssummamuuttuja

11. Ihmisen kuuluu huolehtia siitä, että tuotantoeläimillä on mahdollisimman hyvät oltavat
19. Eläimille, jotka pystyvät tuntemaan kipua, ei saa aiheuttaa kipua tarpeettomasti
30. Ihminen saa käyttää eläimiä ruoakseen, mutta esimerkiksi turkistarhaus on turhaa eläinräökkäystä

Elämäkeskeisyssummamuuttuja

7. Ihmisen tulee puuttua mahdollisimman vähän muiden elävien olentojen elämään
17. Eläville olennoille ei saa tehdä sellaista, mikä saa ne voimaan huonosti
32. Myös kasveja pitää kunnioittaa, koska ne ovat eläviä olentoja
33. Jos ihminen kaataa metsää, hänen pitää korvata luonnolle aiheutunut haitta istuttamalla uutta metsää

Ekosysteemikeskeisyssummamuuttuja

9. Luonnossa ei ole tärkeää vain elävät olennot, vaan koko luonnon kokonaisuus on arvokas
14. Vedet, kalliot ja maaperä ovat arvokkaita luonnon osia, joita pitää varjella
21. Mitä monipuolisempi ja runsaampi luonto on, sen parempi
27. Luonnon ei tarvitse antaa toimia mahdollisimman vapaasti oman rytminsä mukaan

Liite 3: Summamuuttujien frekvenssitaulukot.

COMPUTE sm_eläinikeskeisyys = MEAN(kys11,kys19,kys30)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	1	,8	,8	,8
	2,67	3	2,3	2,3	3,1
	3,00	14	10,8	10,8	13,8
	3,33	7	5,4	5,4	19,2
	3,67	13	10,0	10,0	29,2
	4,00	15	11,5	11,5	40,8
	4,33	18	13,8	13,8	54,6
	4,50	1	,8	,8	55,4
	4,67	23	17,7	17,7	73,1
	5,00	35	26,9	26,9	100,0
	Total	130	100,0	100,0	

COMPUTE sm_elämäkeskeisyys= MEAN(kys7,kys17,kys32,kys33)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,50	1	,8	,8	,8
	2,00	2	1,5	1,5	2,3
	2,25	2	1,5	1,5	3,8
	2,50	3	2,3	2,3	6,2
	2,75	2	1,5	1,5	7,7
	3,00	12	9,2	9,2	16,9
	3,25	7	5,4	5,4	22,3
	3,33	1	,8	,8	23,1
	3,50	14	10,8	10,8	33,8
	3,67	2	1,5	1,5	35,4
	3,75	13	10,0	10,0	45,4
	4,00	15	11,5	11,5	56,9
	4,25	14	10,8	10,8	67,7
	4,33	1	,8	,8	68,5
	4,50	11	8,5	8,5	76,9
	4,75	19	14,6	14,6	91,5
	5,00	11	8,5	8,5	100,0
	Total	130	100,0	100,0	

COMPUTE sm_ekosysteemikeskeisyys =
 MEAN(kys9,kys14,kys21,kä_kys27)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,75	1	,8	,8	,8
	2,33	1	,8	,8	1,5
	2,67	2	1,5	1,5	3,1
	2,75	1	,8	,8	3,8
	3,00	10	7,7	7,7	11,5
	3,25	7	5,4	5,4	16,9
	3,33	1	,8	,8	17,7
	3,50	15	11,5	11,5	29,2
	3,67	1	,8	,8	30,0
	3,75	12	9,2	9,2	39,2
	4,00	14	10,8	10,8	50,0
	4,25	19	14,6	14,6	64,6
	4,33	1	,8	,8	65,4
	4,50	21	16,2	16,2	81,5
	4,67	1	,8	,8	82,3
	4,75	6	4,6	4,6	86,9
	5,00	17	13,1	13,1	100,0
	Total	130	100,0	100,0	

COMPUTE sm_utilismi =

MEAN(kä_kys6,kä_kys13,kä_kys16,kä_kys25,kä_kys26,kys29,kä_kys34)

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1,00	1	,8	,8	,8
	1,71	1	,8	,8	1,5
	2,00	2	1,5	1,5	3,1
	2,14	2	1,5	1,5	4,6
	2,29	3	2,3	2,3	6,9
	2,43	2	1,5	1,5	8,5
	2,50	1	,8	,8	9,2
	2,57	5	3,8	3,8	13,1
	2,71	9	6,9	6,9	20,0
	2,86	3	2,3	2,3	22,3
	3,00	7	5,4	5,4	27,7
	3,14	3	2,3	2,3	30,0
	3,17	1	,8	,8	30,8
	3,29	5	3,8	3,8	34,6
	3,43	7	5,4	5,4	40,0
	3,50	1	,8	,8	40,8
	3,57	6	4,6	4,6	45,4
	3,67	1	,8	,8	46,2
	3,71	15	11,5	11,5	57,7
	3,86	8	6,2	6,2	63,8
	4,00	14	10,8	10,8	74,6
	4,14	6	4,6	4,6	79,2
	4,20	1	,8	,8	80,0
	4,29	7	5,4	5,4	85,4
	4,33	1	,8	,8	86,2
	4,43	9	6,9	6,9	93,1
	4,57	2	1,5	1,5	94,6
	4,67	1	,8	,8	95,4
	4,71	5	3,8	3,8	99,2
	4,86	1	,8	,8	100,0
	Total	130	100,0	100,0	